TAKVA

İmam İbn Teymiyye

TAKVA

GİRİŞ

Hamd yalnız Allah'a mahsustur. Saiat ve selam, kendisinden sonra bir daha peygamber gelmeyecek olan Rasulullah'a (s.a.v.) olsun.
Bütün hamdü sena Allah içindir. O'ndan yardım isteriz ve O'ndan mağfiret dileriz. Nefislerimizden gelecek serlerden ve işleyeceğimiz kötü amellerden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayete erdirdiğini, hiç kimse ayırıp da dalalete sevkedemez. Yine, dalalete sevkettiğini de hiç kimse çekip hidayete getiremez.
Şehadet ederiz ki, Allah'tan başka bir ilah yoktur. O, tekdir ve bir ortağı yoktur. Yine şehadet ederiz ki, Muhammed (s.a.v.), O'nun kulu ve Rasulü'dür. Allah (c.c.) O'na ve aline salatü selam etsin.
Bundan sonra, şu gelecekteki arzedeceğim açıklamalar, kalpler hakkındaki amellerle ilgili bir takım kısa ve özlü sözlerden ibarettir. Bu kalp amellerine makamlar ve haller de denilir.
Bu ameller imanın Özünden ve dinin temellerinden sayılırlar. Bunlar, mesela; Allah ve Rasulü'ne muhabbet, Allah'a tevekkül, O'nun için dini ihlas, şükür; hüküm ve takdirine sabır; O'ndan her halükarda korkar olmak, hir hususta O'ndan ümid duygusu taşımak ve benzeri gibi. Allah'ın iman sahiplerine olan hakkım onlara vacip gören bazı alimler, şu sayılan esasları da kullara vacip kabul etmişlerdir. Ne var ki, hepimiz onlara karşı umursamaz ve ihmalkarız.
Ben derim ki: Şu amellerin hepsi, din büyüklerinin imamların ittifakıyla, dinin asıllarıyla emredilmiş bütün insanlara (mü'minlere) vacipdir. İnsanlar ise bu amellerde-beden-le ilgili amellerde de olduğu gibi- "Üç derece" halinde bu-lunmaktadırlar:
1- Nefsine zulüm ve haksızlık eden,
2- Mu'tedil hareket eden (muktesid),
3- Hayırlara koşan (sabikun bi'1-hayrat).
1- Nefsine zulüm ve haksızlık eden: Emirleri terketmek ve yasakları işlemek suretiyle Allah'a asi durumunda olan kimsedir.
2- Mu'tedil hareket eden: Vacip (farz emirler)i yerine getirip haramları işlemeyenlerdir.
3- Hayırlara koşan: Gücünün yettiği vacip (farz emirler) ve müstehab (sünnet gibi, diğer nafileler gibi güzel) fiillere yönelen, haram ve mekruh (dince nahoş) fiilleri de terke-den kimsedir. Fakat bununla beraber, "mu'tedil hareket eden" ve "hayırlara koşan" diye isimlendirilen bu iki zümrenin günahları, ya tevbe ile yok edilir. Nitekim, ayet-i kerime'de
"Şüphesiz ki, Allah işledikleri kötülüklere çok tevbe edenleri ve onlardan iyice temizlenenleri sever"
(Bakara: 2/222)
Ya o günahı mahvedici bir takım iyilik (hasenat) ile yok edilir; ya keffaret sayılacak bazı musibetlerle, ya da bunlara benzer şeylerle yok edilir.

Bu iki zümre yani, mu'tedil hareket edenlerle hayırlara koşanlar, Allah'ın Kitabı'nda şu tarzda zikrettiği evliyadandırlar:
"Haberiniz olsun ki, Allah dostlarına hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de" (Yunus: 10/62)
Bu duruma göre, "Evliya"nın tarifi yapılacak olursa: Mü'min ve muttaki kimseler demek olmaktadır. Fakat onlar da şu iki kısma ayrılır:
1- Avam kısmı: Bunlar, mu'tedil hareket eden kimselerdir.
2- Havas kısmı: Bunlar da hayra koşanlardır. Ancak, hayra koşanlar (sabikun), evvelkilerden daha üstün dereceye sahipdirler. Bunlar, mesela: Peygamberler ve Sıddıklar gibi zatlardır.
Rasulullah (s.a.v.), bu iki kısmı, Buhari'nin "Sahü'inde, Ebu Hüreyre'den (r.a.) rivayet ettiği şu (kudsi) hadis'in-de zikretmektedir:
"Allah azze ve celle buyuruyor ki: Benim bir veli kuluma düşman olan Bana savaş açmış demektir. Kulum kendisine farz kıldığım ibadetlerin edasından daha üstün bir şeyle Bana yaklaşamaz. Kulum nafile ibadetlerle bana yaklaşmaya devam ettiği takdirde ben onu severim; sevdim mi de, onun işiten kulağı olurum, gören gözü olurum, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum; benimle işitir, benimle görür, benimle tutar ve benimle yürür; benden isteyecek olursa, ona mutlaka veririm, bana sığınacak olursa onu mutlaka sığındırırım. Mü'min kulumun ruhunu kabzetmekte gösterdiğim tereddüt kadar, mutlaka yapacak olduğum hiç bir şeyde terddüt göstermedim; çünkü o, ölümün şiddetinden dolayı ölmek istemiyor, ben de ona kötülük (ölüm anında eziyet) etmek istemiyorum, ama gene de o ölüm ona zaruri olur"
İman sahibinden nefsine zulüm ve haksızlık edene gelince: Ona fisku fücuru derecesinde zıddı da mevcut olur... Zira bir şahısda mükafatı gerektiren iyilikler (hasenat) ile, cezayı gerektiren kötülükler (seyyiat) bazan birleşebilir. Böylece onun mükafat ve ceza görmesi mümkün olur. Bu görüş Rasulullah'ın (s.a.v.) bütün ashabının, İslam büyükleri ile ehl-i sünnet ve cemaatin: Kalbinde zerre ağırlığınca iman olan cehennemde ebedi kalmaz, diyenlerin kabul ettikleri görüştür.
Ebedi kalır, diyenler ise: Hariciler ile Mu'tezile'dir:
Cehenneme giren Kıble ehli bir kimse oradan bir daha çıkmaz. Büyük günahlar (kebair) hususunda, cehenneme girişten evvel ve sonra, ne Rasulullah'ın (s.a.v.) ve ne de bir başkasının şefaati olamaz; (bunlara göre) bir şahısda mükafat ve ceza (sevap ve günah) ile iyilikler ve kötülükler birleşemez. Hatta, mükafat gören ceza görmez; ceza gören de mükafat görmez.
Bu meseleye ilişkin Kitap, Sünnet ve Ümmet'in selefinin icmaından çokça deliller vardır, fakat yeri burası değildir. Onları kendi konularında genişçe anlattık.
Bu hususla alakalı olarak bir çok mes'ele kurulur. Bundan dolayı, kendisinde gerçek iman bulunan kimsede imanı derecesinde bu amellerden olması lazımdır. Her ne kadar kendisinde, Buhari'nin "SahirTinde Ömer b. Hattab'tan (r.a.) rivayet ettiği şu hadis'deki gibi bir takım günahlar olsa da:

"Kendisine Hımar (merkeb) adı verilen bir adam var idi, Rasulullah'ı (s.a.v.) bazen güldürürdü. Adam içki de içerdi ve Rasulullah (s.a.v.) kendisine dinen, tekdir edilen sopa cezası tatbik ederdi. Bir keresinde yine huzura getirildiğinde, bir adam onun için:
Allah ona la'net etsin, ne de çok Rasulullah'a (s.a.v.) (ceza için) getiriliyor!
Dedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) o adama şu cevabı verdi:
"Ona lanette bulunma, çünkü o kesinlikle Allah ve Rasulü'nü sevmektedir"
Bu hadise anlatmaktadır ki, içki içerek ya da başka bir şeyle günahkar olan bir kimse, bazan Allah ve Rasulü'nü sevebilmektedir. Allah ve Rasul sevgisi ise, iman kulplarının en sağlamıdır. Nitekim abid ve zahid olan bir kimse de kalbinde mevcut bir bid'at ve nifakdan dolayı Allah ve Rasu-lü katmda-bu esasa göre- bazan sevilmeyen biri olur. Yine mesela, "Sıhah"da ve daha başka hadis kitaplarında yaygın bulunan, Emirü'l-mü'minin Ali b. Ebu Talib (r.a.) ile Ebu Said el-Hudri (r.a.) ve başkalarının Rasulullah'tan (s.a.v.) naklettikleri şu hadis de bu hususa delil teşkil eder: Rasulullah (s.a.v.) Haricileri zikrederek buyurur ki:
"Sizden biriniz kendi orucunu onların, oruçları yanın-
da, kendi kıraatini (Kur'an okuyuşunu) da onların kıraatleri yanında hakir ve hafif görür. Onlar Kur'an okurlar, ama Kur'an gırtlaklarından öteye geçmez. İslam'dan, ok'un yaydan çıktığı gibi çıkarlar. Onlara nerede rastlarsanız öldürünüz. Çünkü onları öldürme hususunda öldüren için Allah katında ecir vardır. Ben onlara yetişirsem, Ad kavminin katli gibi onları katlederim"
Rasulullah'ın (s.a.v.) ashabı Emirü'l-mü'minin Ali b. Ebu Talib ile beraber, Rasulullah'ın (s.a.v.) emri üzerine onlarla mukatele etmişlerdir. Zira Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştu:
"Müslümanların ayrılığa düştüğü sırada Harici İslam'dan çıkar. Onları iki taifeden Hakka en yakın olanı öldürür"
Bundan dolayı, Süfyan-i Sevri ve daha başka İslam büyükleri (imamlar) şöyle demişlerdir:
"Bid'at İblis'e, ma'siyetten daha sevimlidir. Çünkü bid'atın tevbesi olmaz, ma'siyetin ise tevbesi olur. Bid'at'ın tevbesi olmaz sözünün manası şudur: Allah azze ve celle ile Rasulü'nün vaz'etmedikleri bir din edinen bid'at ehline kötü ameli süslü gösterilir, onu güzel olarak görmeye başlar. Kötü olan o amelini böyle güzel devam ettiği müddetçe de tevbe etmiş olmaz. Zira tevbenin evveli, işlediği fiilin tevbe edeceği kötü fiil olduğunu bilmesi yahut tevbe edecek ve onu yapacak vacib ya da müstehab mahiyyetindeki emredilen güzel bir ameli terkettiğini bümesidir. Fakat o, gerçekte kötü olan bir fiilini güzel görmeğe devam ettiği müddetçe, tevbe etmiş olmaz.
Ancak bid'at sahibinin tevbesi, hakkın ortaya çıkması için, Allah hidayete ve doğruya sevketmesi suretiyle, mümkün ve gerçek olan bir husudur. Nitekim, Allah Sübhane-hu ve Teala kafirlerden, münafıklardan, bid'at ve dalalet sahibi gruplardan hidayete sevkettiğini etmiştir.
Bu durum ise ancak, bildiği hakka tabi olmakla gerçekleşir. Zira:

"Büdiğiyle amel edene Allah bimediğini de öğretir"
Nitekim Allah Teala da şöyle buyurur:
"Doğru yola bulanların ise Allah hidayetlerini artırmış ve onlara takvalarını (Allah'tan saygı ile korkup fenalıklardan sıkanma vasıflarını) vermiştir" (Muhammed: 47/17)
"Eğer kendilerine yapılan öğüdü yerine getirselerdi, her halde haklarında daha hayırlı (imanlarının) sebat etmesi bakımından daha sağlam ve sıhhatli olurdu. Ve o zaman biz de, kendi katımızdan onlara büyük bir mükafat verir ve kendilerini elbette doğru bir yola eriştirirdik" (Nisa: 4/66-68)
"Ey iman edenler! Allah'tan korkup, sakının; O'nun peygamberine inanın ki size rahmetinden iki pay versin; size, aydınlığında yürüyeceğiniz bir nur sağlasın ve sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir"
(Hadid: 57/28)
"Allah, iman edenlerin dost ve yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa ulaştırır ve doğru bir yola koyar"
(Maide: 5/16)
Bu mes'eleyi isbat edecek deliller Kitap ve Sünnet'te çoktur. Keyfine göre hareket ederek, bildiği hakka tabi olmaktan yüz çeviren kimse de aynen böyledir; bu amelsizliği ona cehalet ve sapıklık kazandırır, apaçık olan hak'ka karşı kalp gözünü kör eder. Nitekim Allah Teala bu mevzuda da şöyle buyurur:
"Ne vakit ki, onlar (hak'tan batıla) meyledip saptılar, Allah da onların kalplerini (hakkı kabul etmekten uzak tutup) eğik haie getirdi. Allah, hakkın sınırlarını çiğneyip bozan topluluğu doğru yola çıkarmaz" (Saf: 61/5)
"Onların kalplerinde hastalık vardır, Allah da hastalıklarını arttırmıştır (Bakara: 2/10)
"Eğer kendilerine (arzulan doğrultusunda) bir mucize gelirse, herhalde ona inanacaklarına dair olanca yeminleriyle yemin ederler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındadır farkında değilsiniz, onlara mucize gelse yine de inanmazlar. Onların gönüllerini ve gözlerini ilk önce inanmadıkları gibi ters çeviririz ve kendilerini azgınlıkları içinde bırakırız da bocalayıp dururlar" (En'am: 6/109)
Son ayet-i kerime'de geçen, bilir misiniz? manasındaki (Vema yüş'irukum) kelimesi, olumsuzluk ve red manasını ifade eden bir soru cümelesidir. Yani; Farkında değilsiniz, bilmiyorsunuz; onlara mucize gelse yine de iman etmezler. Biz onların gönüllerini ve gözlerini ilk önce inanmadıkları gibi ters çeviririz demektir.
Aynı ayet-i kerime'de geçen (enneha) kelimesi, "Elifini esre okuyanlara göre kesinlik ifade eder ki, o zaman yine manası; Onlara mucize gelse yine de kesinlikle iman etmezler, onların kalplerini ve gözlerini ilk önce inanmadıkları gibi ters çeviririz, demek olur. Bundan dolayı Seleften Said b. Cübeyr gibileri şöyle demiştir:
İyiliğin (hasenenin) mükafatı ondan sonra iyiliktir. Kötülüğün (seyyienin) cezası da, yine ondan sonra kötülüktür.
Buhari ve Müslim (Sahihayn) de, İbn-i Mes'ud (r.a.) yoluyla Rasulullah'm

(s.a.v.) şöyle buyurduğu rivayeti mevcuttur:
"Doğru olunuz. Zira doğruluk birr'e (iyiliğe) sevke-der. İyilik ise Cennet'e götürür. Kişi doğru olmaya ve doğruluğu aramaya devam ettiği takdirde, Allah katında, sıddık olarak yazılır. Yalandan da sakınınız. Zira yalan fücur'a sevkeder. Fücur ise, Cehennem'e götürür. Kişi yalancı olmaya ve yalanı aramaya devam ettiği takdirde, Allah katında, yalancı olarak yazılır"
Burada, Rasulullah (s.a.v.) haber vermiş oluyur ki; doğruluk, iyiliği (birri) gerektiren bir asıldır. Yalan ise, fücur'u gerektiren bir vesiledir.
Bu konu ile ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"İyiler mutlaka nimet içindedirler. Kötüler de mutlaka Cehennem'dedirier" (İnfitar: 82/13-14)
Bundan dolayı baz. şeyhler müridlerine tevbeyi emrettiklerinde, onlara nefret hissi vermemek ve kalplerini dağıtmamak gayesiyle, doğruluğu (sıdkı) tavsiye ederdi. Onun için din şeyh ve imamlarının büyüklerin sözlerinde sıdk ve ih-las kelimeleri çok geçer. Hatta şöyle derler: Doğru olmayana söyle, bana tabi olmasın! Ve yine derler ki: Sıdk, Allah'ın yeryüzünde kılıcıdır, neyin üzerine konsa onu keser.
Yusuf B. Esbat Ve Daha Başkaları Da Şöyle Der:
Kul, Allah'a ancak O'nun için yaptığı iyilikle sıdk sahibi olabilir.
Anlatmak istediğimiz mesele ile alakalı bu gibi misaller daha çoktur. Sıdk (doğruluk) ve İhlasın (samimiyet) her ikisi de hakikatte, iman ve İslam'ı gerçekleştirip sağlamlaştırmak, manasmdadır. Zira İslam'a girdiklerini açıklayanlar iki kısma ayrılırlar: Mü'min ve münafık... Mü'min ile münafık'ın arasım ayıran şey ise sıdk (doğruluk)drr. Çünkü nifak'ın üzerine kurulduğu temel, yalandır. Bundan dolayı Allah imanın hakikatmdan bahsettiği zaman onu sıdk ile anlatır. Nitekim, şu yüce kavlinde buyurur:
"Bedeviler, "iman ettik" dediler. De ki: Siz iman etmediniz, belki İslam'a girdik (zahirden teslimiyyet gösterdik), deyin. İman, henüz kalplerinize girmedi. Eğer Allah'a ve Rasulü'ne itaat ederseniz, amellerinizden hiçbir şey eksiltmez. Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah'a ve Rasulü'ne iman etmişler, sonra da (imanlarmda) şüpheye düşmemişler ve mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmişlerdir. İşte onlar doğrulardır" (Hucurat: 49/14-15)
Yine bir yüce kavlinde de şöyle buyurur:
"Ganimet malı bir de fakir muhacirleredir ki, onlar yurtlarından ve mallarından çıkarıldılar; (onlar sadece) Alah'ın geniş lütuf, bol ihsanını ve hoşnutluğunu ar-zulamaktalar; Allah'a ve Rasulü'ne canlarıyla ve mallarıyla yarım ederler. İşte imanlarında sadık olanlar da bunlardır" (Haşr: 59/8)
Bu yüce kavliyle Allah azze ve celle, İman da'vasmda sadık olan kimselerin, iman edip de imanları şüpheyi takip etmemiş ve Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad etmiş kimseler olduğunu bildirmektedir. Bu mes'ele de hem ön-ceki ümmetlerden ve hem de Rasulullah'ın (s.a.v.) ümmetinden gelenlerden alınan bir sözdür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur:

"Allah Peygamberlerden şöyle kesin söz almıştı: And olsun ki, size kitap ve hikmet verdim, sonra sizinle beraber bulunanı doğru kabul eden bir Peygamber gelince, mutlaka ona inananasınız ve ona muhakkak yardım edesiniz; bunu ikrar ettiniz mi, bunun üzerine ahdi kabul ettiniz mi? demişti. Onlar da; 'İkrar ettik!' diye kesin söz vermişlerdi. Öyie ise şahid olun, ben de sizinle beraber şahidlerdenim buyurmuştu. (Al-i İmran: 3/81)
İbn-İ Abbas (r.a.) Da Şöyle Der:
"Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, ondan şu mi-sakı (sözü) almasın: Rasulullah (s.a.v.) peygamber olarak gönderildiğinde kendileri hayatta olurlarsa ona mutlaka iman edeceklerine ve yardımda bulunacaklarına, ayrıca her peygamber, ümmetinden, Muhammed peygamber olarak gönderildiğinde hayatta olurlarsa mutlaka O'na iman edip yardımda bulunacaklarına dair söz almışlardır"
Allah Teala bir ayetinde şöyle buyurur:
"And olsun ki, Biz peygamberimizi açık belgelerle gönderdik ve insanlar adaletle iş görsünler diye onlarla beraber Kitab'ı ve Mizan'ı indirdik. Demiri de indirdik; onda şiddet ve sertlik ile, insanlar için faydalar vardır. Bu da Allah'ın kimin O'na ve Peygamberine gıyabında yardım ettiğini bilip tesbit etmesi içindir. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür; çok üstündür" (Hadid: 57/25)
Allah azze ve celle bu ayet-i kerime'de; Adaletle iş görülsün ve ayrıca hem kendine hem de Rasulü'ne yardım edeni bilip tesbit etsin diye Kitab'ı, Mizan'ı ve demir'i indirdiğini bildirmektedir. Bundan dolayıdır ki, dinin ayakta durması ve nizam'i, doğruya sevkeden Kitab'a yardım eden kılıç sayesinde olmaktadır.
"Doğru yolu gösterici ve yardımcı olarak Rabbin yeter"(Furkan: 25/31)
Burada Kitap ve demir'in indiriliş itibariyle müştereken söylenmesi, onlardan birinin diğeri indirilmeden indirilmiş olmasını menetmez.
Zira, Kitap Allah Teala tarafından indirilmiştir. Nitekim O bu hususta şöyle buyurur:
"Bu Kitab'ın indirilişi, o çok güçlü çok üstün hikmet sahibi Allah tarafındandır" (Zümer: 39/1)
"Elif Lam Ra. Bu Kitap'dır ki, ayetleri hikmet sahibi, her şeyden haberi olan (Allah) tarafından sağlamlaştırılmış, sonra da bir bir açıklanmıştır" (Hud: 11/1)
"Şüphesiz ki sen (ey Muhammed!) Kur'an-ı O yegane hikmet sahibi (her şeyi bilenden alıyorsun)" (Nemi: 27/6)
Kitap böyle: demir ise, içinde yaratıldığı dağlardan indirilmiştir.
Yine Allah Teala, şu yüce kavlinde, dini toplayıcı mahiyetteki birr sahibi, da'vasmda sadık (doğru) kimseleri şu şekilde anlatmıştır:
"Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne çevirmeniz (hakiki imanı yansıtan) birr değildir. Ama (gerçek) birr; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitab'a ve peygamberlere inananların; malı ona olan sevgisiyle beraber yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya harcayanların; namaz kılar ve zekat verenlerin; andlaşıp, anlaştıkları zaman verdikleri sözü yerine getirenlerin; zorda, darda ve savaşın kızıştığında

sabredenlerin bu durumları ve imanlarıdır. İşte bunlardır doğru olanlar ve bunlardır muttakiler"
(Bakara: 2/177)
Allah Teala münafıkları da müteaddid ayet-i kerimelerde yalancılıkla tavsif etmiştir. Bunlarla ilgili olarak da şu yüce sözlerinde şunları buyurur:
"Kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemelerine karşılık onlara elem verici bir azab vardır" (Bakara: 2/10)
"Münafıklar sana geldikleri zaman derler ki: Biz muhakkak senin Allah'ın Peygamberi olduğuna şehadet ediyoruz. Allah senin kendi peygamberi olduğunu elbette bilir ve Allah, münafıkların herhalde yalancı olduklarına şehadet eder" (Münafikun: 63/1)
"Allah'a karşı verdikleri sözü yerine getirmedikleri, vaadlerini tutmadıkları ve yalan söyledikleri için Allah da kendisine kavuşacakları güne kadar, yaptıklarını kendi kalplerinde nifaka çeviriverdi" (Tevbe: 9/77)
Münafıkların durumlarını anlatan buna benzer deliller Kur'an-ı Kerim'de daha çoktur.
Bilinmesi gerekir ki, sıdk ve tasdik (doğruluk ve doğrulamak) hem sözlerde ve hem de amellerde olur. Buna misal olarak Rasulullah'ın (s.a.v.) bir sahih hadisindeki şu sözleri verilebilir:
"İnsanoğlunun zina nasibi, (ezeli ve İlahi bir kalemle) yazılarak zaptedilmiştir... Şüphesiz kişi, bundan kaçamaz ve nasibine mutlaka yetişecektir. (Bu itibarla vücudun uzuvlarının ayn ayrı zina hisseleri vardır): Gözler zina eder, onların zinası bakmaktır. Kulaklar zina eder, onların zinası dinlemektir. Eller zina eder, onların zinası tutup sıkmaktır. Ayaklar zina eder, onların zinası yürüyüp gezmektir. Kalp ise arzu edip iştah bulur. Fere (tenasül uzvu) da onu ya doğrular ya da yalanlar."
İnsanlar arasında söylenen sözlerde de buna misaller vardır. Mesela; Onlar düşmana doğru olarak, gerçekten saldırdılar, derler. Buna da savaşanların savaşa olan istekleri sabit ve kesin olduğu zaman söylerler.
Yine: Falan sevgisinde sadıktır, denir. Bu sözleriyle de: O, isteğinde, kasdında ve dileğinde sadıktır; işinde sadıktır; haberinde ve sözünde sadıktır, manalarını kastederler.
Münafık ise sadık mü'minin aksinedir; o, verdiği haberde yalancıdır, yahut amelinde mürai kimse gibi yalancıdır. Bununla alakalı olarak Allah Teala şöyle buyurur:
"Münafıklar Allah'a karşı düzenbazlıkta bulunmak isterler; Allah onların düzen ve oyununu boşa çıkarıp başlarına geçirir. Onlar namaza kalkınca üşenerek kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar; Allah'ı pek az anarlar"
(Nisa: 4/142)
İhlas'a gelince; O, İslam'ın hakikatidir. Çünkü "İslam" başkasına değil sadece Allah'a teslim olmak, bağlanmaktır. Nitekim Allah Teala bu manada şöyle buyurur:
"Allah, birbirleriyle geçinemeyen birkaç ortak kişinin kölesi olan bir adam ile,

yalnız bir kişiye bağlı (köle) olan bir adamı misal veriyor; bunlar bir olur mu? Hamd Allah'a mahsustur. Ama onların çoğu bilmezler"
(Zümer: 39/29)
Ailah'a teslim (bağlı) olmayan kimse, büyüklenmiş demektir. Allah'a ve başkasına teslim olup bağlanan ise, O'na
şirk koşmuş (müşrik) demektir. Büyüklenme (kibr) ile şirkin herbiri İslam'a zıd şeylerdir, İslam da yine kibr İle şirkten herbirine zıd bir mefhumdur.
İslam, kelimesi hem geçişsiz lazım ve hem de geçişli (mü-teaddi), olarak kullanılır. Nitekim, Allah Teala bu manada şöyle buyurur:
"Ve hani Rabbi ona teslimiyette devam et deyince; o da 'alemlerin Rabbine teslim olup (boyun eğdim)'demişti"
(Bakara: 2/112)
Bu gibi misaller Kur'an'da çoktur.
Bundan dolayı, İslam'ın esası "Allah'tan başka bir İlah olmadığına şehadet etmek" olmuştur ki, bu ifade, sadece Allah'a ibadet etmeyi ve O'ndan başkasına ibadeti terketme-yi, içine almaktadır. Bu da Allah'ın gerek önceki ümmetlerden ve gerekse sonrakilerden (Muhammed ümmetinden), din olarak ondan başkasını kabul etmediği, umumi manada olan "îslarrtdır. Nitekim, yine Allah Teala bu hususla alakalı olarak şöyle buyurur:
"Kim İslam'dan başka bir din arzulayıp ararsa, ondan asla kabul edilmeyecektir. Ahirette de o, zarara uğrayanlardandır" (Al-i İmran: 3/85)
"Allah, kendinden başka İlah olmadığına şahitlik etti. (O), azizdir, hakimdir. Allah katında Din İslam'dır..."
(Al-i İmran: 3/18-19)
Buraya kadar anlattıklarımız ifade etmektedir ki, hakikatte Din'in aslı, ilim ve amellerle ilgili batini bir takım mes'delerdir. Zahiri ameller, batini ameller olmadan pek fayda sağlamaz. Nitekim, Rasulullah (s.a.v.), İmam Ah-med'in "Müsned"inde Enes'den (r.a.) rivayet edilen bir hadis'inde şöyle buyurur:
"İslam alenidir, iman ise kalpdedir. (Kalpte tealluke-der). Takva burada, takva burada!"
Eli ile göğsünü-kalbini gösterdi.
Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.), Buharı ile Müslim'in ittifak edip Nu'man b. Beşir yoluyla rivayet ettikleri bir hadis'inde şöyle buyurmuştur:
"Helal bellidir, haram da bellidir; ancak aralarında şüpheli şeyler vardır ki, insanların çoğu onları bilemez. Kim şüpheli şeylerden kaçınırsa hem ırzını hem de dinini temize çıkarmış (korumuş) olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş demektir. Tıpkı korunun veya yasak bölgenin kenarında sürülerini otlatan ve neredeyse içeriye girecek durumda bulunan çoban gibi. Dikkat edin! Her hükümdarın bir yasak bölgesi vardır. Allah'ın yeryüzündeki korusu ve yasak bölgesi ise haramlardır. Dikkat edin! Cesedde bir et parçası vardır, eğer o iyi ve sağlıklı olursa, cesedin tümü iyi ve sağlıklı olur; eğer o fena ve bozuk olursa, cesedin tümü de fena ve bozuk olur, işte o, kalpdir!"
Yine Rasulullah (s.a.v.), Ebu Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiği bir hadisinde şöyle

buyurur:
"Kalp hükümdardır, uzuvlar ise onun askerleridir. Hükümdar iyi ve hoş olursa, askerleri de iyi ve hoş olur; hükümdar kötü ve nahoş olursa, askerleri de kötü ve nahoş olur"[1[1]]

Rıza, Sabır Ve Tevekkül

Allah'a sevgi, ihlastftevekkül, O'ndan razı olmak gibi batini amellerin hepsi, havas ve avam her mii'min hakkında bir emirdir. Makamı yüksek de olsa, hiçbir mü'minin onları ter ketmesi caiz olmaz.
Üzüntüye gelince: Onu, ne Allah ve ne de Rasulü emretmemişlerdir. Hatta, dini hususlarla alakalı dahi olsa, Kur'an-ı Kerim'in bir çok ayetinde nehyedilmiştir. Mesela şöyle bu-yurulur:
"Gevşemeyin, hüzün duymayın, eğer inanıyorsanız, muhakkak üstünsünüzdür (Al-i İmran: 3/139)
"Onların (inkarda inad etmelerine) hüzünlenme; kurdukları hile ve tuzaktan dolayı telaşlanıp sıkıntıda kalma" (Nahl: 16/127)
"... O, arkadaşına, "hüzün duyma, Allah bizimle beraberdir" demişti" (Tevbe: 9/40)
"Elinizden çıkana tasalanmamanız ve size verdiğine fazla sevinmemeniz için"
Bu örnekler çoğaltılabilir.
Üzüntünün emredilmemesinin sebebi, bir fayda sağlamadığı gibi hiç bir zararı da gidermediği içindir. Üzüntünün hiç bir faydası yoktur. Faydası olmayan bir şeyi de Allah Teala emretmez. Evet, üzülen kimse, musibetlere üzülen gibi, üzüntüsüne bir haram eklemediği müddetçe günahkar olmaz. Nitekim, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Allah Teala ne göz yaşı, ne de kalp üzüntüsünden dolayı muaheze (muhasebe) etmez. Lakin, şundan dolayı muaheze eder veya acımada bulunur"
'Rasulullah (s.a.v.) bunu söylerken dilini işaret etmekteydi'.
Yine şöyle buyurur:
"Göz yaşarır, kalp üzülür; biz ise, ancak Rab azze ve cellenin razı olacağı şeyi söyleriz"
Allah Teala, bu ayet-i kerime'de bu manada şöyle buyurur:
"... Vah Yusuf'a! diyerek üzüldü. Ve üzüntünden gözlerine ak indi" (Yusuf: 10/84)
Bazan, sahibinin sevap göreceği, övüleceği şeyler de üzüntüyle beraber olabilir. Bu ise, üzüntü bakımından değil de iyilik ve sevab bakımından güzel bir şey olur. Mesela: Dininde meydana gelen bir musibete, müslümanlann başına gelen umumi bir felakete üzülen kimse gibi ki, böyle kimse kalbindeki hayır sevgisinden, şer nefretinden ve buna benzer şeyden dolayı sevaba nail olur. Fakat bunlara üzülmek, sabır, cihad, bir faydanın elde edilmesi ve bir zararın giderilmesiyle, alakalı bir emrin terkine sebep olursa, yasaklanmıştır. Şayet

[1[1]] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 3-16.

böyle bir durum yoksa, üzülen kişi muhasebe olunur, üzüntü bakımından olan günah ise kaldırılır.
Fakat üzüntü, kalp zayıflığına, Allah ve Rasulü'nün emirlerini yerine getirmeye engel olursa, bir başka bakımdan iyi olsa da, kötü görülür.
Allah sevgisi, O'na tevekkül, ihlas ve benzeri şeylerin hepsi ise sırf hayırdan ibarettir. Bütün bunlar, her nebi, sıddık, şehid ve salih zatlar hakkında güzel, iyi haller ve hasletlerdir. Kim bu makamların havas (seçkin) zatlar için değil de avam (halk) için olduğunu söyleyecek olursa, ha-vassı bu makamlardan çıkarmakla hata etmiş olur. Çünkü hiçbir mü'min bunların dışında kalmaz. Ancak kafir ve münafıklar hariçte kalır. Bazıları bu görüşte hata olduğunu söylemişlerse de bizim bu konuşmalarımız, o makamlar hakkında kısa bir açıklamadan ibarettir. Burası bu konuları genişçe anlatmanın yeri değildir.
Ancak, bu makamlarda insanlar Havas ve Avam diye ikiye ayrılırlar. Havas'ın özel tarafı vardır. Avam'ın da genel tarafı vardır. Bunlara örnek olarak, karşı görüşte olanların şu sözleri verilebilir; derler ki:
"Mütevekkil, nefsi, azık isteme durumunda korur. Havas kimse, nefsini korumaz. Mütevekkil, tevekkülü ile herhangi bir şeyi isteyebilir. Arif, her şeye teferruatıyla şahid olur, fakat ondan bir şey istemez" Bu hususta şöyle denir:
Gerçek tevekkül, dünya işleri hususundaki tevekkülden daha geneldir. Mütevekkil, kalbinin, dininin iyi olması, dilinin ve iradesinin korunması hususunda Allah'a tevekkülde bulunur. Bu da ona göre, en mühim mes'eledir. Bundan dolayı, Rabbine her namazda şu sözüyle yalvarışta bulunur: "(Allah'ım!) Yalnız sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz" (Fatiha: 1/5)
Yine, şöyle buyurur:
"Artık, O'na ibadet edin ve O'na güvenip dayanın"(Hud: 11/123)
Ben ancak, O'na dayanıp güvenirim ve O'na yönelirim" (Hud: 11/88) "... De ki: O benim Rabbim'dir, O'ndan başka İlah yoktur. Ancak O'na yönelip dayanırım, tevbem ve dönüşüm de O'nadir" (Ra'd: 13/30) Allah azze ve celle Kur'an'in bir çok yerinde ibadetle tevekkülü bir araya getirmiştir. Çünkü bu ikisi, dinin bütününü oluştumaktadır. Bundan dolayı geçmişteki büyük zatlardan (seleften) biri şunu söylemiştir:
Allah semavi kitapların bütün ilmini Kur'an'da toplamıştır. Kur'an'in ilmini mufassalda (Kur'an-ı kerim'in son yedide birinde, yani: Hucurat suresinden Nas suresine kadar olan surelerde toplamıştır. Mufassalın ilmini, Fatiha'da toplamıştır. Fatiha'nın ilmini de (İyyake na'büdü ve iyya-ke nestain) de toplamıştır.
Bu iki mübarek cümle (İyyake na'büdü ve iyyake nestain: Yalnız sana ibadet eder, ancak senden yardım isteriz), Rab ve abdi (kulu) kendinde toplayan cümlelerdir. Nitekim, "Müslim"in "sahih"inde Ebu Hureyre'nin (r.a.) rivayet et-tiği Hadis-i şerifde de Rasulullah (s.a.v.) aynı şeyi buyurmuştur:
Allah Sübhanehu Buyurur Ki:
"Namazı (Fatiha'yı) Benimle kulum arasında ikiye böldüm. Yarısı, Benim içindir, yarısı da kulum içindir. Kulum için istediği vardır (verilecektir)"

Rasulullah (s.a.v.) buyurur:
"Kul: Elhamdü lillahi Rabbi'l-alemin: Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur, der. Allah azze ve celle: Kulum beni övdü (hamdetti), buyurur. Kul: Er-Rahman er-Rahim, (O) Rahman ve rahimdir, der, Allah: Kulum bana senada bulundu (övdü), buyurur. Kul: Maliki yevmiddin: (O) ceza gününün yegane sahibidir, der. Allah: Kulum beni ta'zimde bulundu, buyurur. Kul: Yalnız sana ibadet eder, ancak senden yardım dileriz, der. Allah: İşte, şu ayet, benimle kulum arasında ikiye ayrılmıştır ve kulum için istediği verilecektir, buyurur. Kul: İhdinassıratal müstakim, sıratallezine en'amte aleyhim, ğayri'l-mağdubi aleyhim veladdallin: Bizi doğru yola ilet, ni'metîne erdirdiğin kimselerin yoluna, kendilerine gazab edilmiş olanların ve sapmışların yoluna değil (ya Rabbi!), der. Allah: Bunlar kulum içindir ve kuluma istediği verilecektir" Geçen ayet-i kerime'deki ilk yarıda yer alan sena ve hayır, Rab azze ve celle içindir. Diğer yarıda yer alan dua ve istek ise, kulundur. Bu iki cümle Rabba ait olanla, kula ait olanı toplamaktadır. "Iyyake na'büdü" Rab azze ve celle içindir, "Ve iyyake nestain" kul içindir"
Buhari ve Müslim'in "sahih"lerinde, Muaz b. Cebel (r.a.) şöyle rivayet etmektedir:
Bir merkeb üzerinde Rasulullah'ın (s.a.v.) terkisinde bulunuyordum, buyurdu ki:
"Ey Muaz, biliyor musun, Allah'ın kullar üzerindeki hakkı nedir?" Ben:
"Allah ve Rasulü daha iyi bilir dedim. Bunun üzerine:
"Allah'ın kullar üzerindeki hakkı: O'na ibadet etmeleri ve hiç bir şeyi O'na ortak koşmamalarıdir" Yine buyurdu:
"Bunları yerine getirdiklerinde, kulların Allah üzerindeki hakları nedir, bilir misin?"
"Allah ve Rasulü daha iyi bilir, dedim. Bunun üzerine de şöyle buyurdu:
"Kulların Allah üzerinde haklan: Allah'ın, kendilerine azab etmemesidir"
İbadet ise, Allah'ın kulları bilhassa onun için yarattığı bir gayedir ki, bu da Allah'ın bir emri, sevgisi ve hoşnutluğu bakımından olmuştur.
Nitekim, Allah Teala bu hususta şöyle buyurur:
"Ben, cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler, diye yarttım" (Zariyat: 51/56)
Allah Peygamberleri bu gayeyle göndermiş, Kitapları da bu gayeyle inzal buyurmuştur.
İbadet, Allah azze ve celleye en mükemmel ve nihai sevgiyi, en büyük ve nihai itaati kendinde toplayan bir kavramdır. İtaatten uzak bir sevgi ile sevgiden uzak bir itaat ibadet olamaz. İbadet, bu her iki hususu ifade ve ihtiva eden bir kelimedir. Bundan doluyı ibadet, ancak Allah için yaraşır. Her ne kadar o ibadetin faydası kul için olsa da. Zira Allah, bütün alemlerden zengindir, hiç bir varlığa ihtiyacı yoktur. Ancak, Allah'ın ibadeti kullarına emretmesi, onu arzulaması ve ondan hoşnut olması bakımından gereklidir.Bu se-bebledir ki, Allah, üzerinde yiyip içeceği bulunan devesini korkunç ve ıssız sahrada kaybedip de uyuyacağı zaman ondan ümidini kesen, uyanınca bulan kulunun

tevbesinden Çok hoşnud olur. Devesiyle bu şekilde bir hale ma'ruz kalıp da yüce zatına yönelerek tevbede bulunan kulundan gayet razı olur.
Bu anlattığımız, konu önemli hususları ihtiva eden bir mes'eledir ki, onu bu konuyu başka bir yerde genişçe açıkladık.
Kulun tevekkül etmesi ve yardım dilmesi (istiane) ibadetten meydana gelen bir gaye ve maksadına kendisiyle nail olduğu bir vesile ve yoldur.
İstiane, (Yardım dileme) dua ve istemek demektir.
Taberani "Dua" kitabında RasuluIIah'm (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet eder: Allah azze ve celle buyuruyor ki:
"Ey Ademoğlu! Dört şey vardır ki, onun biri Benim, biri de senindir. Biri, Benimle senin aranda, biri de seninle halkım arasındadır. Benim için olan: Bana ibadette bulunup hiç bir şeyi şirk koşmamandır. Senin için olan: En muhtaç bir zamanında sana mükafatını vereceğim amelindir. Benimle senin aranda olan: Senin dua etmen, Benim de kabul etmemdir. Seninle halkım arasında olan ise: Sana geldiklerinde insanlara sevdiğin şeyi vermendir"
Bunun Allah için, şunun kul için olması, başlangıçta sevgi ve hoşnutlukla ilgili olması itibariyledir. Zira kul, başta sever ve gördüğünü ona uygun olarak arzu eder. Allah Teala ise, rızasındaki gaye ve maksadı sever ve hoşnut olur, bunlara tabi olarak da vesileyi sever. Yoksa, bütün emredilen şeylerin faydası kula aittir, hepsini Allah sever ve hoşnut olur.
Bundan dolayı, tevekkülün umumi makamlardan olduğunu sanan kimse zannetmiştir ki, tevekkülle sadece dünyaya ait haz ve nasibler istenir. Bu ise, bir hatadır. Bilakis tevekkül, dini hususlarda daha fazla caridir.
Yine tevekkül, yapılması lüzumlu olan şeylerle isteğe bağlı güzel şeylerin (vacib ve müstahabbın) ancak kendisiyle tamamladığı dini esaslardandır. Bunda zühd yoluna gidip terk eden Allah'ın emrettiğini sevdiğini ve hoşnut olduğunu terkeden kimse demektir.
"Dini zühd" ise, ahiret hayatına faydası olmayan şeye rağbet etmeyerek terketmektir. Bu da, Allah'a itatte kendisine ihtiyaç olmayan fazla mubahlardır. Nitekim, "Dini vera" da, ahiret yurduna zararlı olan şeylerin terkedilmesidir ki, onlar da: Haramların ve terkedilmesi, işlenmesi daha üstün olanın terkini gerektirmeyen şüpheli şeylerin bırakılmasıdır. Mesela: Vacibler (işlenmesi lüzumlu ve zaruri şeler) gibi.
Fakat, ahirete bizzat faydalı olan ya da ona faydalı olana yardım eden şeylerde zühd (terk), dinden değildir. Hatta dinin sahibi bu hususu şu ayetde zikretmiştir:
"Ey inananlar! Allah'ın size helal kıldığı temiz ve faydalı şeyleri haram kılmayın; aşırı da gitmeyin. Şüphesiz ki Allah aşırı gidenleri sevmez" (Maide: 5/87)
Nitekim, fazladan mubah şeylerle meşgul olmak, dini zühd'ün zıddıdır. Şayet, kul o fazladan mubah şeylerle meşgul olurken, vacib bir şeyi işlemekten geri kalırsa, ya da harama riayeti ihmal ederse, asi olur. Bu duruma düşmese bile fazladan mubah şeylerle meşgul olduğundan dolayı, derecesi mukarrebin derecesinden itidal yolu takib eden (muk-tesid)lerin derecesine indirilir.

Yine; tevekkül, Allah'ın sevdiği, hoşnut olduğu ve daima emrettiği bir esastır. Allah'ın sevdiği, hoşnut olduğu ve daima emrettiği şey ise, mukarrebin hariç, itidal üzere olanların fiilinden olamaz.
İşte bu izahlar zıd görüşte olanların "Mütevekkil, nasib ve nazlarını ister" sözlerine üçüncü cevaptır.
"İşler tamamlanmıştır", şeklindeki sözlerine gelince, bu:
"Duaya ihtiyaç yoktur. Çünkü istenen şey mukadder ise, dua edip de dilemeğe ihtiyaç yoktur. Mukadder değilse, duanın faydası da olmaz" diyenlerin sözlerine benzemektedir ki, bunlar dinen ve aklen en sakat sözlerdendir.
Yine şöyle diyenler olmuştur:
Tevekkül ve dua ne bir fayda sağlar, ne de bir zararı uzaklaştırır. Çünkü, o sırf ibadettir. Şüphesiz tevekkülün hakikati, işi Allah'a ısmarlama durumudur. Bu söz meşayih zümresinden birinin de olsa, düpedüz hatadır. "Dua, sırf ibadettir" sözü de aynı şekilde hatadır.
Bu ve buna benzer sözlerin hepsinin aslı birdir; o da şudur:
Bu gibi kimseler zannetmektedirler ki, işlerin olması, hükme bağlanmış mukadder bir mes'eledir ve kuldan, meydana gelen mukadder sebepler üzerinde durması menedilmiş-tir. Halbuki, bilmiyorlar ki, Allah sübhanehu işleri, kulların fiillerine bağlı kıldığı bir takım sebeblere göre takdir edip hükme bağlar. Bundan dolayıdır ki, onların sözlerinin itibardan uzak tutulması, işlerin tamamen asılsızlığını gerektirir.
Şüphesiz, Rasululiah'a (s.a.v.) bu mes'elenin aslı defalarca sorulmuş, onlara ait cevabı buyurmuştur. Buhari ve Müslim'in "Sahih"lerinde rivayet ettikleri bir hadiste, İm-ran b. Husayn (r.a.) şöyle nakleder:
Rasululiah'a (s.a.v.) soruldu:
Ya Rasulallah! Cennet ehli, Cehennem ehlinden farkedi-lir mi? Rasulullah (s.a.v.): "Evet"
Cevabını verdi. Hangi amelle? dendiğinde:
"Herkes ne için yaratılmışsa ona muvaffak kılınır"
Buyurdu. Yine, "Sahihayn'ın rivayetinde AH b. Ebu Ta-lib (r.a.) şöyle nakleder:
"Rasulullah'ın (s.a.v.) da hazır olduğu bir cenazede bulunmakta idik. Rasulullah (s.a.v.) bir ara oturdu. Elinde (yanında) bir değnek vardı. Değnekle yere vurmağa başladi, sonra başını kaldırıp şöyle buyurdu:
"Her canlı nefsin yeri cennet midir, yoksa cehennem midir? yazılmıştır. Ancak o, ya şaki (kötü) ya da said (iyi) olarak yazılmıştır"
Ali (r.a.) der ki: Topluluktan biri şöyle sordu:
"Ey Allah'ın Nebisi! O halde, çalışma ve ameli bırakarak yazılmış kaderimizi bekliyemez miyiz. Kim saadet ehli ise, ilahi kaza onu mutlaka o saadete sevkeder. Kim de şekavet ehli (kötü) ise, ilahi kaza onu mutlaka o şekavete sevkeder"
Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Çalışınız (amelde bulununuz); zira, herkes ne için yaratılmışsa ona muvaffak kılınır. Saadet ehli saadete muvaffak kılınır, şekavet ehli ise şekavete muvaffak kılınır" Bundan sonra,

Rasulullah (s.a.v.) şu ayet-i kerimeleri okudu:
"Kim (Allah için) verir ve (kötülüklerden) sakınır, en güzel olanı doğrularsa, biz onu kolayına kolaylaştırarak muvaffak kılarız. Kim de cimrilik edip kendini (Allah'a) muhtaç saymaz ve en güzel olanı yalanlarsa, onu da güçlüğe muvaffak kılarız" (Leyi: 92/5-10)
Bu hadisi Sahihlerde, Sünen'lerde ve Müsned'lerde bir çok kişi rivayet etmiştir.
Tirmizi rivayet eder: Rasululiah'a (s.a.v.) soruldu:
"Ey Allah'ın Rasulüî kendisiyle tedavi olacağımız bazı deva, hastalıkları okuyarak iyileştireceğimiz bir takım dua, ve kendisiyle haramlardan sakınacağımız bir kısım takva halleri bildirsen, Allah'ın kaderinden bir şeyi reddeder mi? Rasulullah (s.a.v.) cevaben şöyle buyurdu:
"Bu tedbirler de Allah'ın kaderindendir"
Buradaki mana Rasulullah'ın (s.a.v.) bir çok hadislerinde geçmektedir.
Rasulullah (s.a.v.) bu hadis-i şeriflerinde şunu anlatmak istemektedir: Bİr kimsenin iyi ya da kötü olduğuna dair İlahi ilim ve kitap (takdir) geçmiş ise, bu durum onun iyi amellerle iyi (said), kötü amellerle de kötü (şaki) olmasına aykırı olamaz. Çünkü Allah sübhanehu her şeyi olduğu gibi bilir, Öylece onu yazar. O bilir ki, iyi, iyi amellerle iyi olur; kötü de, kötü amellerle kötü olur. Kim iyi ise, iyi olmayı gerektirecek güzel amellere muvaffak kılınır. Her iki kul da ne için yaratılmışsa, ona muvaffak kılınır. Bu da ona, Allah sübhanehu'nun Kitabı'ndaki şu kavlinde zikrettiği varlıkla ilgili umumi iradesinden meydana gelen bir durum olur:
"...Onlar durmadan ihtilaf etmekteler. Ancak Rabbı'nin merhamet ettiği kimseler müstesna. Zaten Rabbın insanları bunun için (bu duygu ve düşüncede) yaratmış-tır" (Yusuf: 12/118-119)
İnsanların yaratıldıkları şey ise, İlahi sevgi ve hoşnutluktur ki, o da, gereğini yerine getirmekle emrolundukları dini iradedir (arzudur); o irade ise, Allah'ın şu kavlinde zikredilmiştir.
"Ben, cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım" (Zariyat: 51/56)
Allah sübhanehu, Kitab-ı Kerim'inde: Emir, irade, izin, Kitab, hüküm, kaza, tahrim gibi kelimelerin her birinde, Allah'ın sevgisinde, hoşnutluğuna ve dini emrine uygun dini husus ile, varlık hakkındaki iradesine uygun varoluş hususunu açıklamıştır.
Bunlardan dini emir ile ilgili olan ayetlerden misaller:
"Şübhesiz ki Allah, adaleti, iyiliği, yakınlardan (ihtiyaç sahiplerine) vermeyi emreder" (Nahl: 16/90)
"Şübhesiz, Allah, emanetleri ehline vermenizi, emreder" (Nisa: 4/58)
Ve daha buna benzer ayet-i kerimeler.
Var oluş ile ilgili ayetlerden misaller:
"O, bir şeyi (var kılmayı) dileyince, O'nun emri sadece "ol!" demesidir, o şey hemen oluverir" (Yasin: 36/82)
"Bir memleketi yıkıp yok etmek istediğimiz zaman, oranın lüks ve konfor içinde

yaşayan şımarık varlıklılarına (peygamber ve kitab'a uyarak doğru yolda yürümelerini) emrederiz; buna rağmen onlar itaatsizlik edip yanlış yolda yürümeye devam ederler; o takdirde o memleket üzerine (azab ile ilgili) hüküm hak olur ve artık orayı yıkıp yerle bir ederiz" (İsra: 17/16)
Bu ayette, Allah'ın yüce kavil (söz-emir-hüküm)lerinden biri tecelli etmiştir.
Dini irade hakkındaki ayetlerden misaller:
"Allah size kolaylık ister, zorluk istemez" (Bakara: 2/185)
Allah size (dini hükümleri ve hükümlerin bağlı bulunduğu ahlaki ölçüleri) açıklamak, sizden öncekilerin yollarını (örnekleriyle sergileyip) göstermek ve tevbenizi kabul etmek ister. Allah bilendir ve hikmet sahibidir"
(Nisa: 4/26)
"Allah size sıkıntı vermek istemez, ama sizi tertemiz yapmak ve şükredesiniz diye üzerinize ni'metini tamamlamak ister.." (Maide: 5/6)
Varoluş ile ilgili İlahi irade hakkındaki ayetlerden misaller:
"Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Ne var ki Allah dilediğini yapar" (Bakara: 2/253)
"Allah kimi doğru yola eriştirmeyi dilerse, onun kalbini İslam'a açar. Kimi de saptırmak isterse, göğe yük-selıyormuş gibi göğsünü daraltıp sıkıştırır. (En'am: 6/125)
Ayet-i kerimede nakledilen Nuh'un (a.s.) şu sözü de bu manadadır:
"Eğer Allah sizi azdırıp yok etmek istese, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size bir yarar sağlamaz.." (Hud: 11/34)
"O, bir şeyi (var kılmayı) dileyince, O'nun emri sadece "ol! demesidir" (Yasin: 36/82)
Dini izin hakkında ayet-i kerimelerden misal:
"Ne kadar hurma ağacı kestiniz veya kökleri üzerine ne kadar ayakta bıraktımzsa, (bu) Allah'ın izniyle gerçekleşmiştir ve Allah'ın ilahi sınırı aşan sapıkları rüsvay etmesi içindir" (Haşr: 59/5)
Yine var oluş'a misal:
"Allah'ın izni olmadıkça onlar bir kimseye zarar verici olamazlar" (Bakara: 2/102)
Dini kaza (emir) ile ilgili ayetlerden misaller:
"Rabbın ancak kendisine kulluk etmeni... emretmiştir" (İsra: 17/23)
Varoluşla ilgili:
"Ve sonra onları iki gün (iki devir) de yedi gök şeklinde yerine getirip oluşturdu" (Fussilet: 41/12)
Dini hüküm hakkında ayet-i kerimeler:
"İhramlı iken -avlanmayı helal saymaksizm- size davarların (eti) helal kılınmıştır. Ancak (aşağıda) size okunacak olanlar müstesna. Şüphesiz ki, Allah dilediğine hükmeder" (Maide: 5/1)
"Bu, Allah'ın hükmüdür ki, arazında hükmeder..." (Mümtehine: 60/10)
Varoluşla ilgili, (Yusuf'un (a.s.) lisanından):
"Babam (Yakub) bana izin vermedikçe veya Allah lehimde hükmetmedikce -ki

O hükmedenlerin en ha-yırhsıdır- yerimden kat'iyyen ayrılmayacağım"
"(Peygamber) dedi ki: Ey Rabbim! Aramızda hak ile hükmet. Rahman olan Rabbi'mız, sizin vasfedegeldiği-niz şeylere karşı yardımı iseteniiendir" (Enbiya: 21/112)
Tahrim (haram kılma) hakkındaki ayet-i kerimelere misal:
"Ölü (hayvan), kan, domuz eti, Allah'dan başkası adına boğazlanan; -yetişerek boğazlanan müstesna- boğulmuş, (bir cisimle) vurularak öldürülmüş, yüksekçe bir yerden yuvarlanıp ölmüş, süsülerek Ölmüş, canavar tarafından parçalanarak ölmüş hayvan; dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanan ve bir de fal okları, kumar zarlarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır" (Maide: 5/3)
"Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları... size haram kılınmıştır" (Nisa: 4/23)
Varoluşla ilgili tahrim (haram)'a misal:O kutsal yer onlara kırk yıl haram kılınmıştır. (Çöl) yerinde şaşkın perişan dolaşıp duracaklar.." (Maide: 5/26)
"Onların mallarında, dilenen ve yoksul için bir hak vardır" (Zariyat: 51/19)
Dini kelimelere misal:
"Rabbi bir zaman İbrahim'i bir takım kelimelerle denemiş, o da onları tamamlamıştı...." (Bakara: 2/124)
Varoluşla ilgili misal:
"Rabbin İsrailoğullarına olan güzel sözü, sabretmelerine karşılık tam manasıyla gerçekleştirdi. (A'raf: 7/137)
Rasulullah (s.a.v.), sahih hadis kitaplarında, sünen'ler-de ve Müsned'lerde birçok bakımdan meşhur olmuş sözü de bu kabildendir. Rasulullah istiaze (sığınma-korunma) da bulunduğu zaman şöyle derdi:
"Euzu bikelimatillahittammati'lleti la yücavizühünne berrun vela facirun: Allah'ın ne iyi ne de günahkarın tesir edemeyeceği tam kelimelerine sığınırım"
Açıktır ki, bu, Allah'ın dileme ve varetme fiilinden hiçbir şeyin hariç olmadığı varoluşla alakalı bir durumdur.
Dini kelimelere gelince, günahkar kimseler işlediği ma'siyet ile onlara muhalefette bulunmuştur.
Burada Rasulullah (s.a.v.) şunu açıklamıştır. İnsanlar, gerek iyilik, gerekse kötülük bakımından yaratıldıkları akıbetlere, oraya götürecek amellerle kolaylaştırılırlar (muvaffak kılınırlar). Diğer yaratıklar da böyledir. Allah sübhane-hu, insan yavrusunu (ve diğer canlıları) rahimlerde, ana babanın nikahda birleşmeleriyle ve rahimde iki suyun bir araya gelmesiyle, cereyan eden takdire göre yaratır. Şayet bir insan: Ben tevekkül ediyorum, zevcemle birleşmem; zira, benim için bir çocuk takdir olunmuş ise var olur, takdir olun-mamış ise var olmaz, böyle olunca cinsi temasa ihtiyaç yok, demiş olsa, o, ahmaktır. Ancak, cinsi temasda bulunup da erlik suyunu azilde bulunan böyle değildir. Çünkü erlik suyunu azil (dışarı akıtmak), Allah isterse, çocuğun rahim-de varlık kazanmasına mani olmaz. Çünkü, erlik suyu bazan gayr-i ihtiyari kaçar.
Bu sebebledir ki, Buharı ve Müslim'in "sahih"lerinde, Ebu Said el-Hudri'nin

rivayet ettiği bir hadis-i şerif'de şöyle buyurulmuştur:
"Ebu Said el-Hudri anlatıyor:
"Rasulullah (s.a.v.) ile beraber Beni Müstakil savaşına çıkmıştık. Bu esnada bazı arap kadınlar esir aldık. Bekarlık bize çok dokunduğundan kadınlara çok iştahlanmıştık. Azil yapmayı (erlik suyunu içeri akıtmadan onlarla münasebette bulunmayı) arzulamıştık. Bu hareketimizin doğru olup olmayacağını Rasulullah'a (s.a.v.) sorduğumuzda, şöyle buyurdu:
"Bunu yapmanızda bir sakınca yoktur. Azil yapmamanız vacip kılınmıştır. Çünkü, Allah kıyamete kadar, varlığa kavuşacak her canlıyı takdir etmiştir"
Müslim'in rivayetinde de Cabir (r.a.) şöyle nakleder:
"Rasulullah'a (s.a.v.) bir adam gelerek:
"Benim bir cariyem var, hizmetçimizdir, hurmalarımızı sular. Etrafında dolaşıyorum (münasebet yapmakta ileri gitmiyorum) ve hamile olmasını istemiyorum (ne buyurursunuz?), diye sorduğunda, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"Arzu edersen, O'ndan azil yap (içeri akıtmadan münasebette bulun); zira, ona takdir edilen mutlaka gelecektir"
Bununla beraber Allah sübhanehu, yaratma işini ana ve babasız olarak yapmaya da kadirdir. Nitekim, Adem'i (a.s.) sadece topraktan yaratmıştır. Havva (a.s.) validemizi, onun kısa kaburga kemiğinden yaratmıştır. İsa'yı (a.s.) da sadece bir anadan (Meryem'den) yaratmıştır. Lakin Allah azze ve cellenin bu şekildeki yaratması, adet dışı bir takım sebeblerle cereyan etmiştir.
Böyle iken, İslam Şeriatını hareketsiz hale getirip terket-miş bir takım zındıklar bu hakikati inkar yoluna saparlar.
Bu durum, maalesef mes'elenin içinde olan birçok me-şayihde dahi mevcuttur. Onlardan harhangi biri, Allah'ın emrettikleriyle yasakladıklarını iyice incelemeden, kaderi (işi) Allah'a havale ve tevekkül etmek, kaderin hakikatiyle beraber yürümek olarak kabul eder ve zanneder ki, "Kul, Allah huzurunda, yıkayıcı önündeki ölü gibi olmalıdır" diyenin bu sözü, Allah'ın emir ve nehiylerini tamamen terketme-yi; Allah'ın emrettiği, sevdiği ve razı olduğu şeylerle yasakladığı, sevmediği ve razı olmadığı şeylerin arasını ayıran Nur ve Furkan (şeriat)ın tesirinin zayıflamasını kasdetmektedir. Böylece, o, Allah'ın arasını ayırdığı şeylerin arasını eşit hale getirmiş olur ki, bu mevzuda Allah şöyle buyurur:
"Yoksa o kötülükleri işleyip duranları; iman edip salih amellerde bulunanlar gibi mi yapacağız, hayatlarını, ölümlerini bir mi tutacağımızı sanıyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar!" (Casiye: 45/21)
"Yoksa Biz, iman edip salih amellerde bulunanları, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi veya (Allah'dan) korkup (fitneden) sakınanları, yoldan çıkmış sapıklar gibi mi tutacağız?" (Sad: 38/28)
"Artık Biz, (Hakka) teslimiyyet gösterenleri, günahkar suçlular gibi mi tutarız? Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?.. (Nur: 24/35-36)
"De ki: Hiç bitenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (Zümer: 39/9)

"Görmeyenle gören bir değildir. Karanlıklar ile aydınlık, gölge ile sıcaklık da bir değildir. Dirilerle ölüler de bir değildir. Şüphesiz Allah dilediği kimselere işittirir. Sen ise, kabirlerde olanlara işittirecek değilsin"
Ve bunlara benzer ayetler Allah'ın bu konudaki hükmünü açıkça ortaya koyar.
Bunlar hatlarını, Kitap ve Sünnet'in delalet ettiği, ikisinin toplamından meydana gelen İlahi, dini bir hüviyyeti haiz Peygamberi emirler ile; kafir ve münafıkların ellerinde meydana gelen varlık dünyasına ait hallerin arasını ayı-ramamaya kadar götürürler. Her varlığın Allah'ın kaderi, Ru-bubiyeti, umumi iradesi ile olması ve mülküne dahil bulunması bakımından onun genel durumunu görürler; Allah'ın evliyası ile düşmanları, iyilerle kötüler, mü'minlerle kafirler, dini emirlerine itaat eden itaatkarlarla, o emirlere karış gelen isyankarlar arasını ayıran şeklini görmezler. Bu hususta da bazı şeyhlerden nakledilen özlü bir takım konuşmaları (sözleri) ya da bazılarının hatalı ifadelerini delil olarak getirirler...
Bu mes'ele, îlahi rızayı isteme yoluna girmiş tarikat ehli için a'zami itinayı gerektiren "Büyük bir temel"dir. Zira onlar, bu yolda mürid olarak Allah'ın rızasını, nurunu taleb etmektedirler. Bu kimseler yukarıda anlatıldığı gibi düşündükleri takdirde, o temeli ihmal etmiş olacağından kafirler, fasıklar, asiler ve daha Allah'ın ancak bildiği bir takım yoldan çıkmışlar zümresine girmiş olur; böylece, yeryüzüne musallat olmuş zalim ve zorba kimselerin zulüm ve azgınlıklarına yardımcı olurlar. Yeryüzünde zorbalık ve fesadla meşgul olan kimselerin İslam'a zararlı hareketlerine kalpleriyle yardımcı olurlar zannederler ki, bu hususta onlara uyan bir takım halleri olursa, o sebeble, Allah'ın veli kullarından olurlar. -Çünkü kalplere olan te'sir, bedenlere olan te'sirden daha büyüktür. Ancak, kalp iyi olursa, te'siri de iyi olur; şayet kalp kötü olursa, te'siri kötü olur. Haller ise, bazen Allah'a sevimli olur, bazen de sevimli olmaz. Fakihler, kısasın vacib (farz) olması sebebiyle, başkasını batmen öldüren kimseye de kısasın gerekliliği üzerinde söz söylemişlerdir- Yine bu kimseler kalpleriyle ve batınlarıyla, varoluş hadisesine delil ararlar, bir te'sirle bir kimseye hariku'1-ade haller isnad ederler, bunu da Allah'tan bir keramet olarak kabul ederler. Bilmezler ki, o hakikatte bir ihanettir (horluk-tur). Keramet ise, istikameti gerektirir. Allah da kuluna sevdiği ve hoşnut olduğu şeyleri ihsan etmemiştir. Allah az-ze ve cellenin sevdiği ve hoşnut olduğu şeyler de kendisine itaat, Rasulü'ne ittiba, evliyasına dostluk, düşmanlarına düşmanlıktır. Bunlar Allah'ın evliya kulları olmaktadır ki, Allah onlar hakkında şöyle buyurmuştur:
"Haberiniz olsun ki, Allah dostlarına hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de" (Yunus: 10/62)
Bu gibi kimseler Allah'ın kendilerine vacib (farz) kıldığı şeylerde O'na muvafakat gösteriyorlarsa, "İtidal yolu takib edenler (Muktesidler)den olurlar. Şayet Allah'ın vacib kıldığı ve sevdiği hususlarda muvafakat ediyorlarsa "İlahi dostluk ve yakınlığa kabul edilmişler (Mukarrebîer) den olurlar.
Bununla beraber, her vacib güzeldir, her güzel vacib değildir. Fakat, Allah'ın kulunu, harikul'ade haller yahut başka şeyler ihsan ederek ferahlık ile denemesi;

veya sıkıntı ile imtihan etmesi, ona bir kerametinden ya da horlamasından değildir bu hususlarda itaat ettikleri zaman bir kısım insanlar said (iyi) olurlar, isyan ettikleri takdirde de bir kısım insanlar şaki (kötü) olurlar. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"İnsanoğluna gelince, Rabbi onu denediği zaman: İkramda bulunup nimetlere garkettiğinde, o, "Rabbim bana ikramda bulundu" der. Ama yine onu denemek için rızkını daraltığında "Rabbim bana haksızlık etti"der" (Fecr: 89/15-16)
Bundan dolayı insanlar bu hususta üç kısma ayrılır:
Birinci kısımda olanlar; Hariku'lade hallerine karşılık Allah'a taatte bulunarak dereceleri yükselenlerdir.
İkinci kısımda olanlar: Ohalleri Allah'a ma'siyette kullanarak kendilerini O'nun azabına ma'ruz kılanlardır. Bel'am ve başkaları gibi...
Üçüncü kısımda olanlar: İlahi haller haklarında mubah menzilesinde olanlardır.
Birinci kısım: Bunlar, hakikaten mü'min ve insanlığın efendisi Rasulullah'a (s.a.v.) halisane tabi kimselerdir. Kerametleri de, Allah'ın dinini ayakta tutmada bir hüccet olması içindir, yahut Allah'a taatte onunla yardım İstemesi ihtiyacından dolayıdır.
İşaret edilen bu ulvi temelde çok hatalar yapıldığı için, Rasulullah (s.a.v.), kula fayda veren emirlere bir hırs gayret göstermeksizin kadere yaslanmayı yasaklamıştır.
Müslim'in "Sahih"inde, Ebu Hüreyre (r.a.), Rasulul-lah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet eder:
"Kuvvetli mü'min, Allah'a zayıf mü'minden daha hayırlıdır. Bununla beraber hepsinde hayır vardır. Sana faydalı olan şeye karşı hırslı ol! Yardımı Allah'tan iste, acze düşme. Başına bir şey gelirse 'Ah keşke şöyle yapsaydım, böyle yapsaydım' deme; şöyle de: Bu Allah'ın kaderidir, dilediğini yapar'. Çünkü eğer şöyle yapsaydım sözü, şeytanın işini açar (ona kolaylık sağlar)"
Ebu Davud'un "Sünen"inde de şöyle rivayet edilir:
"İki şahıs Rasulullah'ın (s.a.v.) huzurunda çekişip tartıştılar. Rasulullah (s.a.v.) onlardan birinin aleyhinde karar verdi. Bunun üzerine o şahıs "Hasbinallahu ve ni'me'l-vekil" dediğinde, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"Allah aczi ve beceriksizliği kınar. Sen akıllı ve becerikli ol, bir iş seni bunalttığı zaman 'Hasbinallahu ve ni'mel-vekil' de"
Burada Rasulullah (s.a.v.), mü'minin her fayda vefen şeye haris olmasını ve Allah'dan yardım dilemesini emretmiş olmaktadır. Bu da Allah Teala'nın şu yüce sözlerine uygundur:
"(Allah'ım!) Yalnız sana ibadet eder, ancak senden yardım dileriz" (Fatiha: 1/5)
"... Artık O'na ibadet edin ve O'na güvenip dayanın" (Hud: 11/123)
Şüphesiz, hırs, Allah'a taat ve ibadet gibi kula faydalı olan şeylere karşı olur. Çünkü, kul için faydalı oln, Allah'a itaattir, onun için ondan daha faydalı şey yoktur. Taate karşı yardım istenen şey de taattir, isterse mubah cinsinden olsun.
Rasulullah (s.a.v.), bir hadis-i şerifinde Sa'da'a (r.a.) şöyle buyurmuştur:
"Allah'ın rızasını isteyerek zevcenin ağzına koyduğun bir lokmaya varıncaya

kadar verdiğin her nafaka, senin dereceni ve kadrini artırır"
Bu hadisle Rasulullah (s.a.v.) haber veriyor ki; Allah akıllılık ve beceriklilliğin zıddı olan acizliği kınar, ondan hoşnut olmaz. Acizlik, işlenmesi emredilen şeyde beceriksizlik ve gevşeklik göstermekdir. Çünkü beceriksizlik ve gevşeklik her ne kadar emir ve işle birlikte olması gereken kudrete aykırı olup nehyin sebebi olan, geçen kudrete aykırı değilse de.
Şüphesiz kİ, iş yapmayı gerektiren güç, işle beraber olur. Güç ise ancak iş için faydalıdır. Allah aTeala da bu manada şöyle buyurmuştur:
Onlar (hakkın sesini) işitmeye güç y et ir ememişl erdi (Hud: 11/20)
Kur'an-ı dinlemeye tahammül edemiyorlardi... (Kehf: 18/101)
Güç'e gelince, emir ve nehiy buna bağlıdır. Ancak, iş bunda bazan bulunur bazan bulunmaz. Bunun misali de Allah Teala'nm şu yüce sözünde mevcuttur:
Yo! bulmaya güç yetirebilenin Beyt'i haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hak ve vacibesidir" (AI-i İmran: 3/97)
Rasulullah'm (s.a.v.) İmran b. Husayn'e olan şu sözü de bu hususta bir misaldir:
"Ayakta namaz kıl, güç yetiremezsen oturarak kıl, güç yetiremezsen yan (üzerine) yatarak kıl"
Bu noktada insanlar dört kısma ayrılır:
Birinci kısım: Bu topluluk, ibadet etmekle emrolun-dukları Rab sübhanehunun İlahlığına şehadet ederek emir, nehiy, ibadet ve taat yönüne dikkat ederler; Kaza, kader, tevekkül ve yardım isteme yönüne bakmazlar. Bu son hal fa-kİh ve abîdlerde çok bulunan bir haldir; onlar, Allah azze ve cellenin haramlarına ve O'nun alametlerine güzel niyyet ve ta'zimlerine rağmen kendilerine zaaf, aciz ve düşkünlük üstün gelir. Halbuki, Allah'dan yardım dilemek, O'na tevekkülde bulunmak, O'na sığınmak ve dua etmek kula kuvvet verip, işlerini kolaylaştırır.
Bundan dolayı selefden biri şöyle demiştir:
"Kim, insanların en kuvvetlisi olmayı arzularsa, Allah'a tevekkül etsin"
Buhari ve Müslim'in Sahih'İnde, Abdullah b.Amr şöyle rivayet etmiştir:
"Şüphesiz, Rasulullah'm (s.a.v.) Tevratta geçen sıfatı (özelliği) şudur: Şüphesiz ki, Biz Seni şahid, müjdeci ve uyarıcı, güvenlik içinde olanlar için bir sığınak olarak gönderdik. Sen kulum ve elçimsin; Seni; insanlara karşı kaba ve katı yürekli olmayan, sokaklarda bağırıp durmayan, kötülüğe kötülükle karşılık vermeyen, bil'akis kötülüğe iyilikle mukabele eden, afveden ve bağışlayan olarak isimlendirdim... O kulum ve elçimin ruhunu, kendisiyle eğri yoldaki topluluğu doğrultuncaya; O'nun vasıtasıyla kör gözleri, sağır kulakları ve kapalı kalpleri açıp "La ilahe illallah: Allah'dan başka bir İlah yoktur" demelerini gerçekleştirinceye kadar kabzetmeyeceğim"
Bundan dolayıdır ki, Arş'i taşıyan melekler (Hameletü'l-Arş), Arş'i (La havle vela kuvvete illa billahi'1-aliyyi'l-azim: Bütün güç ve kuvvet, ulviyyet ve azamet sahibi Allah'ındır). Mübarek sözü ile taşırlar.
İki sahih hadis kitabında:
"O (yani, La havle vela kuvvete illa billahü-aliyyi'1-a-zim), Cennet hazinelerinden bir hazinedir." hadisi mevcuttur.

Allah Teala bu manada şöyle buyurur:
Kim Allah'a güvenip dayanırsa, Allah ona yeter"
(Talak: 65/3)
"Onlar ki, kendilerine bazı kimseler, 'düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar (aman) onlardan korkun!' demeleri, onların ancak imanını artırdı da, 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler. Ve sonunda kendilerine bir kötülük dokunmadan Allah'ın (selamet ve gönül yatıştırıcı) ni'metiyle ve fazlu keremiyle geri döndüler; Allah'ın rızası doğrultusunda hareket edip O'na uydular. Allah çok büyük fazlu kerem sahibidir. (Size o haberi getiren) ancak şeytandır; kendi dostlarım (savaş ve ölümden) kokutur. Mü'min iseniz onlardan korkmayın, Benden korkun" (Âl-İİmran: 3/173-175)
Buhari'nin "sahih"inde İbn-i Abbas'ın (r.a.) rivayeti de şöyledir:
"Ve kalu hasbünallahu ve ni'mel vekil. (Allah bize yeter, O ne güzel Vekildir, dediler) sözünü İbrahim Halilullah (a.s.) ateşe atıldığında söylemiş; Rasulullah (s.a.v.) da, bazı insanların düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, (aman) onlardan korkun!., demeleri üzerine söylemiştir"
İkinci kısım: Bunlar Hakkın Rab'lığına şehadet ederler, O'na olan ihtiyaçlarını bildirirler ve O'ndan yardım dilerler. Lakin, Allah'ın emrine, nehyine, rızasına, gazab ve sevgisine bakmadan heves ve zevklerine göre dileyip isterler. Bu hal ise, ekseri fukara ve tasavvuf ehli mü'minin halidir. Bu sebeple de, sık sık tabii hayatlarında yaptıkları şeyleri yaparlar, Rab azze ve cellenin razı olduğu ve sevdiği şeyleri işlemezler. Çok kere hata işlerler ve zannederler ki, O'na ma'siyet işlemek, razı olduğu şeydir; bu sebeple de İlahi emir ve nehyi tatbik etmeyip işlemez hale getirirler; bunun adına da hakikat adını verirler. Ve yine zannederler ki, bu kaderle hakikat, dış varlık ve iç alem itibariyle Rab'bın rızasını, sevgisini, emrini ve nehyini içine alan dini emirler hakikatine riayet etmeksizin kendisine sadece güvenmeyi gerektirir.
Bunlar çok defa hallerini değiştirerek bir çeşit ma' siyet ve fıska yönelirler; hatta çoğu İslam'dan çıkıp irtidat eder. Çünkü, güzel akıbet takvanındır. Allah'ın emir ve yasakları üzerinde durmayanlar, takva sahiplerinden (Muttaki) olamazlar. Onlar müşriklerin durumuna düşerek bazan bid'at'ı, şeriat (din) zannederler, bazan da mes'eleye (ilahi emre) kaderi delil olarak kullanırlar; Allah Teala ise, "En'am" ve "A'raf' surelerinde müşrikleri kınayıp kötülediği şeyi zikrettiği zaman, onların dinde meydana getirdikleri bid'atla-rı ve o bid'atları şeriat olarak kılmalarını da zikretmiştir. Bu hususta şöyle buyurmuştur:
"Onlar (o şeytanın dost ve yandaşları) bir kötülükte bulunduklarında, "babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretmiştir" dediler. De ki: Allah kötülüğü emretmez" (A'raf: 7/28)
Allah Teala burada, müşrikleri, kendisinin haram kılmadığı şeyleri haram kılmaları, dinde bildirmediği şeyleri var saymaları sebebiyle kınamış ve, bu arada kendilerine kaderi delil olarak kullandıklarını da zikrederek şöyle buyurmuştur:
"Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki; Allah dilesey-di ne biz (putlara taparak)

şirk koşardık, ne babalarımız... Ve ne de bir şeyi haram kılardık. (En'am: 6/148)
Allah'a ortak koşan (müşrik)lann bu sözlerinin benzeri Nahl, Yasin ve Zuhruf surelerinde de vardır. Bütün bunlar onların şununla-bununla ilgili bir takım şüphelerinden ibarettir.
Üçüncü kısım: Bunlar, Allah'ın ibadetinden yüz çeviren ve O'ndan yardım istemekten uzaklaşan kimselerdir ki, sözü edilen kısımların en şerlisidirler.
Dördücü kısım: Bu güzel ve makul kısım olup
"Yalnız sana ibadet eder, ancak senden yardım dileriz" (Fatiha: 1/5)
Ayetinin sır ve manasıyla
"Artık O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan" (Hud: 11/123)
Ayetinin ruhunu kendilerinde gerçekleştirenlerin halidir. Onlar Allah'a yaptıkları ibadette O'ndan yardım dilerler
ve şehadet ederler ki: Rab'Ieri, ancak kendisine ve Rasulü'ne itaat edilecek bir Rab'dır; Yine O öyle bir Rab'dır ki:
"Onlara Rab'lerinden gayrı ne sahip çıkan dostları, ne de bir şefaatçileri vardır. (En'am: 6/51)
"Allah insanlara rahmetinden neyi açarsa, onu tutacak yoktur; neyi de tutar salıvermezse, Onu ondan sonra salıverip gönderecek yoktur" (Fatır: 35/2)
"Eğer Allah sana bîr zarar bir sıkıntı dokunduracak olursa, onu O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir iyilik dilerse, O'nun nimet ve ihsanını reddedecek yoktur." (Yunus: 10/107)
"... De ki: Gördünüz ya, Allah'ı bırakıp taptıklarınız, Allah bana bir zarar ve sıkıntı vermeyi dilerse, onlar o sıkıntıyı kaldırabilirler mi? Veya sana bir rahmet (kapısı açmayı) dilerse, onlar O'nun rahmetine engel olabilirler mi?" (Zümer: 39/38)
O Rab, Sıfatlarına sahip ve kendinden başkalarına meydan okuyan bir zattır.
Bundan dolayıdır ki, bir kısım alimler: Sebeblere yönelip önem vermek Allah'ın birliğine karşı şirktir; sebebleri sebepler olarak imha etmek akıl için noksanlık olduğu gibi, sebeblerden tamamen yüz çevirmek de dine bir tecavüz ve onu kötülemedir. Emredilen tevekkül ise: Kendinde tevhidin, aklın ve dinin gereklerinin birleştiği şeydir, demişlerdir.
Geçen izahlardan anlaşıldığı gibi, tevekkülü tarikat ehlinin avamının makamlarından zanneden, Makamların illetleri "İllelü'I-Makamat" adlı kitabın sahibi (Şeyhu'l-İslam Herevi) gibi meşayihin ileri gelenlerinden da olsa büyük hata etmiştir. Zira, bu zat meşayihin en büyüklerindendir. Bu görüşü ondan "Mehasmü'l-Mecalis"eserinin sahibi (Ahmed b. Muhammed es-Sanhaci) de almıştır.
Görüldüğü gibi, "tevekkül avam tarikat ehlinin makam-larındandır" diyenlerin delili, "Onunla maksad sırf avamın hazzıdır, zanlarından ve "maksadı elde etmede onun bir faidesi yoktur şeklindeki düşüncelerinden dolayı zayıflamıştır. Bu hal, duayı tevekkül gibi kabul edenlerin halidir ki, bu kimse de, emredilen amelleri aynı şekilde kabul eden kimsenin mevkiindedir. Tıpkı, emredilen ibadet ve taatin gerekli sebeblerinden uzaklaşarak tevekkülle meşgul olan gibidir. Bu

kimsenin hatası, Allah Teala'nm şu kavline giren, emredilen sebebleri terketmesindedir:
"Artık, O'na ibadet et ve O'na güvenip dayan" (Hud: 11/123)
Birincinin hatası, ise Allah Teala'nm yukarıda geçen yüce kelamına giren emredilen tevekkülü terketmesinde bulunmaktadır.
Lakin denir ki: Kimin Allah'a tevekkül ve duası mubah şeyleri elde etmede olursa, o, avamdandır. Şayet bu, müs-tahab ve vacibleri elde etmede olursa, o, havasdandır. Nitekim, bîr kimse haramları elde etmede Allah'a dua ve te-vekkülde bulunursa, nefsinin zalimidir. Tevekkülden yüz çeviren ise, Allah ve Rasulü'ne asidir. Hatta, iman hakikatinden çıkmıştır. O halde, bu makam havas için nasıl olur? Allah Teala bu manada şöyle buyurur:
"Musa, 'Ey kavmim!' dedi. Eğer siz Allah'a iman ettiyseniz ve teslimiyyet de gösterdiyseniz artık O'na güvenip dayanın. (Yunus: 10/84)
"Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Sizi yardımsız bırakırsa, artık ondan sonra size kimse yardım edebilir?" (AI-i İmran: 3/160)
"Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar (Tevbe: 9/51)
"... De ki: Gördünüz ya, Allah'ı bırakıp taptıklarınız, Allah bana bir zarar ve sıkıntı vermeyi dilerse, onlar o sıkıntıyı kaldırabilirler mi? Veya sana bir rahmet (kapısı açmayı) dilerse, onlar O'nun rahmetine engel olabilirler mi?"
"De ki Allah bana yeter, O'na güvenip dayananlar ancak güvenip dayansınlar" (Zümer: 39/38) Allah azze ve celle geçen ayet-i kerime'deki (Hasbiyal-lahu: Allah bana kafidir) kelimesini bir; menfaat elde etmede zikretmiş bir de zararı defetmede zikretmiştir. Birincisi, Allah Teala'nın şu sözünde mevcuttur:
"Eğer onlar Aİlah ve Peygamberinin kendilerine verdiğine razı olsalardı ve Allah bize yeter; Allah ve Rasu-lü bize kendi keremlerinden verceklerdir. Biz her halde Allah'a rağbet edicileriz, deselerdi, (ne iyi olurdu!)"
(Tevbe: 9/59)
İkincisi Allah Teala'nın şu sözlerinde mevcuttur: "Onlar ki, kendilerine bazı kimselerin, "düşmanınız olan insanlar size karşı ordu toplayıp hazırladılar, (aman) onlardan korkun!" demeleri, onların ancak imanını artırdı da, "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler" (Al-i İmran: 3/73)
"Eğer hile yapıp seni aldatmak isterlerse, şüphesiz, ki Allah sana yeter; seni ve mü'minleri yardımıyla destekleyip güçlendiren O'dur. (Enfal: 8/62) Ve yukarıda geçen Tevbe suresinin 59. ayeti. Bu ayet-i kerimelerin hepsi rıza ve tevekkül emrini ihtiva etmektedirler.
Rıza ve tevekkülün her ikisi, kaderi kuşatırlar; tevekkül, kaderin meydana gelmesinden önce, rıza da meydana gelmesinden sonra olur. Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.) dua ettiklerinde şöyle buyururlardı:
"Allah'ım!, gayb ilminle ve mahlukatm üzerindeki kudretinle, hayat benim için hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat; ölüm benim için hayırlı olunca da ölümü nasib et. Allah'ım, senden gayb ve şehadet aleminde haşyetini (senden korkmayı) isterim, gazablı ve hoşnut hallerde hak konuşmayı dilerim; senden fakirlikte ve zenginlikte itidali isterim. Senden tükenmeyen ni'meti isterim.

Senden arkası kesilmeyen göz aydınlığı niyaz ederim. Allah'ım, senden kazadan sonra rızayı taleb ederim. Ölümden sonra hayatımın iadesini isterim. Cemaline bakmanın lezzetini dilerim. Zarar verici darlık (sıkıntı) ve sapıtıcı fitne olmaksızın seninle buluşmayı isterim. Allah'ım, bizi imanın süsüyle zinetlendir. bizi doğru yol üzerinde olan hidayet ehlinden kıl'?
Bu hadisi İmam Ahmed ve Nesai Ammar b. Yasir'in ri-vayetinden nakletmişlerdir.
Fakat kazadan (hükümden) önceki ise, rızaya olan niyettir, hakikatine değil. Bundan dolayı bazı meşayih, belanın gelmesinden önce rızaya niyet ederler; bela gelince de, sabır ve benzeri şeylerde olduğu gibi niyetleri bozular. Bu hususta Allah Teala şöyle buyurur:
"And olsun ki, ölümle karşılaşmadan önce onu temenni edip duruyordunuz. İşte onu gözlerinizle bakarak görüyorsunuz" (Al-i İmran: 3/143)
"Ey iman edenler! Yapamıyacağımz şeyi neden söylüyorsunuz? Yapamıyacağımz şeyi söylemeniz Allah katında büyük bir gazab sayılır. Allah kendi yolunda birbirlerine kurşunla kenetlenmiş bir yapı gibi saf halinde savaşanları elbette sever" (Saf: 61/2-4)
Bu ayet-i kerime Ashab'dan (Abdullah b. Selam ve benzeri) bazılarınca "Hangi amelin Allah'a daha sevimli olduğunu bilseydik, onu yapardık" şeklindeki konuşmaları üzerine inmiştir. Bu hadise üzerine Allah Teala cihad ayetini indirince de, ondan bazıları hoşlanmamıştır.
Bundan dolayı mü'mine, adak ve vaad vb. gibi dinin gerekli (vacib) görmediği şeyleri nefsine gerekli görerek kendini imtihana ma'ruz bırakması hoş görülmemiştir. Bir insanın valilik (ve buna benzer başkanlık gibi şeyler) istemesi ve içinde veba gibi bulaşıcı hastalık bulunan bir beldeye gitmesi de bu hoş görülmeyenler cümle s indendir. Bu konuda Buhari ve Müslim'de, doğrudan Rasulullah (s.a.v.) yoluyla olmaksızın bir hadis mevcutur. Rasulullah (s.a.v.) bu hadisinde (meşru olmayan) adak'i yasaklamış ve şöyle buyurmuştur:
"Nezir (adak) bir hayır getirmez, ancak o nezir sebebiyle cimriden mal çıkarmış olur"
Yine Buhari ve Müslim'deki bir hadisde Rasulullah (s.a.v.), Abdullah b. Semure'ye şöyle öğüdde bulunmuştur:
"Ey Abdurrahman İbni Semure! Sakın emir olmak isteme, (kimseden başkanlık isteğinde bulunma). Eğer sen isteyerek sana emirlik ve başkanlık verilirse, istediğin şey ile (yalnız) bırakılırsın (Allah'ın yardımına nail olmazsın). Eğer emirlik ve başkanlık sen istemeden verilirse (Allah tarafından) yardım olunursun, (güzel idare edersin)"
Bir de, ey Abdurrahman! Sen bir şeye yemin ettiğinde başkasını ondan daha hayırlı görürsen yeminine kefaret verip de o hayırlı işi işle.
Veba hakkında da Buhari ve Müslim'de şöyle bir hadis vardır:
"Bir yerde veba olduğunu işttiğiniz zaman oraya girmeyiniz. Veba sizin bulunduğunuz yerde olursa, oradan kaçarak dışarı çıkmaymız"
Yine "Sahih" iki hadis kitabında Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz, Allah'dan afiyet (selamet) isteyiniz. Lakin onlarla karşılaştığınızda da, sabrediniz ve biliniz ki, cennet kılıçların gölgeleri altındadır"

Bütün bu örneklerden şu gerekli sonuç çıkıyor ki, mü'min gerek vacib (farz) olan şeylere gerekse haram olan şeylere koşarak gitmemelidir; zira onları ifa edemiyebilir. Allah'a nice vaad ve ahidde bulunanlar vardır ki, çok kere o vaadlerini bozmak durumunda kalmışlardır.

İnsanın başına bir bela geldiği zaman sabretmeli, sebat ve tahammül göstermeli, vecibeleri yerine getiren yakın imanı sahib kimselerden oluncaya kadar zaafa düşmemeli ve metanetini muhafaza etmelidir. Bütün bunlar için de sabır lazımdır. Bundan dolayı sabır, vacibleri eda ederken ve yasakları terkederken bütün İslam büyüklerinin ittifakiyle vacib (gerekli) dir.

Sözü edilen sabır, musibetler karşısında sabırsızlığa sabretmek, Allah'ın yasak ettiği şeylerde nefsin arzularına tabi olmaya sabretmeyi de ihtiva etmektedir.

Allah Teala Kitab-ı kerim'inde sabin doksandan fazla yerde zikretmiştir. Aşağıdaki iki ayette ise sabrı namazla beraber zikretmiştir.

"Sabır ve namaz ile (Allah'dan) yardım isteyin. Gerçi bu, Allah'a kavuşacaklarına ve ancak O'na döneceklerine kesin bilgi (ve inanç) edinen saygılı kimselerden başkasına ağır ve sıkıcıdır"(Bakara: 2/45)

"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile (Haktan) yardım isteyin. Şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir"

(Bakara: 2/153) Yine şöyle buyurmuştur:

"Hem gündüzün iki ucunda ve gecenin ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüt, bir hatırlatmadır. Ve sabret; şüphesiz ki, Allah iyiliği huy edinenlerin mükafatını zayi etmez" (Hud: 11/114-115)

"Onların dediklerine karşı sabret. Güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini hamd ile teşbih et; gece saatlerinde, gündüzün etrafında da O'nu tesbit et ki, İlahi hoşnutluğa eresin" (Taha: 20/130)

"(Ey Peygamber!) Sabret; Allah'ın va'di haktır (mutlaka yerine gelecektir). Günahının bağışlanmasını dile ve akşam sabah Rabbini hamd ile teşbih et" (Mü'min: 40/55)

"Dinde imamhk önderlik" sabır ve yakının bir mirası ve sonucu kılınmıştır. Bu şu ayet-i kerimede belirtilmiştir:

"Onlardan bir kısmını sabrettikleri ve ayetlerimize kesinlikle inandıkları için emrimizle doğru yola irşad eden önderler yaptık." (Secde: 32/24)

Dinin tamamı hakkı bilmek ve onunla amel etmekten ibarettir. Hak ile amel etmekte de sabır zaruridir. Hatta, hakkın ilmini elde etmek de sabra muhtaçtır. Muaz b. Cebel (r.a.) bu mevzuda şöyle demiştir:

"İlim öğreniniz. Çünkü ilmi Allah için öğrenmek ibadettir. İlmi elde etmek Allah için bir haşyet (korku)dur. İlmi araştırmak, Allah için bir cihaddır. Bilmeyene ilim öğretmek sadakadır; müzakeresi ise tesbihdir. İlim sayesinde Allah az-ze ve celle bilinir ve O'na ibadet edilir. İlimle Allah'a tazim olunur. O

ilim vasıtasıyla Allah bir takım milletleri yükseltir ve insanlara, hidayete erdikleri görüşlerine başvurdukları önderler ve başlar yapar.
İlim elde etmek cihad kabul edildiğine göre, cihad için de sabır lazımdır. Bundan dolayı Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Asra yemin olsun, İnsan muhakkak zarardadır. Ancak iman edip salih amelde bulunanlar, birbirine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler müstesna" (Asr: 103/1-3)
"Kudretli ve basiretli kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u an."(Sad: 38/45)
Faydalı ilim hidayetin aslıdır. Hak ile amel etmek reşad (doğru yolda olmak)tır. Hidayetin zıddı dalalettir. Doğru yolda olmanın zıddı azıtma ve sapıtmadır. Dalalet, ilimsiz ameldir. Azıtıp sapıtma ise heva ve heveslere uymaktır. Bu hususta Allah Teala şöyle buyurur:
"Battığı zaman yıldıza andolsun ki, Arkadaşınız (Muhammed) ne sapıttı, ne de azıttı" (Necm: 53/1-2)
Hidayete ilimle ulaşılır, reşada ise, sabırla varılır. Onun içindir ki, Ali (r.a.) şöyle demiştir:
Ayık olun ki, imana göre sabır, cesede göre baş mevkiindedir. -Baş kesilince, cesed ayrılır. Sonra sesini yükselterek şöyle söylemiştir. Haberiniz olsun ki, sabrı olmayanın imanı da yoktur.
Rızaya gelince: Kazaya rıza hususunda İmam Ahmed'in arkadaşlarından ve daha başkalarından bazı ulema ve meşayih arasında vacib midir yoksa müstahab mıdır? şeklinde tartışma meydana gelmiştir. Böylece bu hususta iki görüş ortaya çıkmıştır: Vacip diyenlere göre kazaya rıza, i'tidal yolu takibeden muktesitlerin amellerindendir. Müstehabtır diyenlere göre, o, Hakka yaklaştırılan (mukarreb)lann amellerindendir.
Ömer b. Abdülaziz de demiştir ki:
"Rıza azizdir, fakat sabır, ihtiyaç vasıtasıdır."
Rasulullah'ın (s.a.v.), İbn-i Abbas'a şöyle dediği rivayet olunmuştur:
"Allah'a yakın halinde rıza ile amel edebilirsen et. Edemezsen, sabırda, hoşlanmadığın şeye karşı çok hayır vardır"
Onun için Kur'an'da rıza vacib şeklinde değil de sadece rıza sahiplerini över şekilde gelmiştir. Rızadaki bu övülme, Rab azze ve cellenin kuluna hastalık, fakirlik, felaket sarsıntısı gibi musibetler vermesiyle olur. Bu konuda ayet-i kerime'de Allah Teala şöyle buyurur:
Zorda, darda ve savaşın kızıştığında sabredenler (işte bunlar gerçek iyiler) dir (Bakara: 2/177)
Yoksa siz kendinizden önce gelenlerin benzer durumu başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onlara öyle ezici, üzücü sıkıntı ve zorluklar gelip dokundu da sarsıldıkça sarsıldılar!" (Bakara: 2/214)
Ayet-i kerime'lerde geçen zorluk ve darlık, mallarda olur. Sıkıntı, bedenlerde olur. Felaket sarsıntısı ise, kalplerde meydana gelir.
Ancak, "Allah'ın emrettiği şeylere rıza'nın aslı vacibdir ki, bu imanın ashndandır. Sahih bir Hadis-i şerif de bu manâda şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ı Rab olarak, İslam'ı din olarak ve Rasulullah'ı (s.a.v.) peygamber olarak kabul etmekten razı olan, imanın tadını almıştır"
Emirlere rıza hali ise, sevginin tabilerindendir. Bunu ileride anlatacağız, işaallahu Teala.
Konuyla ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurur: "Hayır, hayır! Rabbine and olsun ki, aralarında tartışıp çekiştikleri şeylerde seni hakem kabul edip, sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir sıkıntı duymaksızın tam bir bağlanışla bağlanmadıkça iman etmiş olmazlar" (Nisa: 4/65)
"Eğer onlar Allah ve Peygamberinin kendilerine verdiğine razı olsalardı ve "Allah bize yeter; Allah ve rasu-lü bize kendi fazlu keremlerinden verceklerdir. Biz her halde Allah'a rağbet edicileriz',' deselerdi, (ne iyi olurdu!)"
(Tevbe: 9/59)
"Bu böyledir. Çünkü onlar, Allah'ın gazabına sebep olan şeylere uydular. O'nu razı edecek şelerden hoşlanmadılar. Bu yüzden amelleri boşa çıkmıştır" (Muhammed: 47/28)
"Harcadıklarının kendilerinden kabul edilmesini ancak, Allah'ı ve Peygamberi inkar etmeleri, üşenerek namaza gelmeleri ve bîr de istemeyerek (mallan sarfetme-leri) engellemiştir" (Tevbe: 9/54)
İmam Ahmed, Tirmizi ve diğerlerinin, Sa'd'dan (r.a.) rivayetle nakletikleri şu hadis-i şerif birinci duruma örnek olmaktadır.
"Ademoğlunun Allah'tan hayır dilemesi ve O'nun kendisine kısmet olarak verdiğinden razı olması iyiliğindendir. Yine Ademoğlu'nun Allah'tan hayır dilemeyi terketmesi ve kendisi için kısmet olarak ayırdığına hiddetlenmesi kötülüğündendir"
"İlahi yasaklara karşı rıza"ya gelince: Bu, küfür, faşıklık ve isyan alametidir. Ekseri alimler bu hususta şöyle derler:
Yasakları (haramları sevmek meşru olmadığı gibi) onlara rıza duymak da meşru değildir (dinde müsaade edilmemiştir). Çünkü, Allah Teala her na kadar onları tekdir edip hükümde bulunmuşsa da sevmez ve razı olmaz. Nitekim, şöyle buyurur:
Allah fesadı asla sevmez" (Bakara: 2/205)
O kullarının küfrüne (inkar ve nankörlüğüne) razı olmaz" (Zümer: 39/7)
"Halbuki, Allah'ın razı olmayacağı sözü geceleyin kurup düzerlerken O, onlarla beraberdir" (Nisa: 4/108)
"Bu böyledir; çünkü onlar Allah'ın gazabına sebep olan şeylere uydular. O'nu razı edecek şeyden hoşlanmadılar. Bu yüzden amelleri boşa çıkmıştır" (Muhammed: 47/28)
O, yasaklara rıza göstermek değil, bilhassa gazablanır. Nitekim bu hususta buyurur:
"Bu böyledir; çünkü onlar Allah'ın gazabına sebep olan şeylere uydular. O'nu razı edecek şeyden hoşlanmadılar. Bu yüzden amelleri boşa çıkmıştır" (Muhammed: 47/28)
Bir topluluk da şöyle demiştir: Haramlara, yaradılışa Allah'a nisbet edilmesi

bakımından rıza duyulur; yapma ve kazanma olur durumundan kula nisbet edilmesi bakımından da kızılır. Bö görüş bir önceki görüşe aykırı değildir ve onu reddetmez. Hatta her iki görüş de aynı asla döner, aynı kaynağa dökülür. O asıl ve kaynak da şudur: Allah süb-hanehu, eşyayı bir hikmete bağlı olarak takdir etmiştir. O eşya, mevcut hikmetten dolayı sevilir. Bazan da o eşyanın kendisinde hoşlanılmayacak ve kızılacak bir Özellik olur. Çünkü bir şeyde iki zıt özellik birleştiğinde, onlardan biri sevilir, öbürü sevilmez. Sahih bir Hadis-i şerifde şöyle buyurulur:
"Mü'min kulumun ruhunu kabzetmekte gösterdiğim tereddüd kadar, mutlaka yapacak olduğum hiç bir şeyde tereddüd göstermedim. Çünkü O, ölümün şiddetinden dolayı ölmek istemiyor. Ben de ona kötülük (ölüm anında eziyçt) istemiyorum ama gene de o ölüm ona zaruri olur"
Allah'ın kazasının (hükmünün) ve fiilinin eserinden değil de, O'nun fiili ve vasfı olan kazasına rızadan bahsedenin sözüne gelince, bu, şu andaki konumuzun amacının dışındadır. Çünkü, konuşmamız, Allah Teala'nın zatı ile mevcut olan sıfat ve fiillerine rıza hakkında değil, O'nun fiillerinin eserlerine olan rıza ile ilgili konuşma ve açıklamayı bir başka konuda etraflıca yaptık.
Rıza, kalp amellerinden ise de, onun olgunluğu hamd (övgü) iledir. Hatta bazı alimler, hamd'ı rıza ile açıklamışlardır. Bundan dolayı Kitap ve Sünnet'te her hal ve her vesile ile hamd zikredilmiştir. Çünkü hamd, Allah'ın kazasına rızayı (hoşnutluğu) içine alır. Hadis-i şerifde bu konu ile alakalı olarak şöyle buyurulur:
"Cennet'e ilk sevkedüecek olanlar, AHah'a çok hamd edenlerdir. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah'a rahatlıkta ve sıkıntıda hamdederler"
Yine, Rasulullah (s.a.v.) hakkında şöyle rivayet olunmuştur:
"Rasulullah'in (s.a.v.) başına sevindirici bir iş geldiğinde: Eihamdülillahillezi bini'metihi temimmü's-salihat; İyi ve faydalı şeyler ni'metiyle tamam olan Allah'a hamdol-sun. derdi. Başına üzücü bir şey geldiğinde de: Elhamdülillah! ala külli hal; Her hali karda Allah'a hamdolsun derdi"
İmam Ahmed'in "Müsned"inde, Ebu Musa el-Eşlari'nin (r.a.) rivayetinde de Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Bir kulun çocuğunun ruhu alınınca Allah Teala Me-laikesine:
"Kulumun çocuğunun ruhunu aldınız mı?"
Diye buyurur. Melaike:
"Evet, aldık, diye cevab verirler. Sana hamdettiler ve: Biz, Allah içiniz O'na dönücüleriz, dediler, cevabını verirler. Bunun üzerine Allah Teala, Meleklerine:
"O kuluma cennette bir ev yapınız ve adım da (Hamd evi) veriniz" Buyurur.
Rasulullah (s.a.v.), Hamd sancağının sahibidir. Ümmeti de, rahatlıkda ve sıkıntıda Allah'a hamdeden Hammadun (çok hamdeden) dırlar.
Sıkıntılı hallerde hamdetmek iki delili gerektirir:
Birincisi: Kulun, Allah sübhanehuyu hamde gerekli görmesi, O'nu zatına müstahak bilmesidir. Çünkü O, her şeyi güzel yaratmış ve'sağlam yapmıştır. O, her şeyi bilen (al-im)dîr. Her şeyi yerli yerince yapan (Hakİm)dir. Her şeyden

haberdar olan (Habir)dır, her varlığa acıyan (Rahimdir.
İkincisi: Allah'ın, mü'min kuluna seçip uygun gördüğünün, kulun kendine seçip uygun gördüğünden daha hayırlı olduğunu bilip inanmasıdır. Nitekim, Müslim "Sahih"inde ve daha başkaları eserlerinde, Rasulullah'tan (s.a.v.) şu rivayet yapmışlardır:
"Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah mü'min kuluna ancak hayırlı olanı hükmedip takdir eder. Bu durum sadece mü'min içindir. Mü'min, kendisine bir rahat eriştiğinde şükrederse, kendisi için hayırlı olur. Bir sıkıntı eriştiğinde de sabrederse, kendisi için hayırlı olur"
Geçen Hadis-i şeriflerinde Rasulullah (s.a.v.) haber vermişlerdir ki, Allah'ın, belaya sabreden ve rahatlığa da şükreden mü'min kuluna olan hüküm ve kazası, ona hayırdır. Allah teala bu konuyla alakalı olarak şöyle buyurur:
Şüphesiz ki, bunda, çokça sabreden ve çokça şükreden herkes için ibretler öğütler vardır" (İbrahim: 14/5)
Allah Teala sabır ve şükür kelimelerini bu şekilde yan-yana olarak, Kitab-ı kerim'inin dört yerinde zikretmiştir.
Fakat, belaya sabretmeyen, genişliğe şükretmeyen kimseye kaza ve hükmün hayır olması gerekmez.
Bu düşünceyi isyankar bir mü'minin aleyhine bir hüküm olarak ileri sürenlere, iki şekilde cevap verilir.
Birinci cevap: Allah'ın hayır hükmü ve kazası, kulun kendi işlediğine değil de, kendine isabet edene aittir. Allah Teala şöyle buyurur:
"Sana dokunan herhangi bir iyilik Allah'dandır. Sana isabet eden herhangi bir kötülük de senin nefsindendir" (Nisa: 4/79)
"... Onları iyilik ve düzene dönerler diye, bir takım iyilikler ve kötülüklerle (ferahlıklar ve sıkıntılarla) denedik."
(A'raf: 7/168)
"... Sizi imtihan olsun diye hayır ve şerre mübtela kılarız..." (Enbiya: 21/35)
"Size bir iyilik dokunsa onları tasalandırır. Size bir kötülük isabet etse onunla sevinirler..."
(Al-İİmran: 3/120)
Bu ayette, yukarıdaki ayetlerde de olduğu gibi, iyilik ve kötülüklerden maksad, sıkıntılar ve rahatlıklardır; bununla da kastedilen taatler ve isyanlardır.
İkinci cevap: Allah'ın hayır hüküm ve kazası, sabreden ve şükreden mü'min hakkındadır. Günahlar ise imanı nok-sanlaştırıp zayıflatır. Şayet kul tevbe ederse, Allah onu sever ve bazan tevbe ile derecesi de yükselir.
Gemiş büyük zatlardan (seleften) biri şöyle demiştir:
"Tevbeden sonraki Davud, tevbeden öncekinden daha hayırlı oldu. Kendisine tevbe ile hükmolunan kimse, Said b. Cübeyr'in şu söylediği gibi olur:
Kul iyilik işler o iyilikle cehenneme girer ve yine kul kötülük işler onunla da cennete girer. Bu şöyle olur: O iyilik işlediğinde, onu gözünün önüne getirip beğenir; kötülük işlediğinde, gözünün önüne getirip ondan Allah'a istiğfarda ve tevbede bulunur"

Bir sahih hadiste de Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ameller, sonuçlara göre değerlenir"
Mü'min bir kötülük işlediği zaman, cezası ondan şu on şeyle uzak olur:
1- İşlediğine tevbe etmesi, Allah'ın da tevbesini kabul etmesiyle. Çünkü, günaha tevbe eden, günahı olmayan gibi olur.
2- Allah'a istiğfarda bulunması, Allah'ın da onu mağfiret etmesiyle.
3- O günahı silici iyilikler işlemesiyle. Zira, iyilikler kötülükleri giderir.
4- Gerek hayatta iken ve gerekse öldükten sonra mü'min kardeşlerinin dua ve istiğfarda bulunmasıyla
5- Allah'ın kendisine fayda vereceği amellerinin sevab-larmi ona bağışlamalanyla.
6- Rasulullah'm (s.a.v.) onun hakkında şefaatte bulunmasıyla.
7- Allah'ın onu dünyada günahlarına keffaret olacak musibetlere mübtela kılmasıyla.
8- Kıyametin arasat sahnesinde keffaret olacak korkularina duçar kılmasıyla.
9- Kabir hayatının, keffaret olacak dehşetli sayha ve azabına maruz kılmasıyla.
10- Ya da, Erhammürrahimin olan Allah'ın merhamet edip bağışlamasıyla.
Yukarıda belirtilen şu on vesilenin kendisine isabet etmediği kimse ise, ancak nefsini kötülesin. Nitekim, Allah Teala, RasulullarTuı (s.a.v.) naklettikleri bir hadis-i kudside şöyle buyurur:
"Ey kullarım, işlediğiniz şu amellerinizi sizin için teker teker zaptetmekteyim. Sonra Kıyamet günü onların karşılığını size ödeyeceğim. Yaptıklarının karşılığını hayır bulan, Allah'a hamdetsin. Ceza olarak bulan, sadece kendi nefsine levmetsin (sebebini kendi nefsinde) arasın"
Mü'min, Allah'ın kaza ve hükmünün kendisi için hayırlı olduğunu bilip de sabırlı ve şükredici olursa, yahut Al-lah'dan hayır diler de, insanın iyiliği (saadeti)nin Allah'dan hayır dilemede ve O'nun kendisi için nasib olarak ayırdığına rıza göstermede olduğunu bilirse, kendisi için hayırlı olana razı olmuş olur.
Sahih hadisde, Ali'nin (r.a.) rivayetiyle şöyle Duyurulmuştur:
"Allah kaza ve hükmünü icra eder, o kaza ve hükme razı olan için İlahi rıza vardır; öfkelenen için İlahi gazab vardır"
Bu Hadis-i şerifde rıza ve hayır dileme kavramları geçmektedir. Rıza, kaza ve hükümden sonra olur. Hayır dileme de kaza ve hükümden önce olur. Bu, sıkıntı ve ona sabırdan daha mükemmeldir. Bundan dolayı, birinde rıza, öbüründe sabır zikredilmiştir.
Ayrıca kaza, sabırla beraber hayırlı olursa, rıza ile nasıl olmaz? Onun için hadisde şöyle denmiştir: [2[2]]

"Musibet Sahibi Sevabdan Mahrum Olandır"

Şafii'nin "Müsned"inde rivayet ettiği eser (hadis) de de şöyle nakledilir:

[2[2]] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 17-55.

"Rasulullah (s.a.v.) vefat ettiğinde, bir sesin şöyle söylediğini işittiler: Ey Allah'ın Rasulü'nün Al-i Beyti! Allah'da her musibete bir sabır ve teselli vardır. Her helak olana bir yenisi vardır. Her elden kaçana bir yetişme (telafi) vardır. O halde Allah'a güvenip dayanınız, O'na dönüp geliniz. Şüphesiz musibete uğramış olan, sevabdan mahrum kimsedir"
Görüldüğü gibi burada, rızaya aykırı üzüntü asla elmre-dilmemiştir. Çünkü onda faide yoktur, bazan da zarar bulunur, fakat kendisinde Allah'ın hoşlanmadığı şey bulunmadığı müddetçe afvolunur.
Ancak, ölüye (sessiz bir şekilde) acıyarak ağlamak müs-tehab olan güzel bir harekettir. Bu da rızaya aykırı değildir. Ancak, o ölüden nasıb ve alakasının gitmesinden dolayı ağlamak, bunun aksinedir. Bu esasla, Rasulullah'ın (s.a.v.), ölüye ağladığında söylediği şu sözünün manası anlaşılmaktadır:
"Ölüye ağlama, Allah'ın kullarının kalplerine koyduğu bir rahmettir (merhamettir). Muhakkak Allah, merhametli olan kullarına merhamet eder"
Ancak, şu ağlayış, ne nasıb ve alakasından dolayı ağlayanın ağlayışı gibidir, ne de ölüye merhametten dolayı ağlayanın ağlayışı gibidir ki, mesela, Fudayl b. Iyaz oğlu Ali vefat ettiğinde, gülmüş ve ardından şöyle demişti:
"Allah'ın ona kaza ve hükmettiğini görünce, O'nun kaza ve hükmüne rıza göstermeyi arzuladım"
Bunun hali, sabırsızlara nisbetle güzel bir haldir. Ama, kazaya rıza ile beraber, ölüye merhamet ve Allah Teala'ya hamd hali, Rasulullah'ın (s.a.v.) hali gibidir ki, bu, daha mü-, kemmeldir. Allah Teala da şöyle buyurmuştur:
"Sonra da birbirlerine sabır ve merhamet tavsiye eden mü'minlerden olmaktır" (Beled: 90/17)
Allah sübhanehu burada, mü'minlerin birbirlerine olan sabır ve merhamet tavsiyelerini zikretmiştir.
insanlar (mü'minler) özellik itibariyle dört kısımdır: Birinci kısım: Kendilerinde sertlikle beraber sabır bulunan kimselerdir.
İkinci kısım: Kendilerinde hem sertlik hem de sabırsızlık bulunan kimselerdir.
Üçüncü kısım: Kendilerinde hem sertlik hem de sabırsızlık bulunan kimselerdir.
Dördüncü kısım: Kendilerine gelen musibete sabredip insanlara da acıyan güzel huylu mü'minlerdir.
Bir takım müellifler, bu konuda Aliah'dan gelene rıza göstermenin, O'na sevginin tabilerinden (kısımlarından) olduğunu zannetmişlerdir. Bu, "birinci esas"a aittir ki o da, kul nasibine bakmaksızın Aliah'dan, bizzat rızaya müstehak olduğu için razı olmasıdır. Ama, "ikinci esas" bunun aksinedir ki, o, kaza ve hükmolunan şeyin kendisi için hayırlı olduğunu bildiğinden dolayı razı olmasıdır. Sonra, sevgi buna bağlıdır, rıza da O'nun hükmüne bağlıdır.
Fakat, bu müellif ve benzerlerinin şu anlattıkları hakkında bazı görüşler ileri sürülebilir.
Şüphesiz, Allah'a sevgi iki çeşittir: Birincisi: O'nun zatına sevgidir. İkincisi: Nimet ve ihsanlarından dolayı sevgidir. Allah'a hamd da iki çeşittir:

Birincisi: Allah'a bizzat müstehak olduğundan dolayı hamddır.
İkincisi: Kuluna in'am ve ihsandan dolayı yapılan hamddır.
Bu anlarda sevgi de iki çeşiddir, bu iki çeşit de rıza içindir.
Allah Teala'ya, dinine ve Rasulü'ne karşı rıza duymak, hepsinden hoşnud olmak sevginin Onun için, Rasulullah (s.a.v.), sevgi hakkında imanın tadının varlığını zikrettiği gibi, imanın tadını tatmayı da zikretmiştir.
Bu iki sahih hadis, bid'atla ilgili sapıklığa ait olan değil de dini imana ait sevgi ve zevk zikredildiğinde, asıldırlar. Müslim'in "Sahih"inde, Rasulullah'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Allah'ı Rab olarak, İslam'ı din olarak, Muhammed'i de Peygamber olarak kabul etmekten razı olan, imanın tadını tatmıştır"
"Şu üç şey kimde bulunursa imanın tadını tadar.
1- Allah ve Rasulü bir kimseye onların haricindeki her şeyden daha sevgili olursa.
2- Sevdiği kimseyi Allah için severse.
3- Cehenneme atılmayı sevmediği gibi, Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra bir daha oraya dönmekten hoşlanmazsa"[3[3]]

Allah Sevgisi

Allah sevgisi; Allah ve Rasulü'ne iman vecibelerinin, iman asıl ve esaslarının en önemlilerine!endir. Hatta, denebilir ki, o, iman ve din amellerine ait her amelin aslıdır. Nitekim, Allah'ı tasdik etmek de, iman ve din'e ilişkin sözlere ait her sözün aslıdır. Çünkü, varlıkda olan her hareket, sevgiden yani ya güzel bir sevgiden, ya da kötü bir sevgiden kaynaklanır. Nitekim, bu konuyu temel konulardan "Sevginin esası" bölümünde genişçe anlattık.
Dini, imani amellerin tümü güzel sevgiden meydana gelir. Güzel sevginin aslı, Allah sübhanehu veTeala'nın sevgisidir. Çünkü, kötü sevgiden meydana gelen amel, Allah katında iyi amel olmaz. Bü'akis, dini imani amellerin tümü, Allah sevgisinden kaynaklanır. Zira, Allah Teala, ancak kendi rızası istenerek işlenen ameli kabul eder. Nitekim, sahih hadisle Rasulullah'tan (s.a.v.) şöyle rivayet olunmuştur:
"Allah Teala buyuruyor ki: Ben, ortakların ortaklıktan (şirkten) en uzak olanıyım. Kim bir amel yapar da ona Ben'den başkasını ortak ederse, Ben ondan beriyim. Yaptığı amelin hepsi, ortak (şirk) koştuğu kimsenindir" Yine Sahih hadisde, cehennemin ilk defa yakacağı üç kişinin zikri de mevcuttur ki, o üç kişi de şunlardır:
"Riyakar okuyucu, riyakar mücahid ve riyakar sadaka vererT'
Hatta, Allah için dinin halisi olanı, Allah'ın ondan başkasını kabul etmediği, önce gelen ve sonra gelen peygamberlere gönderdiği, kendisiyle bütün kitapları gönderdiği dindir. Bunda, iman sahiplerinin imamları görüş birliğine var-mışlardır. Bu din, peygamberlik da'vetinin Özüdür, Kur'an nurunun aktığı bir

---

[3[3]] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 55-57.

kaynaktır. Bu konuda Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Bu kitabın indirilişi, o çok güçlü, çok üstün hikmet sahibi Allah'tandır. Şüphesiz, Biz sana bu Kitab-ı hak ile indirdik. O halde dini (ve dindarlığı) Allah'a halis kılıp samimiyetle, ibadete devam et. (Zümer: 39/1-2)
Bu sure-i şerifinin tamamı bu manadadır. Şu ayeti kerimeler de bu suredendir:
"De ki: Ben her halde dini Allah'a halis kılarak O'na ibadetle enırolundum. Ve Hakka teslim olan müslüman-larm ilki olmamla da emrolundum" (Zümer: 39/11-12)
"De ki: Dinimi (dindarlığımı) Allah'a halis kılarak O'na ibadet ederim" (Zümer: 39/14)
"Ailah kuluna kafi değil midir? Seni (ey Peygamber!) Allah'dan başkasıyla korkutmaya çalışıyorlar. (Zümer: 39/36)
"De ki: Gördünüz ya, Allah'ı bırakarak taptıklarınız, Allah bana bir zarar ve sıkıntı vermeyi dilerse, onlar o sıkıntıyı kaldırabilirler mi? Veya bana bir rahmet (kapısı açmayı) dilerse, onlar onun rahmetine engel olabilirler mi?" (Zümer: 39/38)
"Yoksa Allah'ı bırakıp da şefaatçiler mi edindiler? De ki: Ya onlar hiçbir şeye sahip değillerse ve akıl da erdiremiyorlarsa? De ki: Şefaatin tamamı Allah'a aittir (O'nun izinine bağlıdır). Göklerin ve yerin mülkü (ve tasarrufu) O'nundur. Sonra O'na döneceksiniz. Ne zaman Allah bir olarak anılırsa, ahirete inanmayanların kalpleri nefretle tiksinir. Allah'dan başka ilahlar anıldığında için için sevinip yüzleri güler..." (Zümer: 39/44-45)
"De ki: Ey cahiller! Siz bana Allah'dan başkasına ibadet etmemi mi emrediyorsunuz?" (Zümer: 39/64)
"Hayır, ancak Allah'a kulluk ve şükredenlerden ol" (Zümer: 39/66)
Yine, Allah Teala, Adem (a.s.) ve İblis ile ilgili olayları anlatan ayet-i kerimelerde şunları buyurur:
"İblis, Senin izzetin hakkı için onların hepsini saptıracağım; ancak iyi niyyetü, samimi, gösterişten uzak mü'min kulların müstesna, dedi"(Sad: 38/82-83)
"Şüphesiz ki, kullarımın üzerinde senin hiçbir sultan yoktur; ancak şaşkın azgınlardan senin peşine takılanlar müstesna" (Hicr: 15/42)
"Şüphesiz ki, şeytanın, iman edip, Rab'lerine güvenerek dayananlar üzerinde sultası yoktur. Onun sultası ancak, onu kendine dost ve yar edinenler ve bir de Allah'a ortak koşanlar üzerindedir" (Nahl: 16/99-100)
Allah azze ve celle açıklamaktadır ki, şeytanın sultası ve saptırma güce ancak ihlaslı olmayanlar üzerinde tesirini gösterebilir. Bundan dolayı, Yusuf (a.s.) kıssasında şöyle buyurmuştur:
İşte biz böylece ondan kötülüğü ve hayasızlığı çeviririz; çünkü o bizim gösterişten uzak ciddiyet ve samimiyete ermiş kullanmızdandı" (Yusuf: 12/24)
Şeytanın tabi ve taraftarları da cehnnemliklerdir. Bu hususta Allah Teala şöyle buyurur:
"Şanıma and olsun ki, cehnnemi mutlaka seninle ve sana uyanlarla, hepinizle dolduracağım. (Sad: 38/84-85)

Yine Allah Teala şöyle buyurur:
"Şüphesiz ki, Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz; bundan başka (günah v& kusurlar) dilediği kimse için bağışlar" (Nisa: 4/116)
Bu ayet şirk koşup da tevbe etmeyenler hakkındadır. Onun için, Allah, bağışlanmayı şirke tahsis etmiş, şirk koşanın dışında olanları da, irade ve dilemesine bağlı kıldığını açıklamıştır. Bu duruma göre haber vermektedir ki: yüce Allah, şirk koşup da tevbe etmeyeni bağışlamayacak, bunu dışındaki istediğini bağışlayacaktır.
Allah Teala'nın:
"De ki: Ey nefislerine karşı haksızlık edip, ölçüyü aşan kıllarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah muhakkak bütün günahları bağışlar ve muhakkak O, bağışlayan, çok merhamet edendir"
(Zümer: 39/53)
Ayetindeki sözüne gelince, bu, tevbe edenler hakkındadır. Bu sebeple genel ve mutlak olarak zikredildi. Ayetin geliş üslubu, nüzul sebebiyle beraber bunu açıklamaktadır.
Allah sübhanehu haber vermektedir ki: Gelip geçmiş, önceki ve sonraki milletlerin hepsi topluca bu dosdoğru din (ve tevhid) ile emrolunmuşlardır. Bunu, Allah Teala'nın Übeyy'e özellikle bildirip işittirmesi için okumayı Rasulullah'a (s.a.v.) emrettiğinde okuduğu sürede ve daha başka yerde bildirmiştir. Bununla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:
"Kitap (Tevrat ve İncil) verilenler ise, kendilerine ancak bu açık-kesin delil geldikten sonra bölünüp ayrıldılar. Halbuki onlar ancak dini O'na (Allah'a) has kılmak, batıldan uzak Hakka yönelerek Allah'a kulluk etmekle, namazı dosdoğru kılmakla, zekatı vermekle emrolunmuşlardı" (Beyyine: 98/4-5)
Bu anlatılanın hakikati 'La ilahe îllallah'dır. Bütün peygamberler bununla, bunu gerçekleştirmek için gönderilmişlerdir. Bu konuda Allah Teala şöyle buyurur:
"Sizden önce gönderdiğimiz, istisnasız her peygambere şöyle vahyettik: Şüphesiz ki, Ben'den başka İlah yoktur; artık Bana ibadet edin. (Enbiya: 21/25)
"Senden önce elçi olarak gönderdiğimiz peygamberlerimize sor: Rahman'dan başka tapılacak ilahlar meydana getirdik mi?" (Zuhruf: 43/45)
"And olsun ki, her ümmet'e, Allah'a kulluk edip tapın, Tağut'dan kaçının diyerek (uyarıda bulunan) bir peygamber göndermişizdir. (Nahl: 16/36)
Bütün Peygamberler da'vetini, insanlığa olan çağrılarını bu esasla açmış ve başlatmışlardır. Nuh (a.s.) da aynı şeyi söylemişti:
"Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur.. (A'raf: 7/59)
Yine, Hud, Salih, Şuayb (a.s.) ve diğerleri hep aynı şe-kİlde şöyle hitabediyorlardi:
"Allah'a ibadet edin. Ondan başka sizin için (hakiki) hiç bir ilah yoktur.. (Mü'minun: 23/32)
Bilhassa, Allah'ın diğer peygamberlerden üstün kıldığı ve kendisine her ikisini de dost (halil) olarak seçtiği İbrahim (a.s.) ve peygamberimiz Rasulullah (s.a.v.)

bu esasları kavimlerine en mükemmel şekilde anlatmışlar ve onları, en ciddi bir gayretle davette bulunmuşlardı. Bu esası Allah süb-hanehu o ikisine açıklayıp bildirmiş, o hususta kendilerini yardımıyla kuvvetlendirmiş ve o esası onlar vasıtasıyla ihya edip yaymıştır. İmam (önder) olan İbrahim (a.s.) hakkında Allah Teala şöyle demiştir:
"Seni insanlara imam (rehber, bir önder) yapacağım" (Bakara: 2/123)
Allah, İbrahim'in (a.s.) soyu hakkında peygamberlik müessesesi takdir etmiş, onlara kitap ve peygamber göndermiştir. Bu nübüvvet ve risalet (peygamberlik) müessesesinin sahibi, ailesinden Allah'ın kendilerini mübarek kıldığı kimselerdir. Bu konuda Allah Teala şöyle buyurur:
"Hani bir vakit İbrahim, babasına ve milletine dedi ki: Hakikat ben, sizin taptıklarınızdan uzağım, onlarla bir ilişiğim yoktur. Ancak beni yoktan örneksiz yaratan (Rabbim) müstesna (sadece O'na taparım). Herhalde O beni doğru yola eriştirecektir. İbrahim bunu, (Hak'ka) dönerler diye soyu arasında baki kalacak bir (kelime) söz olarak bıraktı" (Zuhruf: 43/26-28)
Ayet-i kerime'de bildirilen söz (kelime), Allah İçin ih-las sözüdür ki, bizi yoktan yaratan Halik müstesna, bütün tapınılan şeylerden uzak olmaktır. Bu noktayı Allah azze ve celle Yasin suresi'nde şöyle belirtmiştir:
"Beni yoktan yaratıp varlık alanına getiren Allah'a ne diye tapmayayım? Hepiniz ancak O'na döndürüleceksiniz. Artık ben O'ndan başka ilahlar edinirmiyim? Eğer Rahman bana bir zarar vermeyi dilese, onların şefaati bana hiçbir fayda sağlamaz ve beni kurtaramazlar da. O takdirde ben mutlaka açık bir sapıklık içinde olurum"
(Yasin: 36/22-24)
Allah Teala İbrahim'in (a.s.) kıssasında, bazı yıldızları AUah'dan başka Rab edinerek ona tapan kimselerin sapılığını anlattıktan sonra şöyle buyurmuştur:
"Güneş batınca, İbrahim (a.s.), Ey kavmim! Şüphesiz ki, sizin ortak koştuklarınızdan beriyim. Hem ben şüphesiz ki, yüzümü, batıldan uzak, Hakka tamamen yönelmiş bir halde gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben ortak koşanlardan değilim. Kavmi, İbrahim'le tartışmaya kalkıştı. O da dedi ki: Beni doğru yola eriştirmiş-ken Allah hakkında tartışıyor musunuz? O'na ortak koştuklarınızdan korkmam; meğer ki, Rabbim bir şeyi dilerse (Onun dileği yerine gelir). Rabbim ilim bakımından her şeyi kuşatıp kapsamıştır. Artık düşünüp öğüt almaz mısınız? Ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım ki? Üzerinize hakkında hiçbir delil ve belge indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyor musunuz?. (En'am: 6/78-81)
İbrahim (a.s.) da şöyle demiştir:
Sizin ve önceki atalarınızın nelere taptıklarını (üzerinde düşünüp onların neler olduklarım iyice) görüp anladınız mı? Şüpheniz olmasın ki, o taptıklarınız benim düşmammdır; ancak alemlerin Rabbi müstesna, (O benim yegane dostumdur). O, beni yaratmış ve beni doğru yola iletmiştir. O, beni yedirir ve içirir. Hastalandığım zaman O bana şifa verir. O, beni öldürür, sonra (Şuara: 26/75-82)

Ve Allah Teala şöyle buyurdu:
"Gerçekten İbrahim'de ve O'nunla beraber olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar, kendi mi-letlerine: Şüphesiz ki, sizlerden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız, sizi tanımıyoruz. Siz, Bir olan Allah'a ibadet edinceye kadar aramızda düşmanlık ve öfke sürekli olarak belirmiştir demişlerdi..."(Mümtahine: 60/4)
Rasulullah (s.a.v.) öyle bir kimsedir ki, Allah, O'nun vasıtasıyla tevhid dini olan halis dini gerçekleştirmiş, O'nun vasıtasıyla aslında şirk içinde olan müşrikleri ve Ehl-i Kitap kafirlerini perişan etmiştir.
İmam Ahmed ve başkalarının rivayet ettiği bir hadis-i şerifde Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ben kıyamete yakın, kılıçla gönderildim ki yalnız ortağı olmayan, tek olan Allah'a ibadet edilsin diye. Rızkım da mızrağımın gölgesi altında kılındı. Emrime muhalefet edene de zillet ve aşağılık damgası vuruldu. Kim de kendini özene bezene bir kavme benzetirse, işte o, onlardandır"
Allah Teala'nın indirdiği ve tevhidi İçine alan bazı ayetler daha Önce yer yer geçmişti, yine bununla ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurur:
"And olsun saf saf dizilenlere; sürükleyip götürenlere, vazgeçip alıkoyanlara, Muhakkak sizin ilahınız birdir" (Saffat: 37/1-4)
"Çünkü onlara: Allah'dan başka İlah yoktur denildiği zaman büyüklük taslarlar, ve derlerdi ki: Deli bir şair için hiç Hanlarımızı bırakır mıyız? Hayır, (O, deli değildir). O hak ile gelmiş ve peygamberleri tasdik etmiştir. Ve sizler elbette elem verici azabı tadacaksınız. Ve ancak siz yaptıklarınızla cezalandırılacaksınız. Ancak AIlalı in iyi niyetli, gösterişten uzak, samimi kulları müstesna... İşte bunlar için bilinen, belirlenen bir rızik vardır..." (Saffat: 37/41)
Allah Teala bu mes'eleyi, peygamberlerin Allah için tevhid ve din ihlası hususundaki kıssalarını, bütün bir sure boyu, şu ayete kadar zikreder:
"Allah, onların iddia ve isnad ettikleri sıfatlardan yücedir, münezzehtir. Ancak Allah'ın iyi niyyetli, samimi, gösterişten uzak (mü'min) kulları müstesna" (Saffat: 37/159-160)
Allah Teala başka bir ayet-i kerime'de yine şöyle buyurur:
"Şüphesiz ki münafıklar cehennemin en aşağı tabaka-sındadırlar, onlara herhalde bir yardımcı da bulamazsın. Ancak tevbe edip durumlarını (düşünce ve davranışlarını) Allah için katıksız ve saf tutanlar müstesna... İşte bunlar mü'minlerle beraberdirler; mü'minlere ise Allah büyük mükafak verecektir" (Nisa: 4/145-146)
Hasılı, bu esas En'am, A'raf, Nur, Tasin-Mim'ler, Hamim'ler, Elif Lam Ra'lar, Mufassal sureler ve daha başka Mekki sureler ile Medeni surelerin bazılarında çokça görülür. Zira, bu, asılların asılı ve dinin kaidesidir. Hatta bu esas (Tevhid esası), iki İhlas suresi olan (Kul ya eyyühe'l-kafirun) ile (Kul hüvellahu ehad) da bile mevcuttur. Bu iki sure-i şerîfeyi Rasulullah (s.a.v.) iki rek'at Tavaf namazı ve Sabahın sünneti gibi nafile (sünnet) namazlarda okurlardı. Zira bu ikisi tevhid esasını içine almaktadır.

(Kul ya eyyühe'l-kafirun) suresi, isteğe bağlı ameli tevhidi ihtiva eder ki, o da kasden ve istekle Allah için dinin ih-lasıdır. (Halis kılınmasıdır). Bu söz tasavvuf şeyhlerinin konuştuğu bir sözdür,

(Kul hüvellahu ehad) suresi, amele ait sözlü tevhidi ihtiva eder. Nitekim, bununla ilgili olarak Buhari ve Müslim'in "Sahih"lerinde Aişe'nin (r.a.) rivayetiyle şu hadis nakledilir:

"Bir adam namazında: 'Kul hüvallahu ehad'i okumaktaydı. Bunu gören Rasulullah (s.a.v.):

"Sorunuz ona bunu niçin yapmaktadır?" Buyurdu. Sorduklarında şu cevabı verdi: "Çünkü, Kul hüvallahu Ehad, Rahman'ın sıfatıdır, ben O'nu okumayı seviyorum"

Bu cevap üzerine Rasulullah (s.a.v,) şöyle buyurdu: "Ona bildiriniz, Allah da onu sevmektedir" İşte bu özellikleriyle İhlas suresi, Allah Sübhanehu'nun, Muattile ve Mümessile fırkasına ait görüşünü çürüten ve reddeden vasfını içine almaktadır. Başka yerde etraflıca anlattığımız gibi, bu surede zikredilen, zati ve esas mes'eleler hakkında mesned sayılan asıllardır. Sözünü ettiğimiz yerde yine Rasulullah'ın (s.a.v.) sahabenin, tabiinin ve bu husustaki delillerin (EI-Ehadüs-samed) tefsirine ait mahtevası ile birlikte imamların o asla istinatlarını zikrettik.

Lakin burada tevhid mes'elesinde kastedilen, her ne kadar yukarıda geçen diğer tevhid çeşidiyle birbirine bağlı ise de, Allah'a dini halis yapmak demek olan "Amel'e ait tevhid"dir.

Sözü edilen Muattile (cehmiyye) fırkasıyla Mümessile (meşebbihe) fırkalarının herbirinde ameli şirk mevcuttur. Çünkü onların sözlerinin aslında Allah ile mahluku arasında bir ortaklık ve eşitlik vardır, yahut Allah ile yoklar arasında bir eşitlik mevcuttur; aynen Muattile'nin, ne öğülme-yi ve ne de kemalin varlığını gerektirmeyen selbi (olumsuz) sıfatlarda Allah ile yoklar arasını eşit yapması gibi. Yine bu iki fırka, Allah ile noksan varlıklar arasını noksan sıfatlar-da eşit yaparlar. Aynen bunlar ve bunlara benzeyen Mümessile fırkası Allah'a ait şifaları var kabul ettiklerinde, Allah ile hakikatleri itibariyle mahlukat arasını eşit yaparak bu şekilde O'na ibadet bile ederler. Rablerine ortak koşarlar.

O'na eş kılarlar ve böylece mahlukati Rabbülalemine eşit yaparlar.

Nasara (Hıristiyanlar) da aynı şekilde mahluka Halık'a layık olan ve yaraşan şeyleri caiz görürler.

"Münezzeh ve yüce olan Allah, onların dediklerinden hem çok yüce, hem de çok büyüktür" (İsra: 17/43)

Allah sübhanehu ve Teala bize kendisinden, gazabına uğramış ve dalalette kalmış olanların değil de, nebilerin, sıd-dıklarm, şehidlerin ve salihlerin yoluna (sırat-ı müstakime) yöneltmesini istememizi emretmiştir. Rasulullah (s.a.v.) da buna dair şöyle buyurmuştur:

"Yahudiler, Allah'ın gazabına uğramış kimselerdir; hıristiyanlar, dalalette (sapıklıkta) olan kimselerdir"

Bu ümmette de hem yahudilere, hem de hıristiyanlara banzeyenler olacağına dair Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak sizler sizden öncekilerin yoluna, kuş yeleğinin oka göre ölçülüp kesilmesi gibi (aynen) uyacaksınız, hem öylesine ki onlardan biri kertenkele deliğine girerse siz de (oraya) gireceksiniz" Dediler:
"Ya Rasulallah: Onlar yahudi ve nasara (hıristiyanlar) mıdır?" Rasulullah (s.a.v.):
"Ya kim olacak?" Buyurdu.
Bu hadis, Buhari ve Müslim'in "Sahih"lerinde mevcuttur.
Dini amelin aslı, yalnızca Allah'ı istemek demek olan dini Allah için halis kılmak olunca, kendisi için istenen şey zatı için sevimli olur. Bu da sevginin olgunluk derecesidir. Lakin, istenen ve arzu edilen şeyin ekserisi ibadet diye isimlendirilir. Bununla ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurur:
"Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibadet etsinler diye yarattım" (Zariyat: 51/56)
"Ey insanlar! Sizi de, sizden öncekileri de yaratan
Rabbımza ibadet ediniz ki korunup sakınanlardan olasınız" (Bakara: 2/21)
Ve bunlara benzer daha bir çok ayetler vardır.
İbadet tam ve nihai sevgiyi ihtiva eder, tam ve nihai itaat (zillet)'i içine alır. Zira tazim ve saygı duyulduğu halde sevilmeyen yine ma'bud olamaz. Bu manada Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"İnsanlardan bir kısmı, Allah'dan başkasını (O'na) denk ve ortak edinirler de Allah'ı sever gibi onları severler- İman edenlerin ise Allah'ı sevmesi çok daha köklü ve devamlıdır" (Bakara: 2/165)
Allah sübhanehu burada haber vermektedir ki, Allah'dan başkasını O'na denk ve ortak edinen Rabîerine karşı şirk sahibi kimseler, her ne kadar o eş koştukları şeyleri Allah'ı sever gibi sevmekte iseler de, Allah'a iman sahibi kimseler Allah'ı, onların Allah'ı ve putlarım sevmesinden daha fazla severler; çünkü mü'minler Allah'a karşı daha bilgilidirler, sevgi ise bilgiye tabidir. Yine mü'minler, bütün sevgilerini Allah'a hasrettikleri halde, onlar Allah'dan başkasına hasretmişler, sevgiye Allah ile şirk koştukları şeyleri ortak etmişlerdir. Ma'lumdur ki, mü'minlerin sevgileri daha mükemmeldir. Allah Teala bu manada buyurur:
"Allah, birbirleriyle geçinemiyen bir kaç ortak kişinin kölesi olan bir adam ile, tek bir kişinin esenlik içinde kölesi olan adamı misal veriyor; bunlar bir olur mu? Ama onların çoğu bilmezler" (Zümer: 39/29)
Yukarıda arzedilen sevgi (muhabbet), mutlak ve umumidir; çünkü, o sevgi Allah'a ait olup Allah'dan başkasına layık olmayan bir sevgi ise de, mü'min o sevgiyle Allah'ı sevdiği gibi peygamberlerini ve mü'min kullarını da sever.
Bundan dolayı Allah sevgisi, O'nun ibadete, kendine tevbe ile dönmeye, yönelmeye ve benzerine tahsis ettiği şeylerde zikredilmiş olarak gelmiştir. Bütün bu ibadet, tevbe ederek dönme (inabe) ve yönelme (tebettül) gibi isimler Allah sübhanehu ve Teala'ya sevgi manasım içine almaktadır.
Geçen kısımlarda, Allah'a olan sevginin dinin aslı olduğu açıklandığı gibi, dinin kemalinin o sevginin kemaliyle, noksanlığının da onun noksanlığıyla olduğu

açıklanmıştır. Zira, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"İşin (dinin) başı, İslam'dır. Onun direği, namazdır. En üst kısmı (zirvesi) ise Allah yolunda cihaddır"
Görüldüğü gibi, hadis-i nebevide cihad, amelin en üst kısmı, en yüksĞği ve en şereflisi olarak haber verilmiştir. Allah Teala da şöyle buyurur:
"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Ha ram-ı bayındır hale getirmeyi, Allah'a ve ahiret gününe iman edip Allah yolunda cihad edenin (iman ve ameli) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah yanında eşdeğerde değildirler. Hem Allah zalim bir topluluğu doğru yola eriştirmez. Onlar ki, iman edip (yurtlarını bırakıp Allah yolunda) hicret ettiler ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaştılar, derece bakımından Allah yanında çok daha üstündürler ve işte kurtuluşa erenler bunlardır. Rableri, onları kendinden bir rahmet, rıdvan (ebedi hoşnutluk) ve kendilerini, içinde sonsuz ve devamlı ni'met bulunan cennetlerle müjdeler. Onlar orada devamlı kalıcıdırlar. Şüphesiz ki, en büyük mükafat Allah kalındadır. (Tevbe: 9/19-22)
Cihadın üstünlüğü ve mücahidin değeri hakkında bundan başka daha çok delil ve haber vardır.
Hadis-i şerif den anlaşılmaktadır ki, mü'minin nafile olarak işlediği en faziletli ibadet, cihaddır. Cihad, Allah'a karşı tam sevginin delilidir. Allah Teala bu hususta da şöyle buyurur:
"De ki: Eğer, babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, bağlı bulunduğunuz oymak ve kabile; kazandığınız mallar, sürümsüzlüğünden korktuğunuz ticaret ve hoşlandığınız konaklar size Allah ve peygamberinden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevgili ve sevimli ise; Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah fasık bir topluluğu doğru yola eriştirmez" (Tevbe: 9/24)
Allah'ı seven ve Allah tarafından da sevilen kimselerin özellikleri hakkında da şöyle buyumlur:
"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onun yerine ileride öyle bir mîllet getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; mü'minlere karşı boyunları bükük ve alçak gönüllüdürler; kafirlere karşı başları dik, vakarlı ve güçlüdürler; Allah yolunda cihad ederler, kınayıp ayıplayanların ayıplamasından endişe etmezler" (Maide: 5/84)
Anlaşıldığı gibi, geçen ayette Allah Teala, kendisini seven ve kendisinin de sevdiği kullarını, mü'minlere karşı alçak gönüllü, kafirlere karşı da vakarlı ve güçlü, Allah yolunda cihad eden, bu uğurda kınayanların kınamasından korkmayan kimseler olarak vasiflandırmıştır. Zira, sevgi, o uğurda cihadı (savaş ve mücadeleyi) gerektirir. Seven de sevgilisinin sevdiğini sever, sevgilisinin sevmediğini sevmez; onun dost olduğuna dost olur, düşman olduğuna düşman olur; nzası sebebiyle razı olur, gazabı sebebiyle gazab eder; emrettiğini emreder, nehyettiğini nehyeder. Bütün bu hususlarda ona uyum gösterir. Bunlar öyle kimselerdir ki, Allah onların razı olduklarına razı olur, gazab ettiklerine de gazab eder. Çünkü onlar da O'nun razı olduğuna razı olmuşlar, gazab ettiğine de gazab etmişlerdir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.), Suheyb (r.a.) ve Bilal1 in (r.a.) de

bulunduğu bir toplulukta, Ebu Bekir'e (r.a.) hitaben şöyle buyurmuştur:
"Belki, onları öfkelendirdin (gazablandırdm), eğer onları öfkelendirmişsen, Rabbını da öfkelendirmişsindir"
Bunun üzerine, Ebu Bekir (r.a,):
"Ey kardeşlerim! Sizleri Öfkelendirdim mi?" diye sorduğunda, oradakiler:
"Hayır, Allah Seni mağfiret buyursun ey Ebu Bekir"dediler,
Ebu Süfyan b. Harb'in, (İslam'ı kabulden sonra) Müslümanların bulunduğu topluluğa uğradığı bir sırada müslümanlar ona:
"Kılıçlar Allah düşmanından alacağını almadı" dedikleri zaman, Ebu Bekir (r.a.) onlara şöyle dedi:
"Bunu, Kureyş'in ulu'suna mı söylüyorsunuz?"
Ebu Bekir (r.a.), bundan sonra meseleyi Rasulullah'a (s.a.v.) anlattığında şöyle buyurdu:
"Onun bir geçmişi vardır; onlar ona bu sözü, Allah ve Rasulü'ne olan tam dostluklarından, o ikisinin düşmanlarına da tam düşmanlıklarından meydana gelen bir hassasiyetle söylemişlerdir"
Bundan dolayı, Rasulullah (s.a.v.) Rabbından rivayet ettiği bir sahih hadisde şöyle buyurmuştur:
"Kulum nafile ibadetlerle bana yaklaşmaya devam ettiği takdirde Ben onu severim; sevdim mi de onun işiten kulağı olurum, gören gözü olurum, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum; Benimle işitir, Benimle tutar ve Benimle yürür. Benden isteyecek olursa ona mutlaka veririm, Bana sığınacak olursa onu mutlaka sığındırırım. Mü'min kulumun ruhunu almakta gösterdiğim tereddüd kadar, mutlaka yapacak olduğum hiç bir şeyde tereddüd göstermedim; çünkü, o, ölümün şiddetinden dolayı ölmek istemiyor. Ben de ona kötülük (ölüm anında eziyet) istemiyorum, ama gene de o ölüm ona zaruri olur"
Bu hadis-i şerifde Allah sübhanehu tereddüd ettiğini bildirmektedir, terddüd ise iki isteğin karşı karşıya gelmesidir. Halbuki, Sübhanehu ve Teala kulunun sevdiğini sever, sevmediğini sevmez; kul Ölümü sevmediğine göre, Allah da ölümü onun için sevmemektedir. Nitekim şöyle buyurmuştur:
Ben de ona kötülük (ölüm anında eziyet) istemiyorum... Ne var ki, Sübhanehu ve Teala ölümü de takdir etmiş ve onun ölmesini murad etmektedir... İşte, bundan dolayı bu durumu tereddüd olarak İsimlendirmiş, sonra da: O ölüm mutlaka meydana gelecektir, diye bildirmiştir.
Bu durum sevilen hoşlanılan ve emredilen ile kızılan, hoşlanılmayan ve yasaklanana dair bir ittifak ve birleşmedir. Ba-zan, iki zatın birleşmesi olmadığı halde vasıf ve nevi ile ilgili bir birleşmedir, denir. Çünkü, iki zatın birleşmesi imkansızdır. Böyle bir şeyi söyleyen, kafirdir. Bu ise, hıristiyanlar, rafıza'nın galiye fırkası ile celaciyye gibi inzivayı meslek edinmişler ve benzerlerinin kapıldıkları sapık bir inançtır, ki aslı: Bir şeyde aynıyla "Kayıtlı birleşme"dir.
Fakat "Mutlak birleşme" ise, Vahdet-i Vücud'cuların sözü ve görüşüdür ki onlar mahlukun varlığı Halık'ın varlığının aynıdır, derler. Bu ise, Sani' (Halık)ı, Yaratıcılık vasıflarından uzaklaştırıp O'nu inkar etmektir ki, böyle bi kanaat

bütün şirk çeşitlerini kendinde toplar. Nitekim, "Bir-leşme-Birlik" iki çeşit olduğu gibi "Hulul-Girme"de iki çeşittir. Hululculann bir kısmı, Allah'ın kayıtlı olarak bazı şahıslara girdiğini söylerken, bazıları da Allah'ın her şeye girdiğini ileri sürerler (Haşa!) ki bunlar: Allah'ın zatı her yerde vardır, diyen "Cehmiyye" topluluğudur.

Fena ehlinin sevgide varlığından kopmuş olanlarının bazısına öyle olur ki; Sevgilisiyle, kendinden ve sevgisinden kaybolur, zikrettiği ile zikrinden yok olur; bilinenle bilgisinden, var kılmanla varlığından kaybolur, o hale gelir ki, sevgilisinden başkasını görmez olur; idrak kabiliyyeti gittiğinde, aklı noksanlaştığında ve kendini kaybetmiş hale geldiğinde kendini sevgilisi sanar. Tıpkı şöyle dendiği gibi: Sevgili denize düştü, seven kendini onun arkasından atınca, sevgili ona: Ben düştüm, seni ne düşürdü? dedi. O da cevaben: Seninle kendimden kayboldum, sandım ki sen ben'im...

Şüphesiz bu hata ve sapıklıktır.

Lakin bu hal İlahi sevgi ve zikirden dolayı olur da sakıncalı bir sebep olmaksızın aklı giderse, aklının gitmesinden dolayı ma'zur olur; sakıncalı bir sebeb olmadan aklının gittiği bu hal içerisindeki konuşmalarından dolayı da muhasebe olunmaz. Aynen, mecnun (meczub)ların akıllan hakkında şöyle dendiği gibi:

Onlar öyle topluluktur ki, Allah onlara akıl ve hal vermiştir; akıllarını alıp hallerini bırakımiştır, akılları alındığından dolayı da farz emirler düşmüştür.

Fakat, eğer aklın gitmesine sebeb olan şey sakıncalı olursa, o kendini kaybediş ma'zur sayılmaz; iki görüşten en sağlamına göre hükümde meşhur olarak tartışma mevcut ise de boşanma meydana gelmediği gibi küfrüne de hükmolunmaz.

Bu hususta ve hali esenlik içinde olanla-geçen kaideye göre- esenlik içinde olmayan hakkında etraflıca konuştuk.

Her halükarda, sahibi mükellef olmasa da onu böyle sakıncalı bir hale getiren fena, noksan bir haldir. Onun için-her ne kadar bunlarla Musa'nın (a.s.) düşüp bayılması arasında bir çeşit alaka varsa da böyle bir hal, ne bu ümmetin en faziletlileri olan sahabe-i kiramdan, ne de peygamberlerin en üstünü olan Rasulullah'tan (s.a.v.) meydana gelmiştir. Ancak, İlahi ilham ve tuluat esnasında aklın gitmesi, bazı tabiin ve ondan sonrakilerde meydana gelmiştir. Tam sevgi, sevgiliye sevdiğinde ve sevmediğinde, dost olduğunda ve düşman olduğunda ona uymak olduğuna göre, malumdur ki, Allah'ı vacib bir sevgiyle seven kimsenin O'nun düşmanlarına düşmanlık beslemesi, cihadlarından dolayı sevdiklerini de sevmesi lazımdır. Tıpkı Allah Teala şu ayet-i kerîme'de buyurduğu gibi:

"Allah kendi yolunda birbirilerine kurşunla kenetlenmiş bîr yapı gibi saf halinde savaşanları elbette'sever"

(Saf: 61/4)

Tam bir sevgiyle seven kimseye kötüleyenin kötülemesi ve kınayanın kınaması asla tesir etmez; bilakis, çoğu şairin bu konuda dediği gibi, onun sevgiliye olan bağlılık ve alakasını arttırır O tam seven kimseler, övülen ve kınanan

kimselerdir; düşmanlarıyla cihad etmelerinden dolayı Allah'ın kendilerini sevmesi ve razı olmasına karşı kınayanlardan korkmazlar, çünkü bu hususta kınama çok olur. Ancak, Allah'ın hoşlanmadığı bir şeyi işlemeye ve sevdiği bir şeyi terketmeye karşı kınama ise, gerçek bir kınamadır. Böyle bur kınamaya sabretmek güzel değildir; bilakis hakka yönelmek, batılda devam edip gitmekten daha hayırlıdır. Bundan dolayı Allah ve Rasulü'nün sevdiği şeyleri işleyerek bu hususta kınayanın kınamasından korkmayan "Mela-miyye" ile, Allah ve Rasulü'nün kızdığı şeyleri işleyerek bu hususta kınamaya sabreden "Melamiyye" arasında açık bîr farklılık meydana gelir. 4[4]

Sevginin Hakikati

İlahi sevgi her dini amelin aslı olunca, korku, ümit ve benzeri duygular da sevgiyi gerektirir ve o sevgiye yönelip döner. Çünkü, arzu sahibi ümit edici, sevmediğine değil, sevdiğine arzu duyar. Korkan ise, sevdiğine erişmek için korkudan kaçar. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"İşte onların yalvarıp durdukları (putları)ndan Rabb-lerine hangisi daha yakınsa onunla (yaklaşmak için) vesile ararlar; onun rahmetini umarlar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbı'nın azabı korkulup sakmılmaya elverir (korkunçtur)" (İsra: 17/57)
Ayet-i kerime'de geçen "Rahmet" kelimesi, har hayrı içine alır, "Azab" kelimesi de her şerri içine alır. Halis rahmetin evi, cennettir. Halis azabın evi de cehennemdir. Dünya ise, karışık bir yurddur. Ümit, cennete girmeye taalluk ederse de, cennet her türlü nimeti kendinde toplayan bir isimdir ve onun en yüksek mertebesi Allah azze ve celle'nin cemaline bakmadır. Nitekim, Müslim'in "Sahih"inde, Abdur-rahman b. Ebu Leyla'nın Suheyb'den naklettiği bir Hadis-i Şerif de Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Cennet ehli cennete girince, bir münadi (seslenici) şöyle seslenir:"
"Ey cennet ehli, Allah katında size ait verilmiş bir söz var, onu size yerine getirmeyi murad etmektedir"
Cennet ehli bunun üzerine şöyle der:
"Nedir ki o? Rabbimiz, bizim yüzlerimizi ak etmedi mi? Mizanlarımızı ağırlattırmadı mı? Bizi cennete koyup, cehennemden kurtarmadı mı?"
Rasuîullah (s.a.v.) buyurdu:
"Bunun üzerine perde aralanır, Allah azze ve cellenin cemaline bakarlar ki, Allah onlara O'na bakmaktan daha güzel bir şey vermemiştir"
Yukarıdaki delilden:
"Ya Rabbi, sana ne cennetini arzuladığımdan, ne de cehenneminden korktuğumdan ibadet ettim; sadece, Seni (cemalini) görme arzumdan ibadet ve taatte bulundum" diyenin bu sözüne dair şüphe ortadan kalkmış olur. Zira, bu sözü söyleyen ve ona uyanlar zannetmektedirler ki, cennet adı altında: Allah'ı (cemalini) görmeyi inkar eden Cehmiyye fırkası ve ona yakın olanların da

4[4] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 58-74.

kabullendikleri, yeme, içme, giyme, evlenme, çalgı ve buna benzer mahlukatın faydalandığı şeyler girmektedir. Yine zannetmektedirler ki, bir kısım fakihlerin de dediği gibi, Allah'ı bizzat görerek faydalanma yoktur. Zira o bazı fakihler, cennet ve ahiret denince onda sadece yaratılmış bir takım şeylerden faydalanmaktan başka bir şey yoktur kanaatindedirler.
Bundan dolayı, bazı hata eden Meşayih, Aüah Sübhanehunun:
"... Kiminiz dünyayı, kiminiz ahireti ister..." (Al-iİmran: 3/152)
Yüce sözünü işitince: Allah'ı isteyen nerede? derler. "Şüphesiz ki Allah, kendilerine cennet verilmek üzere müzminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır" (Tevbe: 9/111)
Ayetini işitince de: Cennet'te nefisler ve mallar olunca, Allah'a bakma nerede? derler. Bütün bunlar onların cennet nimetine Allah'ı görme dahil değildir, zanlarından ileri gelmektedir.
Gerçek şu ki, cennet, her nimeti içine alan ve en yüksek mertebesi de Allah'ın cemaline bakmak olan bir yurttur. Dini delillerin haberine göre, Allah'ı görmek, cennetliklerin nail olacakları nimetlerdendir. Cehennem ehli ise, cehenneme girecekler için Rablerini görme imkanından mahrumdurlar.
Yukarıda naklettiğimiz ve üzerinde durduğumuz sözü söyleyen kimse ne dediğini biliyorsa, muhakkak onun kastı: "Ya Rabbi, sen cehennemi yaratmasaydın, yahut cenneti yaratmasaydın sana ibadet edilmesi, yaklaşılması ve nazar edilmesi (bakılması) gerekirdi" Demek olur ki, burada cennetle kastı da, mahlukun kendisinden faydalandığı şeydir.
Hayat sahibi birinin, kat'iyyen sevmeden ve istemeden amelde bulunması gerektiğini söyleyen bazı zahitler böyle bir şeyi hayal ediyorlarsa da, mümkün değildir. Sözü edilen zahitler zannederler ki, kulun olgunluğu, Allah'a karşı hiç-bir iradesinin kalmamasıdır.
Bunlar söyledikleri şu sözü, fena halinde ve fanilikte- sevgilisiyle meşgul iken-irade ve sevgi duygusu içerisinde konuşmuşlardır, fakat onu bilmezler. Zira, sevginin varlığı bir şeydir^ irade bir şeydir, bunların bilincinde olmak da başka bir şeydir. Onlar bunları bilmediklerinden, farkında olamadıklarından, uzak ve yok olduklarını sanmışlardır ki, bu, hatadır. Çünkü bir kulun ancak sevgi, nefret ve istek altında hareket ettiği düşünülebilir. Bundan dolayı Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"İsimlerin en doğrusu, Haris (çalışan) ve Hemman (gayret eden)dir"
Çünkü her insanın bir harsi vardır ki, o da çalışmadır. Bir de hemmi olur ki, onun da manası istek demektir. Fakat bazan kul bu hal içerisinde kalbiyle, İlahi sevgiden dolayı O'nun davet ettiği taati yerine getirir, iclalinden ve O'ndan hayadan dolayı da ma'siyetinden menettiği şeyi yapar. Aynen Ömer'in (r.a.):
"Suheyb ne güzel kuldur; eğer Allah'dan korkmasaydı, yine O'na masiyette bulunmazdı", dediği gibi.
Yani: O, korkmadığı halde Allah'a masiyette bulunmayınca, ya O'ndan korktuğu zaman ne olurdu? demektir. Çünkü, onun Allah'ı iclal (ta'zim) ve ikram (hürmet)'i, O'nu masiyette bulunmaktan men'eder.

Ümit eden ve korkan kimsenin bu ümit ve korkusu, Rabb azze ve cellenin kendisinden tecelli etmesi sebebiyle nimetlenmeye bağlı olursa, malumdur ki, bu, Allah'a sevgisinin tabilerindendir (kısımlarındandır). Bu sevgi, O'nun tecelli (görünme) sevgisini ve perdelenme korkusunu gerektiren bir sevgidir. Şayet onun korkusu ve ümidi bir mahluk ile azab görmek ve nimetlenmekle alakalı olursa, bunu ancak, Allah'a sevgiyi gerektiren ibadetle gerçekleştirebilir. Sonra, Allah sevgisinin tadını aldığı zaman, o sevgiyi her sevgiden daha tatlı bulur. İşte bundan dolayı, aşağıdaki hadisde de geçtiği gibi, cennet ehlinin sevgi ile meşguliyeti her şeyden daha çoktur:
"Cennet ehli, nefese ilham olundukları gibi teşbihe (tahmid ve tekbire) de ilham olunurlar (bu hususlarda onlara konuşma güç ve kuvveti verilir.)"
Bu hadis-i şerif cennetliklerin Allah'ın zikri ve sevgisiyle nimetlenmelerinin gayesini ve neticesini bildirmektedir.
Mahluk ile azablanmaktan korkmak ve onunla ümitlenmek kulu, asıl olan Allah'ın sevgisine götürür.
Bütün bunlar 'Asıl sevgi" üzerine kurulur ve: Kitab ve Sünnet mü'min abidlerin sevgisinden bahsetmiştir, denilir; Kitab'dan da şunlar delil olarak getirilir:
"...İman edenlerin ise Allah'ı sevmesi çok daha köklü ve devamlıdır. (Bakara: 2/165)
"Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. (Maide: 5/54)
"... size Allah ve peygamberinden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevgili ve sevimli ise. (Tevbe: 9/24)
Buhari ve Müslim'in "Sahih" lerinde geçen bir hadisde de peygamberimiz şöyle buyurur:
"Şu üç şey kimde bulunursa imanın tadını alır."
1- Allah ve Rasulü bir kimseye onların haricindeki her şeyden daha sevgili olursa,
2- Sevdiği kimseyi Allah için severse,
3- Cehenneme atılmayı sevmediği gibi, Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra, bir daha oraya dönmekten hoşlanmazsa,"
Hatta, Rasulullah'a (s.a.v.) olan sevgi, Allah sevgisi için gereklidir. Nitekim, ayet-i kerimede de bu husus görülmektedir:
"...Allah ve Rasulünün sevgisinden daha üstünse. (Tevbe: 9/24)
Buhari ve Müslim'in "Sahih" lerinde Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurduğu nakledilir.
"Hiç biriniz, ben kendisine, çocuğundan, babasından ve bütün insanlardan daha sevimli oluncaya kadar, tam iman etmiş sayılmaz."
Buhari'nin "Sahih"inde de Ömer b. Hattab'ın (r.a.) ri-vayetiyle yine şöyle buyurulur: Ömer b. Hattab:
"Vallahi, ya Rasulallah! Şüphesiz, sen bana, nefsim hariç her şeyden daha sevgilisin." Rasulullah (s.a.v.):
"Hayır, ya Ömer! Ben sana nefsinden de daha sevgili oluncaya kadar (hakikaten iman etmiş olmazsın.)" Ömer b. Hattab (r.a.):

"Vallahi, Ya Rasulallah! Sen bana nefsimden de daha sevgilisin" Rasulullah (s.a.v.):
"Şimdi oldu, ya Ömer"
İşte, O'nun sahabesinin ve yakınlarının sevgisi böyleydi. Nitekim bu husus O'nun Buhari'nin "sahih"inde geçen şu hadislerinden de anlaşılmaktadır:
"Ensar'i (Medine'nin yerli müslümanlarmı) sevmek, imanın alametidir! Ensar'dan nefret etmek ise, münafıklık belirtisidir"
"Allah'a ve ahiret gününe inanan insan Ensar'a kin beslemez"
Ali (r.a.) şöyle der:
"Nebiyyü'1-Ümmi (s.a.v.), beni ancak mü'minin seveceğine, ancak da münafıkın nefret edeceğine dair bana ahitte bulundu"
"Sünen" de Abbas'a (r.a.) da şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizi Allah için ve benim akrabalığımdan dolayı (insanlar) sevinceye kadar cennete giremezler"
Rasulullah (s.a.v.) burada Haşimoğullarını kastetmektedir.
İbn-i Abbas'dan (r.a.) merfu olarak rivayet edilen bir hadiste Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Nimetleriyle sizi yedirip beslediğinden dolayı Allah'ı seviniz. O'nun sevgisinden dolayı beni seviniz. Benden dolayı da Ehl-i Beytimi seviniz"
Allah sübhanehu'nun kuluna oîan sevgisine gelince: Bu hususta şöyle buyurur:
"Allah İbrahim'i hali) (yakın dost) edinmiştir..."
(Nisa: 4/126) "Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. (Maide; 5/54)
"... İyilikte bulunun; çünkü Allah şüphesiz ki iyilikte bulunanları, iyi iş yapanları sever (Bakara: 2/195) "...Hep adil davranın. Şüphesiz ki Allah, adil davrananları sever" (Hucurat: 49/9) "... Onlarla olan anlaşma hükümlerine, süresinin sonuna kadar tamamen bağlı kalın. Şüphesiz ki Allah (döneklikten) sakınanları sever" (Tevbe: 9/4) "... Onlar size doğru davrandıkça siz de (mevcut anlaşma hükümlerine uyarak) kendilerine karşı doğru davranın. Şüphesiz ki Allah (sözleşme ve anlaşmalara bağlı kalıp hıyanet ve döneklikte bulunmaktan) sakınanları sever" (Tevbe: 9/7) "Allah kendi yolunda birbirlerine kurşunla kenetlenmiş bir yapı gibi saf halinde savaşanları elbette sever" (Saff: 61/4)
"Hayır, kim sözünü yerine getirir ve (günahtan) korunursa, şüphesiz Allah da korunanları sever"(Al-İmran:3/76)
Allah sübhanehu'nun sevdiği, dış ve iç varlığa ait vacib ve müstehab amellere gelince, bunlar çoktur ve bilinen şeylerdir. Allah azze ve celle'nîn sevgisi de amelleri işleyenlere aittir. Bu kimseler, Allah'ın veli ve muttaki mü'min kullarıdır.
Allah'ın bu sevgisi, Kitap ile Sünnet'in bahsettiği ve ümmetin selef ve imamlarının ittifak ettiği gibi; sünnet ve hadis ehlinin, dinin uyulan bütün meşayihinin ve tasavvuf büyüklerinin görüş birliği ettiği gibi, gerçek bir sevgidir. Allah sübhanehu, zatı gerçek bir şekilde sevilen bir varlıktır. Hatta O'nun sevgisi, sevginin en mükemmelidir. Çünkü, bunu Allah sübhanehu'nun kendisi buyurmuştur:

"... İman edenlerin Allah'ı sevmesi çok daha köklü ve devamlıdır. (Bakara: 2/165)
Allah azze ve celle de mü'min kullarını aynı şekilde gerçek sevgi ile sever.
Cehmiyye fırkası, iki taraftan, (Allah ve kul tarafından) olan sevginin hakikatini inkar ederek: Sevgi iki taraf arasındaki bir münasebet (uygunluk)dan dolayı olabilir; kadim olan Allah ile, sonradan olan (muhdes) kul arasında sevgiyi gerektirecek bir münasebet mevcut değildir, zannında bulunurlar. Bu bid'atı İslam'da ilk defa işleyen, Hicri ikinci yüzyılın başında Ca'd b. Dirhem'dir.
Onu Irak ve şark Emiri Haîid b. Abdullah el-Kasri Vasıt'da (Kurbanda) katletti. Kurban bayramı günü katletmeden önce insanlara bir konuşma yaparak şöyle dedi:
"Ey insanlar! Kurban kesiniz, Allah kurbanlarınızı kabul etsin. Ben ise, Ca'd b. Dirhem'i kurban edeceğim; zira o, Allah'ın İbrahim'i (a.s.) Halil (dost) edenmediğini ve Musa (a.s.) ile konuşmadığını iddia etmektedir.
Bunu konuştuktan sonra, indi ve Ca'd b. Dirhem'i boğazlayarak kaletti. Bu sapık görüşü ondan o zaman Cehm b. Saf-van alıp ortaya çıkarmış ve onunla tartışmıştı. Cehmiyye'nin görüşü, işte bu adama İsnad edilir. Bunu da Horasan Emiri Selm b. Ahver katletti. Sonra bu görüş, Amr b. Ubeyd'in tabileri olan Mu'tezile fırkasına geçti. Bunların görüşleri Me'munun hilafeti zamanında ortaya çıktı. Hatta, İslam imamlarını imtihan ederek o hususta kendilerine uymaya çağırdılar...
Bunların görüşlerinin aslı müşriklerden, Berahime fırkasının Sabie taifesinden, Felsefecilerden ve Ehl-i Kitab'm, Rabbın sübuti sıfatı asla yoktur, diyen bid'atçılar-dan alınmadır.
Bu fırkalar İbrahim Halilullah'ın (a.s.) düşmanıdırlar, yıldızlara taparlar, akıl sahibi varlıklar, yıdızlar ve daha başka varlıklar adına heykeller yaparlar. Hakikatte, İbrahim'in (s.a.v.) "Halü-Dost" olduğunu, Musa'nın (a.s.) da "Kelim-Allah ile konuşan" olduğunu inkar ederler. Çünkü dostluk, seveni kuşatan sevginin olgun halidir. Bu manada aşağıdaki beyt ne güzel söylenmiştir:
"Ruhumun yolunu hilallayıp (aralayıp) girdim, Bu sebeple Halil, halil (dost) olarak isimlendi" Bu konuya, Buhari'nin "SahnY'inde bulunan Ebu Said'in Rasulullah'dan (s.a.v.) rivayet ettiği şu hadis şahiddir:
"Yeryüzü halkından bir dost (halil) edinecek olsaydım, mutlaka Ebu Bekir'i (r.a.) dost edinirdim. Lakin sahibiniz (Ben), Allah'ın haliliyim" Bir diğer rivayette de:
"Ben her halil'in dostluğundan uzağım; şayet yeryüzü halkından dost edinecek olsaydım, Ebu Bekir'i (r.a.) dost edinirdim"
Başka bir hadis-İ şerifde:
"Allah, İbrahim'i (a.s.) dost edindiği gibi beni de dost edindi"
Geçen hadislerde Rasulullah (s.a.v.), mahluklardan dost edinmesinin kendisi için doğru olmayacağını ve-şayet dost edinmesi mümkün olaydı, ona en layık olanın Ebu Bekir'in (r.a.) olacağını bildirmektedir.
Bununla beraber, Rasulullah (s.a.v.) kendisini, bazı şahısları seven kimse olarak

vasıflandırmıştır. Bu cümleden olarak Muaz'a (r.a.) şöyle buyurmuştur:
"Vallahi, ben seni sevmekteyim"
Aynı sözü Ensar'a da söylemiştir. Zeyd b. Harise, oğlu Üsame ve benzerleri Rasulullah'm sevdiği kimselerdi.
Amr b. el-As O'na bir gün şöyle sordu:
"Ya Rasulallah! İnsanların hangisi sana daha sevgilidir?" Şu cevabı verdi:
"Aişe..." Muaz (r.a.) tekrar:
"Ya erkeklerden kim?" Rasulullah (s.a.v.):
"Aişe'nin babası"
Kızı Fatıma'ya (r.a.) dedi ki:
"Benim sevdiğimi sevmiyor musun?" Fatıma (r.a.):
"Tabii, seviyorum!" Rasulullah (s.a.v.):
"O halde Aişe'yi sev"
Hasan (r.a.) için de şöyle dedi:
"Allah'ım, ben onu seviyorum, sen de onu ve onu seveni sev"
Bunun gibi misaller daha çoktur.
Hasılı, Rasulullah (s.a.v.) kendini bazı şahıslan sevmekle nitelendirerek:
"Ben, her dostun dostluğundan uzağım; şayet, yeryüzü halkından dost edinecek olsaydım, Ebu Bekir'i (r.a.) dost edinirdim" buyurmuştur.
Bundan anlaşılıyor ki, dostluk mulak sevgiden daha özeldir; çünkü, dostluk sevginin olgun ve tam şeklidir, ve seven, sevilenin başka bir şeye değil de zatına sevgili olması için o sevginin varlığında bulunur. Zira, başkasının sevgilisi, sevgide o başkasından geridedir. Dostluk, sevginin kemali olduğundan dolayı, ortaklığı ve pazarlığı kabul etmez. Çünkü onda seven bulunmaktadır. O halde, dostlukla tevhid ve sevginin en olgun ve tamam şekli mevcuttur.
Dostluk, kalabalığı ve başkasının bulunmasını kabul etmez. Çünkü, o, sevgilinin başkasının onda kalabahklığı olmayacak bir sevgiyle zatma sevgili olmasını ister. Bu ise ancak, Allah'a yaraşan bir sevgidir ve zatının hak ettiği sevgiye başkasının ortak kılınmasından hoşlanmaz. Zira o, sevgi sahibi zatına ait sevgilidir. Her başkasını seven-gerçek sevgili olursa- muhakkak O'nun için sever; başkası için sevenin sevgisi geçersizdir.
Dünya mel'undur (makbul değildir), içindekiler de mel'undur. Ancak Allah Teala için olanlar müstesna.
Dostluk böyle olunca, malumdur ki, Allah'ın zatı için sevgili olmasmı kabul etmeyen kimse, O'nun dostluğunu da kabul etmez. Aynı şekilde, kullarından biri için sevgisini kabul etmeyen, O'nun, kulların faydasına en mükemmel olacak şekildeki-Rabbın kulunu kulun da Rabbını sevmesi suretiyle olan,- kulu dost (halil) edinmesini de kabul etmez.
Bunu gibi, yukarıda belirtilen sapık fırka Allah'ın her hangi bir sıfatla yahut herhangi bir fiil ile mevcut olmasını inkar ettikleri için Musa'ya (a,s.) olan konuşmasını da kabul etmemişlerdir. Çünkü onlar Allah'ın hayat, ilim, kudret, istiva ve gelme gibi sıfatlarını kabul etmedikleri gibi konuşmasını ve konuşturmasını da kabul etmemektedirler. Şu ayet-i kerimede buyurulan onların

sözlerinin gerçek şeklini anlatır:
"Bunlardan öncekiler de tıpkı bunların dedikleri gibi demişlerdi. Kalpleri ne kadar birbirine benzemiş!"
(Bakara: 2/118)
Lakin, İslam ortaya çıkıp Kur'an, İslam'a girmiş olanlar için, inkarı mümkün olmayacak şekilde okunmaya başlayınca, o kimseler Allah Teala'nm isimlerini inkar etmeye, kelimeleri konuldukları yerlerinden değiştirmeye kalkıştılar, sırf Allah'ın taatine sevgi ve O'na yakınlaşma sevgisiyle, kulların Allah'a sevgisini te'vil ettiler (başka manaya çekip değiştirdiler). Bu ise, büyük bir cehalettir. Çünkü, yaklaşanın, kendisine yaklaşılana sevgisi O'nun sevgisine tabiidir ye onun üzerine kurulu bir kısmıdır. Bir şeyi sevmeyenin, ona yaklaşmayı sevmesi, arzulaması mümkün değildir. Zira, yaklaşma vesiledir; vesilenin sevgisi ise, kastedilen sevginin bağlısıdır. Bu durum, sevilen şeye vesilenin, vesile ile kastedilen şey olmadan sevgili olması imkansızdır.
İbadet ve itaat edilen (ma'bud ve muta') zat hakkında: Muhakkak O, kendisine taat ve ibadet edilmesini sever; dendiği zaman "ibadet ve taaf'de böyledir. Çünkü kulun bunlara sevgisi, O'nun sevgisine tabidir. Yoksa, sevmeyen, O'na taat ve ibadeti de sevmez. Başkası.için amel etmeyen, bunu, ya erişeceği bir karşılık için ya da def edeceği bir eza için yapar. Çünkü, o, onun için bir karşılık veren ya da kurtulma gayesiyle kendini feda eden kimse olur ki, O'nu seven biri olamaz, ve bu onu seviyor, denemez; O'na yapacağı taat ve itaatin sevgisi ancak bunu açıklar. Çünkü, kastedilenin sevgisi, vesile sevgisini ya da vesilenin sevgisinden başkasını gerektirse de, onun iki kelime ile anlatılmasını icabettirir: Amel sevgisinden doğan menfaat sevgisi ile selamette olma sevgisi... Allah sevgisinin ise, sadece menfaat sevgisi ile alakası yoktur. Bilmez misin; bir kimse, ücret ile işçi tutsa, tuttuğu o işçi onu sırf o menfattan dolayı seviyor, denemez. Aksine, insan bazan hiç sevmediği hatta nef-ret ettiği kimseyi de ücretli olarak tutabilir. Aynı şekilde, bir kimse kendini acıklı bir azabdan kurtaracak bir işe feda etse, ona, o işi seviyor, denemez; bilakis nefret etmesi ve kızması bile mümkündür. Bu açıklamalardan anlaşıldı ki, Allah'ın, mü'min kullarını kendisini sevenler olarak vasıflandırmasının manası, Rabb'lerini hiç sevmeden fani bir takım gayelere ermeyi sağlayan amel sevgisi değildir.
"İbadet" kelimesi de, daha önce geçtiği gibi itaat ile beraber sevgi manasını içine alır. Bundan dolayı insan için kalp sevgisi bir takım derecelere ayrılır.
Birinci derece: Kalbin sevgiliye bağlanması demek olan "Alaka",
İkinci derece: Kalbin sevgiliye akıp dökülmesi demek olan "Sahabe",
Üçüncü derece: Gerekli sevgi olan "Garam", Dördüncü mertebe: Aşk,
Beşinci mertebe: Teteyyüm'dür ki, bu en son mertebedir ve sevgiliye ibadet, kulluk manasını ifade eder. Müteyyem, ma'bud (ibadet edilen) demektir. Teymu'llah; Abdullah (Allah'ın kulu)dur. Çünkü seven sevgilisine zelil (muti), ibadet ve zikreden olarak kalır.
İnabe (Allah'a yönelme) ismi de, yine, sevgi manasını taşır.
Evvelce geçtiği gibi buna benzer diğer isimler de böyle sevgi manasını ifade

ederler.
Yine, onların yukarıda geçen ayeti işaret ederek, Allah'ın dost edinmesinin mecazi olduğuna dair sözleri gerçek olsaydı, onda yoketme ve gizleme anlamında bulunmazdı; zira mecaz, ancak maksadı açıklayan bir karineyle söylenir, Malumdur ki, Allah'ın kitabında ve Rasulü'nün sünnetinde, Allah'ın sevgili olmasını reddeden bir şey yoktur. Ne bitişik delalette ve ne de ayrı delalette hatta ne de akılda evvelce geçtiği gibi sevgilinin ancak ameller anlamına geldiğini reddeden bir durum mevcut değildir. Yine, reddin sağlam olarak zikredilmesi de mecazın alametlerindendir. Bu duruma göre, bu zümrenin İmamları Ca'd b. Dirhem'in (Allah, İbrahim'i (r.a.) dost edinmemiştir, Musa'ya (a.s.) da konuş-mamıştır) sözleri gibi, Allah sevmez ve sevilmez, sözü nasıl doğru kabul edilebilir? Malumdur ki, bu İslam alimlerinin icmaı ile mümkün değildir. İcmam bu husustaki delili ise, mecazi olmayıp, bil'akis hakikat olduğu üzerindedir.
Yine Allah azze ve celle:
"Size Allah ve Rasulü'nden daha sevgiii ise,.."
Ayetinde kendi sevgisi ile Rasulü'nün sevgisinin arasını ayırdığı gibi:
"Allah ve Rasulü'nden ve Allah yolundaki cihaddan daha sevgili ise..."
Ayetinde de, kendi sevgisi ile kendisine olan amel sevgisinin arasını ayırmıştır. Allah Sübhanehu'nun, sevgisinden muradı şayet amel sevgisi olaydı, sevgi kelimesi tekrar olurdu yahut özelin, genel üzerine atfı durumu meydana gelirdi.
Bu her iki durum da, dönüş kendisine ancak maksadı bildiren bir delaletle caiz olan sözün dış yüzüne aykırıdır. Nitekim, Allah'ın sevgisinin sırf Rasulü'nün sevgisiyle açıklanması doğru olmadığı gibi sırf kendisi için olan amelin sevgisini gerektirmekte ise de, durum böyledir.
Yine, bir şeyin sevgisini kendi sevgisiyle değil de, sırf taatinin sevgisiyle açıklamak öyle bir şeydir ki, lügatte ne hakikaten, ne de mecazen bilinmez. Sözü bu şekilde kullanmak, sırf ibadettir.
Büyük kaideler sadedinde anlattık ki: Allah'dan başkasının zatıyla var olması mümkün olmadığı gibi, yine Allah'dan başkasının, zatı için, sevgili ve istenir olması da doğru değildir; bu, Rabb'e ait bir durumdur. Allah'dan başka zatiyla mevcut olmadığı gibi, Allah'dan başka Rab da yoktur ve O, tam bir sevgi ve ta'zimle zatı için sevilmeye, zatı için ta'zim edilmeye müstahak, kendisinden başka ilah olmayan ma'buddur.
Her çocuk (İslam'i) fıtrat üzere doğar. Çünkü Allah Süb-hanehu kalpleri sevdiği ve arzuladığı kimselerde Allah'dan başkasına bağlılığı ve meyli olmayacak şekilde yaratmıştır. Mesela: Sevgilinin nefsi yeme, giyme, görme işitme ve dokunma gibi sevdiği şeyleri ister; kalbi ise bunların dışında bir başka şey ister, O başka şeyi arzular ve sever; O'na kulluk eder, O'na yönelir, O'na bağlanır ve O'nu düşünüp, O'nunla meşgul olur. Bundan dolayı Allah Sübhanehu yüce Kitab'ında şöyle buyurmuştur:
"Haberiniz olsun ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla
yatışıp huzur bulur" (Ra'd: 13/28)

Sahih Hadisde, Iyaz b. Hammad (Hımar) dan rivayetle,
O da Rasulullah'tan (s.a.v.) rivayetle Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz Ben kullarımı, hanif (duyuları günahlardan tertemiz, İslam fıtratında) olarak yarattım. Fakat şeytanlar onları doğru yoldan çevirdiler. Üzerlerine helal kılınan şeyleri onlara haram kıldılar. Hakkında hiçbir delil indirmediğim halde Bana ortak (şirk) koşmayı onlara emrettiler."
Buhari ve Müslim'in "SahüY'inde Ebu Hüreyre (r.a.)'ın rivayet ettiği bir hadisde de Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Her doğan çocuk muhakkak İslam fıtratı üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu. yahudi yahut nasrani (hıristiyan), yahut Mecusi yaparlar. Nasıl ki her hayvan yavrusu tam azalı olarak doğar, hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik ve kesik bir şey görülür mü?"
Sonra Ebu Hüreyre (r.a.) "Allah'ın yaratma kanununa (uygun olan dine) ki, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez... (Rum: 30) ayetini okuyunuz, demiştir."
Yine, Allah, kemal sıfatlarıyla kendi sevgisi üzere yarattığı her kalbin sevgisine, tam bir şekilde layık ve müstehaktır. Başkası hakkında olan her sevgi, Allah Sübhanehu'dandır. O, gerçek ve tam bir şekilde sevilmeye müstehaktır. Kulun, Rabbı için sevgisini kabul etmemek, hakikatte O'nun ibadet edilen bir ilah olmasını kabul etmemektedir. Yine, Allah'ın kulu için olan sevgisini red, Onun dileme sıfatının reddini gerektirir ki, o da Allah'ın halik bir Rab olmasını reddetme sonucunu doğurur. Bunun inkarı da, O'nun alemlerin Rabbı ve ilahı olmasının inkarını icabettirir. Bu ise, evvelce anlatılan Muattıla fırkası ile inkarcılar zümresinin sözleridir.
Bundan dolayı bizden önceki iki ümmet (yahudiler ve hıristiyanlar) Hz. Musa ve İsa'ya ait yanlarındaki sözler ve hikmet (hüküm) üzerinde ittifak etmişlerdir. Hiç şüphesiz, vasiyyetlerinle sevmendir. Bu ise, Tevrat'ın, İncil'in dosdoğru hakikatidir. Bu hakikati inkar edip kabul etmemek cereyanı ise, İbrahim aleyhisselam'ın düşmanları olan müşrikler, Sabiiler ve bu hususta onlara uyan ve onlardan felsefeciler, mütekellimler, bazı fakih kişiler ve bid'atçılar dan alınmadır.
Yukarıda geçen batıl (asılsız) sözler, önce İsmailiyye fırkasımın Batıniyye kolunun Karamita zümresinde ortaya çıkmıştır.
Bundan dolayı Allah'ın Halili (dostu) ve Hanif'Ierin imamı İbrahim Aleyhisselam, ayet-i kerimeni lisanında şöyle buyuruyor:
"İbrahim sizin ve önceki atalarınızın nelere taptıklarını görüp anladınız mı? Şüpheniz olmasın ki, o taptıklarınız benim düş man im d ir; ancak alemlerin Rabbi müstesna' (O benim yegane dostumdur.)" (Şuara: 26/76)
Yine şöyle dedi:
"... (İbrahim): Ben batanları sevmem. (Enam: 6/78)
Allah Teala da şöyle buyurur:
"Öylegün ki, mal ve evlad fayda vermez. Ancak Allah'a selim bir kalp ile gelenler müstesna. (Şuara: 26/88-89)

Selim kalpden maksat, şirkten arınmış bir kalbdir.
Yukarıda geçen zümrenin: "Muhdes (sonradan yatılmış) varlık arasında, Onu sevecek ve O'nda bakmakla faydalanılacak bir münasebet yoktur..." sözlerine gelince:
Bu söz, kısa ve manası pek açık olmayan bir sözdür. Onların bu münasebet sözlerinden maksatları, birbirinden çoğalmalarının olması ise, bu doğrudur. Yok, aralarında birinin seven ve ibadet (kulluk) edilen, diğerinin sevilen ve ibadet edilen şeklindeki bir münasebetin olmaması ise, işte esas mesele budur. Bunu delil olarak ileri sürmek, istediğini zorla elde etmeye çalışmak demektir. Bu bir cümle, onları red İçin kafidir.
Sonra şöyle denir: Aralarında tam sevgiyi gerektirecek bir münasebet yoktur; sadece, mahluk ile kendisinden başka İlah olmayan, semanın da yerin de İlahı olan, göklerde ve yerde en yüce misaller ve en bedii sıfatlar kendisinin olan Halik arasındaki münasebet vardır.
Onların bu sözlerinin hakikati, aslında Allah'ın ma'bud (ibadet edilen bir Allah) olmasını inkardır. Bundan dolayı, bu mes'elede kendilerine; Hakikatte Allah'ın kullarını, mahlukatını seven bir zat olmasını inkar eden kelamcı su-filerden bir zümre de tabi olmuşlardır. Tabi olan bu zümre, hakikatte Allah'ın seven bir zat olmasını inkar ederken, sevilen biri olmasını da kabul etmişlerdir. Çünkü onlar, ke-lamcılarm sözlerinden benimsedikleriyle sufiyyeden olma gayretini göstermişler, böylece sufilerin İlahı sevgi hakkındaki görüşlerini, bazen, onları bozma pahasına da olsa almışlardır. Onların bu İnkarlarının aslı, Fakat, bunun yanında onlar Rabbın kulunu sevmesini şiddetle inkar etmeleridir. Bunu inkar edenler de iki kısımdır:
Birinci kısım: Bunlar da, İlahi sevgiyi, kulun sevdiği fiillerin kendisiyle te'vil ederek (değiştirerek), O'nun sevgisini halkının kendisi olarak kabul ederler.
ikinci kısım: Bunlar da, İlahi sevgiyi, kullar tarafından sevilen o fiiller için Allah"ın bizatihi istemesi olarak kabul e-derler. Bu mes'ele hakkında "sıfatların ve kaderin kaideleri" bölümünde yeteri kadar söz ettik.
Bellidir ki, Allah'ın vacib ve müstehab olarak işlenmesini emrettiği şeyi sevdiğine dair Kitab ve Sünnet'ten delil olduğu gibi, ümmetin selefinin de ittifakı vardır: Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"Allah bozgunculuğu (fesadı) asla sevmez." (Bakara: 2/205)
O, kullarının inkar ve nankörlüğüne razı olmaz. (Zümer: 39/7)
Burada kasdedilen, kulların "ilah"larına dair olan sevgisinin anlatılmasıdır.
Geçen delillerden anlaşılmıştır ki, kulların Rabblerine sevgisi, iman amellerinin aslıdır. Bu hususta, bu ümmetin selefleri olan gerek Ashab-ı kiram ve gerekse onlara güzellikle uyan Tabbin-i izamın hiç birinden bir muhalefet olmamıştır. Onlar, Allah'ın imanı bilme ve Kur'an dinleme bir dini ibadet nevileriyle hareket getirilmesini emrettiği bu sevgiyi teşvik ve tahrik etmekteydiler. Bununla ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurur:
Sen, kitab nedir, iman nedir, bilmezdin. Ama biz O'nu kullarımızdan dilediğimizi doğru yola iletmek için bir Nur kıldık ve sen mutlaka dosdoğru

yolu, Göklerde ne varsa, yerde ne varsa, Kendisine ait olan Allah'ın yolunu gösterirsin. Haberiniz olsun ki, işler (eninde sonunda) Allah'a döner. (Şura: 42/52-53) Sonradan, uzun zaman geçince, Mu'tezile kelamcıları ve diğer bir takım fırka arasında bu sevgiyi reddedenler ortaya çıktı. Bazı sufiler arasında telvin ve tağyir (hal değiştirme) gibi maksatlar yaptıkları sema' hareketleriyle sevgiyi harekete getirmeyi isteyenler oldu. Bunlar, içinde sevgi bulunan her kalbi harekete getiren tahrik edici şiir ve sözleri dinliyorlardı. Çünkü o sözler putperest ve haçperestlerle kardeş, vatan, erkek ve kadın sempatizanlar için de elverişli idi. Lakin orada hazır bulunan Şeyh'ler onlara mekan, imkan ve dostlar şart koşuyorlardı. Çok kere de kendilerini şeytandan koruyacak bir şeyhi şart olarak ileri sürüyorlardı. Sonra burada başkaları da çoğalmaya başladı; hatta orada ma'siyetler, fısku fücurlar öğretilir oldu; açıkça küfre giden kimseler yetişti; öyle ki, bunlar en büyük fesad nevilerinden olan küfür ve dinden dönme gibi şeylere ait şiirlere karşı aşk alameti gösteriyorlardı. Tabii ki, bu da onlara derecelerine göre haller meydana getiriyordu. Nitekim, müşriklere ve Ehl-i kitaba da, ibadetlerinde durumlarına göre bir takım haller sağlıyordu. Bu mes'eleye dair meşayihin muhakkikleri Cüneyd'in (r.a.) şu söyledikleri gibi düşünürler Cüneyd (r,a.) şöyle der:
"Kendini sema'a zorlayan fitneye düşer; sema'a rastladığı kimse, isteyerek dinlemez"
Cüneyd'in (r.a.) bu sözünün manası, sonradan ortaya çıkma bu sema ile yapılan zikir toplantısı meşru değildir (dinde yoktur), onunla emredihnemiştir, dinden kabul edilmemiştir, İlahi bir yakınlık (kurbiyyet) alameti sayılmamıştır, demektir. Çünkü, İlahi yakınlık ve ibadet, ancak peygamberlerden alınır. Nitekim, haram ancak Allah'ın haram ettiğidir. Din de ancak, Allah'ın din olarak gönderdiğidir. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"Yoksa Allah'ın izin vermediği dinî, onlara meşru kılıp ortaya koyan ortaklar mı vardır?" (Şura: 42/21)
Bu sebeble de şöyle buyurmuştur:
"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.. (Al-i İmran: 3/31)
Bu ayet-i kerime'de Allah Teala kulların Allah için olan sevgilerini, Rasulü'ne uymanın bir gereği; Rasulü'ne uymayı da Allah'ın kendilerine sevgisinin gereği kılmıştır.
Übeyy b. Ka'b'da (r.a.) der ki:
"Rasulullah'ın (s.a.v.) yoluna ve sünnetine sarılınız. Bir kul peygamberin yoluna ve sünnetine sarılır da Allah'ı zikreder ve bedenî Allah korkusundan Ürperİrse, kuru yaprakların ağaçtan döküldüğü gibi hataları kendisinden dökülür. Bur kul peygamberin yolu ve sünneti üzerinde olur da yalnızken Allah'ı zikreder ve Allah korkusundan gözleri yaş dökerse cehennem ateşi asla ona dokunmaz" Rasulullah'ın (s.a.v.) yol ve sünnetinde itidalli olmak, o yol ve sünnet'e aykırı olarak başka amelde çok çaba göstermekten hayırlıdır; öyleyse, amellerinizin peygamberlerin yol ve sünnetinde itidalli ve gayret üzere olmasına olanca çabayı

gösteriniz. Bu mevzu başka bir yerde genişçe anlatılmıştır.
Bu sazlı sözlü sema yoluyla İlahi muhabbeti kazanmak, dinde emredilen, müstehab (güzel) ve sevgili ma'bud (Allah) için kalplerin düzelmesine elverişli olsaydı, hakkında dini deliller olurdu. Malumdur ki, Rasulullah'ın (s.a.v.)
"Asırların (zamanların) en hayırlısı, benim peygamber olarak gönderildiğim asırdır; sonra onları takib edenlerin, sonra da onları takib edenlerin asrıdır" buyurduğu, üç üstün asırda ne Hicaz'da, ne Şam'da, ne Yemen'de, ne Irak'da, ne Mısır'da ve ne de Horasan'da hiçbir hayırlı ve dindar kişinin kalplerin iyiliği İçin bid'at olan sema' yapmak üzere toplandıkları olmamıştır. Bundan dolayı, İmam Ahmed ve diğer imamlar bu adeti hoş görmemişlerdir. Hatta, İmam Şafii onu:" Bağdat'da, benden sonra zındıkların uydurdukları, adına tağyir, (hal elde etme, değişme) dedikleri ve insanları onunla Kur'an'dan çevirdikleri bir şey bıraktım" Sözleriyle, zındıkların uydurdukları adetlerden saymıştır.
Fakat, insan böyle bir şeyi dinlemeye niyyet ve teşebbüs etmediği müddetçe ona, bütün büyük imamların görüş birliğiyle, ne bir men, ne de bir muhasebe gerekmez. Bundan dolayı, azar ve medih, sema'a (işitmeye) değil, isteyerek dinleyene sevab verilir, bir niyyet ve istek olmadan işitene, o hususta bir sevab verilmez. Çünkü, ameller niyetlere göredir.
Dinlemesi yasak edilen eğlence yerleri de böyledir. İşiten kimse onu kasden dinlemese, bu kendisine bir zarar getirmez. Bir kimse, hali kendine uygun olan bir evi dinler de orada oturan kendini güzel hale hareket ettirir, sevilen şeye yöneltirse, yahut bunlara benzer bir duruma sevkederse, bu, kendisine yasak edilen şeylerden değildir. Zira, güzel ve sevilen şey, kalbinin, Allah ve Rasulü'nün sevdikleri sevgiye hareketidir ki o sevgi Allah'ın sevdiği şeyi işlemeyi, sevmediği şeyi de terketmeyi içine alır. Tıpkı, geçtiği bir
evde:
"Her gün hal değiştiriyorsun, bunun gayrisi sana daha güzeldir."
Diyen birini işitse, bundan haline uygun bir işaret olsa, bu da sakıncasızdır. Çünkü işaretler ölçü, ibret ve darb-ı mesel kabilindendir.
Sema' çok yaygın olan bir mes'eledir. Onun hakkında başka bir yerde izahat verdik.
Burada sema ile kastedilen, müridler için arzu edilen gayelerdir ki, o gayeler Peygamberlerin, alimlerin, ariflerin ve mü'minlerin semai olan şer'i, dini, peygamberi, Kur'an'i ve imani bir sema' (onları dinlemek) ile meydana gelirler. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"İşte bunlar Allah'ın kendilerine ni'metler sunduğu peygamberler; Adem'in soyundan, Nuh ile beraber taşıdıklarımızdan; İbrahim ve İsmail'in neslinden ne doğru yola erdirdiğimizden, seçip beğendiklerimiz-dendiler. Rahman'ın ayetleri onlara okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı. (Meryem: 19/58)
Ondan önce kendilerine ilim verilenlere karşı Kur'an okununca çeneleri üzerine secdeye kapanırlar. Rabbımızı tenzih ederiz; Rabbımızm va'di mutlaka yerine gelmiş bulunuyor derler. Yine çeneleri üzerine yere kapanıp ağlarlar ve bu onların saygı dolu korkusunu artırır" (Kehf: 18/107-109)

"Peygamber'e indirileni işitince, Hakka olan aşinalıklarından dolayı gözlerinde yaş dolup boşaldığını görürsün..." (Maide: 5/83)
"Gerçek mü'minler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir; karşılarında ayetleri okununca bu onların imanını artırır ve onlar Rab'lerine güvenip dayanırlar. (Enfal: 8/2)
"Allah, sözün en güzelini indirdi; birbirine benzer uyumlu ahenkli ikişer ikişer (tekrar ede ede) bir Kitap. Rabbından saygı ile korkanların ondan derileri ürperir, sonra da hem derileri, hem kalpleri Allah'ın zikrine yumuşar..." (Zümer: 39/23)
Allah Teala, işitme ve dinlemeyi güzel görüp övdüğü gibi, ondan yüz çevirenleri de kınayıp kötülemiştir. Buna, şu ayetlerde misaller vardır:
"İnsanlardan bir kısmı bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve onu eğlence edinmek için sözün alaylı (güldürücü) olanını edinir. İşte onlar için aşağılayıp rüsvay edici bir azab vardır. Ona (alaycıya) ayetlerimiz okunduğu zaman sanki hiç işitmiyormuş, kulaklarında bir ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak arkasını çevirir. İşte onu elem verici bir azab ile müjdele"
(Lokman: 31/6-8)
"Onlar ki, Rabb'lerinin ayetleri kendilerine hatırlatılınca üstüne sağırlar, körler gibi kapanıp kalmazlar..."
(Furkan: 25/73)
"Onlara ne oluyor ki, öğütten yüz çeviyorlar? Ars-landan kaçan yabani eşekler gibi"(Müddesir: 74/49-51)
"Şüphesiz ki, (yeryüzünde) yürüyüp hareket eden hayvanların Allah yanında en kötüsü, akletmeyen o sağır ve dilsiz olanlardır. Allah onlarda (gerçeği, doğruyu akledip kabullenecek) bir hayır görseydi, her halde onlara (gerçeği) duyururdu. Duyurmuş olsa bile yüz çevirirlerdi" (Enfal: 8/22-23)
"O küfredenler dediler ki: Bu Kur'an-ı dinlemeyin; okunurken görültü patırtı yapın, belki üstünlük sağlar da onu bastırırsınız" (Fussilet: 41/26)
Kur'an'da bunların örneği çoktur.
îşte, Sahabe, Tabiin ve onlardan sonrakiler gibi ümmetin selefinin,büyük meşayihinin ve imamlarının sema'lan (Allah'a olan sevgilerinden dolayı dinlemeleri) böyleydi; İbrahim b. Edhem, Fudayl b. Iyaz, Ebu Süleyman ed-Darani, Ma'rufü'l-Kerhi, Yusuf b. Esbat ve Huzeyfatü'l-Mera'şi ve benzeri zatlar bunlardandı...
Ömer (r.a.), Ebu Musa'l-Eş'ari'ye (r.a.):
Ey Ebu Musa, bize Rabbırmzı hatırlat, der; Ebu Musa. Kur'an okur, onlar da dinlerler ve ağlarlardı.
Rasulullah'ın (s.a.v.) muhterem Ashabı bir araya geldikleri zaman, içlerinden birine Kur'an okumasını söylerler, diğerleri de onun okuduğunu dinlerlerdi.
Sahih bir hadisde şöyle geçer:
Rasulullah (s.a.v.), Kur'an okurken Ebu Musa el-Eş'ari'nin yanma uğradı ve okuyuşunu dinlemeğe başladı. Sonra şöyle buyurdu:
"Muhakkak buna Davud'un (a.s.) nağmelerinden bir nağme (bir şada ahengi)

verilmiştir."
Bundan sonra, Ebu Musa'ya:
"Dün sana uğradığımda sen Kur'an okumaktaydın. Okuyuşunu (okuduğunu) dinlemeye başladım"
Buyurunca, Ebu Musa da cevaben:
"Senin dinlediğini bilseydim, onu senin için bir çeşit daha güzelleştirirdim."
Ve sonra, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"Seslerinizi Kur'an okumakla süsleyin" Yine buyurdu:
"Allah, güzel sesli Kur'an okuyan kimseyi, carîye sahibinin cariyesinin nağmelerini dinlemesinden daha fazla dinler"
Ayet-i kerime'de de şöyle buyurulur:
"... Rabbının buyruğuna kulak verip (dinleyip) boyun eğdiği zaman. (İnşikak: 84/2)
Rasulullah (s.a.v.) yine şöyle buyurmuştur:
"Allah, Kur'an-ı açıktan okuyan güzel sesli Peygamberini dinlediği gibi hiç bir şeyi dinlememiştir."
Yine buyurur:
"Kur'an-ı terennüm ederek okumayan bizden değildir"
Bundan dolayı, sema (dinlenme), büyük sevgilerden ve üstün zevklerdendir; hiç bir kitabın ihtiva edemiyeceği, hiçbir konuşmanın kapsayamayacağı yüce ma'rifet ve hallerin artışıdır. Nitekim, Kur'an-ı düşünmede ve anlamada da ifade edilemeyecek kadar ilim ve iman artışı meydana gelir.
Allah Sübhanehu'nun şu ayet-i kerimesi, üzerinde düşünülmesi gereken yüce sözlerdendir:
"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin. (Al-i İmran: 3/31)
Selefden bir kısım zat demiştir ki: "Rasulullah (s.a.v.) zamanında, bur takım insanlar, Allah'ı sevdiklerini iddia edince, şu yukarıda geçen ayet-i kerime indi.
Bu ayet-i kerimede Allah sübhanehu, kendi sevgisinin Peygamberine tabi olmayı gerektireceğini, Peygamberine tabi olmanın da Allah'ın kuluna sevgisini gerektireceğini bildirmektedir. Bu öyle bir sevgidir ki, Allah onunla, Allah sevgisi iddiasında bulunanları imtihan etmiştir. Çünkü bu konuda iddialar ve şüpheli (karışık) haller oldukça fazladır. Bundan dolayı, Zünnun-ıMısri'nin (r.a.) yanında sevgi mes'elesinden konuştukları sırada, şöyle dediği rivayet edilir:
"Bu mes'eleyi konuşmayı kesiniz; bit takım insanlar işitip de onu iddia edebilirler" Bir zat da şöyle demiştir:
"Allah'a yalnızca sevgiyle ibadet eden zındıktır. Yalnızca korkuyla ibadet eden Haruridir. Yalnızca ümitle ibadet eden, Muvahhid mü'mindir"
Zira, sırf sevgi nefsilerin fenalık ve sevinçlerini artırıp keyf ve hevesini azdırır; onları dağıtamayacak olursa, Allah korkusuna mani olur, (Allah korusun!) yahudi ve hiris-tiyanların şu dediğini der:
"... Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz. (Maide: 5/18)
Böylece, sevgi iddiasında bulunanlarda, korku sahibi kimselerde olmayan şer'i

(dini) muhalefet bulunmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Allah Teala'nın yüce sözünde korku sevgiyle birlikte gelmiştir:
"İşte bu, size va'dolunandır Allah'a yönelip gönül veren, (İlahi sınırlan) koruyan, gıyabında Rahman'dan saygı ile korkan ve Allah'a yönelen bir kalp ile gelen (her insana söz verilen Cennettir). Oraya selametle girin. İşte bu, sonsuzluk günüdür" (Kaaf: 50/32-33)
Dini mes'elelerden akaid'e ait kitap yazan zatlar, çok sevgi iddia edip de ilahi korku olmadığı halde o sevgi içine dalanların itikatça, uzaklıklarım anlatmaktadırlar. Çünkü bu kuru kuruya sevgi iddia etmede sufi topluluğunun içine düştüğü fesad mevcuttur. Yine, onda bu topluluğu mutesavvife yolunun aslını tamamen inkara götüren itikat ve amel bozukluğu vardır ki, hakikatten sapan bu zümre iki sınıfa ayrılmaktadırlar:
Bir sınıf, sevginin gerçek ve batıl olduğunu kabul ederler.
Bir sınıf da, bir takım kelamci ve fakihlerin görüşlerine göre o sevginin gerçek ve batıl olduğunu inkar ederler.
Doğru olan, bir sevgiyi ve gayrını Kitap ve Sünnet'e uygunluğuna göre kabul etmek; yine bu sevgiyi ve onun gayrını Kitap ve Sünnet'e aykırılığına göre de kabul etmemektir.
Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.
(Al-i İmran: 3/31)
Rasulü'nün sünnetine ve şariatına zahiren ve batınen tabi olmak, Allah'ın sevgisini gerektirir. Nitekim, Allah yolunda cihad, dostlarına dost olmak ve düşmanlarına düşman olmak da o sevginin (İlahi sevginin) hakikatidir.
Hadisde de şöyle geçer:
"İman tutanaklarının en sağlamı, Allah için sevgi ve Allah için nefrettir" • Yine, bir hadisde şöyle geçer:
"Allah için seven, Allah için nefret eden, Allah için veren ve Allah içîn reddeden, imanını kemale erdirmiş olur."
Allah'a sevgi iddia edenlerin çoğu, bunun dışında olarak sünnet'e tabi olmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak ve Allah yolunda cihadda bulunmak gibi emirleri yerine getirmekten uzaktırlar. Bununla beraber, içinde bulunduğu halin Allah sevgisi yolu için başkasından daha mükemmel ve uygun olduğunu iddia eder; zira o zanneder ki, Allah için olan sevginin yolunda dini gayret yoktur, Allah için nefret de yoktur. Bu durum ise, Kitap ve Sünnet'in bildirdiği delillere aykırıdır. Onun için, her devirde sıhhatini muhafaza eden (me'sur) bir kudsi hadisde şöyle buyurulur:
"Allah Teala kıyamet günü: Nerede celalim uğrunda sevişenler? Onları, kendi gölgemden başka bir gölgenin olmadığı bu günde (rahmet) gölgemde gölgelendireceğim" Buyurur.
Allah'ın celali uğrunda birbirilerini sevenler nerede? Sözü, kalplerindeki karşılıklı sevgiyle beraber Allah'ın büyük ve yüceliğini ikrarı hakkında bir

uyarıdır. Bu sebeb-le, onlar, kalplerindeki zayıf imandan dolayı Allah'ın esaslarını korumayanlar yanında, o esasları korumaya devam ederler. İşte bunlar, haklarında şu Hadis'in geldiği kimselerdir:
"Sevgim benim için sevişenlere vacib olmuştur, sevgim benim için birlikte oturanlara vacib olmuştur, sevgim benim için birbirlerini ziyaret edenlere vacib olmuştur, sevgim benim için birbirlerine bol bol verenlere vacib olmuştur."
Allah uğrunda, Allah için birbirleriyle sevişenîer hakkında çok hadis mevcuttur.
Buhari ile Müslim'in "SahüY'inde, Ebu Hüreyre'nin ri-vayetiyle Rasuİullah'tan (s.a.v.) şöyle nakledilmiştir:
"Yedi kimse vardır ki, Allah onları kendi gölgesinden başka gölgenin olmadığı günde (rahmet) gölgesinde gölgelendirir; onlar: Adil bir imam (hükümdar), Allah'a ibadette yetişen bir genç, kalbi mescide, oradan çıktıktan sonra dönünceye kadar bağlı olan adam, Allah için sevişip bir araya gelen ve yine O'nun için ayrılan iki adam, Allah için sadaka verip sağ elinin verdiğini bilemeyeceği kadar gizleyen adam, yalnız iken ağlayıp da gözleri yaş akıtan adam, mevki ve güzellik sahibi bir kadın da'vet ettiği halde: Ben, alemlerin Rabbı olan Allah'dan korkarım, diyen adamdır."
İlahi sevginin aslı, İlahi marifettir ve onun da iki aslı vardır:
Birinci asıl: Buna, Allah'ın kullarına ihsanından dolayı avamın sevgisi denilir. Bu sevginin aslı budur ve onu hiç kimse reddetmez. Çünkü kalpler kendisine iyilik yapanı sevme ve kötülük edenden de nefret etme tabiatında yaratılmışlardır. Allah Sübhanehu ise, kuluna gerçekten nimet veren ve ihsan edendir; bütün nimetleri vasıtasıyla meydana gelse de, lütfeden O'dur; zira nimetler için vasıtaları O kolaylaştırır, (muvaffak kılar) sebebleri O yaratır. Fakat bu sevgi, kalbi gerçekte, Allah'ın bizzat sevgisine götürmediği zaman, kul hakikatte ancak kendini sevmiş olur. Aynen, bîr şeyi kendine iyiliğinden dolayı seven kimse, hakikatte kendini sevmiş demektir ki, bu da kötü bir şey değil, bil'akis iyidir.
İşaret edilen bu sevgi, Rasulullah'ın (s.a.v,) sözlerinde ifadesini bulur:
"Allah'ı, kendi ni'metleriyle sizi beslediği için seviniz! Beni de Allah'a olan sevginizden dolayı seviniz! Ehl-i Beytimi ise, bana olan sevginiz sebebiyle seviniz."
Bu sevgiyle yetinen avam (halk) tabakası (ihsanından dolayı sevmesini gerektirecek şeyi Allah tarafından bilemez. Bu husus, şu söylenen gibidir:
Allah için hamd, iki kısımdır:
1- Şükür olan hamd'dır ki, bu, ancak Allah'ın nimetlerinden dolayı olur.
2- Medhü sena ve O'na sevgi mahiyetindeki hamd'dır ki, bu, Allah Sübhanehu'nun zatından dolayı hakettiği bir hamd'dır. Sevgi de böyledir.
İkinci asıl: Kulun Allah'a, buna ehil olduğu için gösterdiği sevgidir. Bu sevgi zatına hak ettiği sevgiyi Allah tarafından bilen kimsenin sevgisidir. O bilir ki: Allah, isim ve sıfatlarının kendi zatını bildirmeye yardım ettiği her şeyden dolayı-bütün fiil ve tecellilerine varıncaya kadar hepsi için- tam bir sevgiyi hak eder. Çünkü O'nun her nimeti bir fazl, her cezası bir adalettir. Bundan dolayı her

halü karda övülmeyi (hamdedilmeyi) haketmiştir. Genişlikte ve darlıkta hamdedilmeye layık olmuştur. İşte bu, en üstün ve en tam bir sevgidir ki, havas (seçkin) zatlara ait olur.
Bu zatlar öyle kimselerdir ki, Allah'ın kerim olan zatının nurunun (cemalini) görmenin tadını isterler. O'nu zikretmekten ve O'na yalvarışta bulunmaktan haz duyarlar. Bu durum onlar için, balığa, suyun Öneminden daha fazla bir önem arzeder. Hatta, tad aldıkları bu hallerinden ayrılacak olsalar, dayanamayacakları bir acıya düşerler. Onlar sabikun (hayır işlemekte ve cennete ermekte önde olanlar)dır.
Müslim'in "SahüY'inde Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle rivayet etmiştir:
"Rasulullah (s.a.v.), Cümdan denilen bir dağa uğradığında şöyle dedi:
"Yürüyünüz, şu Cümdandır, müferridler geçti"
Bunun üzerine:
Ey Allah'ın, Rasulü Müferridler kimlerdir? dediklerinde: "Allah'ı tenhada çokça zikreden erkekler ve kadınlardır" cevabını verdi"
Başka bir rivayette de şöyle buyurmuştur: "Müferridler, Allah'ı zikre çok düşkün olanlardır ki, zikir onların günah ağırlıklarını omuzlarından indirir de Kıyamet günü Allah'a hafiflik içinde gelirler."
Harun b. Antere'nini babasından; onun da îbn-i Ab-bas'dan (r.a.) rivayet ettiği hadisde şöyle denir:
Musa (a.s.) dedi ki:
"Ya Rabbi, hangi kulun sana diğerlerinden daha çok sevgilidir?" Allah Teala şöyle buyurdu:
"Beni hatırlayarak zikredip de unutmayan kimse" Musa (a.s.) dedi ki:
"Kullarının hangisi diğerlerinden daha bilgilidir?" Allah Teala şöyle buyurdu:
"Kendisini hidayete sevkedecek, helake gitmekten çevirecek bir söz bulması için, kendi bilgisinin yanında insanların bilgisini de isteyendir" Musa (a.s.) şöyle dedi:
"Kullarının hangisi hüküm ve hikmet sahibidir?" Allah Teala şöyle buyurdu:
"Başkasına hüküm verdiği gibi kendi nefsine hüküm veren, kendi nefsine verdiği gibi de başkasına hüküm verendir"
Bu hadisde, görüldüğü gibi sevgi, ilim ve adalet bir arada zikredilmiştir. Bunlar, bütün hayırları kendinde toplamaktadır.
Şu husus iyi anlaşılmaktadır ki: Allah Teala'nın sevgisi, hakkında, O'nun gayrı hakkında düşünülen şeyin düşünülmesi" doğru değildir. Mesela: O'nun sevgisinin dışındaki sevgi hakkında düşünülen suç isnadı, ayrılık ve sebebsiz yere ilgiyi kesme gibi ki, bu noktada bir çok hata etmektedir; hatta, Allah Teala'nın sevgisi hakkında, yüz çeviren, suçsuz yere ilgi kesen yahut kendisine yaklaşandan uzaklaşan kimsenin segisinde göründükleri şekilde görünmektedirler. Bu mevcuda müelliflerin bazıları eserlerinde, Allah'a delil getirmek için gereken hatayı işlemişlerse de, en kesin ve üstün delil Allah'ındır.
Buhari ve Müslim'in "Sahih"lerinde, Ebu Hüreyre'nin (r.a.) rivayetiyle, Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu kaydedilir:

"Allah Teala buyuruyor: Beni kendi nefsinde ananı Ben de kendi nefsimde anarım; Beni bir toplulukta ananı Ben de ondan daha hayırlı bir toplulukta (Melaike topluluğunda) anarım; Bana bir karış yaklaşana Ben bir Arşın yaklaşırım; Bana bir Arşın yaklaşana Ben bir kulaç yaklaşırım; Bana yürüyerek gelene Ben koşarak gelirim"
Bir "Kudsi" hadis'de Allah Teala şöyle buyurur:
"Benim zikir ehlim, Benim ibadatü taatimde benimle birlikte oturanlardır; Benim şükür ehlim, Beni evlerinde ziyaret edenlerdir; Benim taat ehlim, Benim ikram ve izzetime nail olanlardır; Benim ma'siyet ehlim, rahmetimden ümit kestirmediklerimdir; şayet Bana tevbe ederlerse, onların seven dostu olurum. -Çünkü Allah, tevbe edenleri sever-Eğer tevbe etmezlerse onların tabibleri olurum, kendilerini ayıplardan temizleyinceye kadar musibetlere düçür eder (musibetlerledener)i m."
Allah Teala ayet-i kerimede de şöyle buyurmuştur:
"Mü'min iken salih amellerde bulunan kimse ne haksızlığa uğramaktan, ne de (sevabının) eksilmesinden korkar" (Taha: 20/112)
"Onlar bize zulmetmemişlerdi, ama kendilerine zulmetmişlerdi" (Bakara: 2/57)
Ebu Zer'in (s.a.v.) rivayet ettiği sahih Hadis'de Rasul-ullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Allah Teala şöyle buyurur: Ey kullarım! Ben, zulmü nefsime haram ettim, onu sizin aranızda da haram kıldım; birbirinize zulmetmeyiniz. Ey kullarım! Benim kendisini doğru yola (hidayete) kavuşturduğumdan başka hepiniz yanlış yoldasınız; öyleyse Benden doğru yolu isteyin ki, sizi doğru yola sevkedeyim. Ey kullarım! Benim kendisini doyurduğumdan başka hepiniz açsınız, yedirmemi (doyurmamı) isteyin ki, size yedireyim. Ey kullarım, Benim kendisini giydirdiğimden başka hepiniz (elbise ve iyi ahlaktan) çıplaksınız, benden giyinmeyi isteyiniz ki, sizi giydireyim. Ey kullarım! Siz gece gündüz günah işlemektesiniz. Ben ise günahları bağışlamaktayım ve onların hiçbirine önem de vermemekteyim; o halde bağışlamamı dileyin ki, sizi bağışlayayım. Ey kullarım! Bana zarar vermeye güç yetiremezsinîz ki, zarar veresiniz, yine Bana fayda vermeye kadir olamazsınız ki, fayda veresiniz, yine Bana fayda vermeye kadir olamazsınız ki, fayda veresiniz. Ey kullarım! Geçmiş ve gelecekleriniz, insan ve cinlerinizin, hepsi sizin en temiz kalpli bir insanınız gibi olsalar bile, Benim mülk ve saltanatıma bir şey ilave edemezler. Ey kullarım! Geçmiş ve gelecekleriniz ins ve cinlerinizin hepsi bir araya gelip her birine istedikleri çeşitli ihtiyaçlarını versem bile Benim mülkümün hazinelerinden bir şey eksiltmezler. Ancak onların aldıkları, denize batırılıp çıkarılan bir iğnenin getirdiği su kadardır. Ey kullarım! işlediğiniz amellerinizi teker teker saydırmakta ve zaptetmekteyim... Onların karşılığını kıyamette olduğu gibi vereceğim. Yaptıklarının karşılığını iyi olarak bulan bir kimse, Allah'a hamdetsin. Ceza olarak bulan bir kimse ise, bunun sebebini başkalarında değil, kendisinde arasın, (kendi nefsini yersin)"
Bundan dolayı, Buhari'nin "Sahih"inde rivayet ettiği Hadis'de, Şeddad b. Evs

şöyle der:
"Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"Seyyidü'l-İstiğfar, kulun şöyle demesidir: Allahümme ente Rabbi La İlahe illa ente halakteni ve ene abdüke ve ene ala ahdike ve va'dike ma'steta'tü, euzübike min şerri ma sana'tü abuleke bini'metike aleyye, ve ebuü bizenbi fağfirli, feinnehu la yağfiru'z-zünube illa ente: Ey Allah'ım! Sen benim Rabbimsin, senden başka Allah yoktur, beni yaratan sensin, ben senin kulunum, senin emrine ve va'din üzerine gücüm yettiği kadar yaptığım günahları itiraf ediyorum. Çünkü günahlarımı ancak sen af edersin... Beni af eyle! Bu duayı samimi bir yürekle okuduğu günün gecesinde ölen bir kimse cennetliklerdendir"
Şüphesiz ki, kul Allah'ın daima şükrü gerektiren ni'met-leri ile kendisine istiğfarı (Allah'dan bağışlanma dilemeyi) gerektirecek günahlar arasında bulunmaktadır. Kul için şükür ile tevbe ve istiğfarın her ikisi daima gereklidir. Çünkü kul, daima Allah'ın nimetleri ve ihsanları arasında dönüp dolaştığı gibi, tevbe ve istiğfara da daima muhtaç durumda bulunmaktadır.
Bundan dolayıdır kî, insanlığın efendisi ve müttakilerin önderi Rasulullah (s.a.v.), her halü karda daima istiğfar ederdi, Allah'dan mağfiret edilmesini dilerdi.
Nitekim, Buhari'nin rivayet ettiği sahih hadisde şöyle buyurmuştur:
"Ey insanlar! Rabbımza tevbe ediniz, zira ben, Allah'a günde yetmişden fazla tevbe ve istiğfarda bulunmaktayım
Müslim'in "SahüY'inde de şöyle buyurur:
"Kalbim sık sık İlahi heybet ve azamet ile kaplanır.
Bundan dolayı ben, günde yüz kere Allah'dan tevbe ve istiğfar ederim"
Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: "Rasulullah'ın (s.a.v.) bir mecliste yüz kere: "Rabbiğfir li ve tüb aleyye inneke entettevvabürrahim: Rabbim, beni mağfiret eyle, tevbemi kabul buyur,
şüphesiz sen tevbeleri çok kabul edensin, çok mağfiret edensin" dediğini sayardık.
Bundan dolayı, İstiğfar amellerin sonlarında meşru olmuş (emredilmiş)tir. Aîlah Teala şöyle buyurur:
Seher vakitlerinde istiğfar edenler. (Al-i İmran: 3/17)
Bir zat demiştir ki:
"Geceyi namaz kılmakla ihya ediniz, seher vakti olunca da istiğfar ile geçiriniz"
Sahih bir hadiste şöyle geçer:
Rasulullah (s.a.v.) namazını bitirip de ayrılınca üç kere istiğfar eder ve sonra da şöyle derdi:
"Allahümme entesselamu ve minkesselamu tebarekte ya ze'1-celali ve'1-ikram"
Allah Teala bu konuda şöyle buyurur:
Arafat'tan akıp geldiğinizde Meş'ar-i Haram yanında Allah'ı anın. O sizi doğruya eriştirdiyse siz de o doğrultuda O'nu anın; her ne kadar bundan önce sapık kimselerden idinizse de (şimdi doğru yola eriştirildiniz)" (Bakara: 2/198)
Allah'dart mağfiret dileyin. Şüphesiz ki, Allah, çok bağışlayan, çok merhamet

edendir" (Müzzemmil: 73/20)
Allah azze ve celle, Rasulullah'a (s.a.v.) peygamberliği bildirdikten sonra, Allah yolunda gereği şekilde cihad et, diye de emirde bulunduğu, o, Allah'ın emrini kendisinde başka hiç kimsenin yapamıyacağı şekilde yerine getirmişti, de bunun üzerine Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Allah'ın yardımı ve fetih günü geldiği, İnsanların Allah'ın (son) dinine bölük bölük akın ederek geldiğini gördüğün zaman, Rabbını hamd ile teşbih et, bağışlanmanı dile. Çünkü O, gerçekten tevbeleri çokça kabul edendir" (Nasr: 110/1-3)
Bundan dolayı, dinin nizamı tevhid ve istiğfar üzerine kurulmuştur. Bu konuda Allah Teala şöyle buyurur:
"Elif-Lam-Ra. Bu bir kitabdir ki, ayetleri sağlam esaslara, kuvvetli delillere oturtulmuştur. Sonra da bir bir açıklanmıştır. Bu, yegane hikmet sahibi ve her şeyden haberli (yüce kudret) kutludandır. Öyle ki, Allah'dan başkasına ibadet etmeyesiniz. Ben de her halde O'ndan (taraf gönderilen) bir uyarıcı ve müjdeciyim. Ve Rab-binizden bağışlanma isteyesiniz, sonra da O'na tevbe edesiniz; ta ki, belli bir süreye kadar sizi güzel bir geçimle geçindirsin ve her fazilet sahibine faziletini versin. Eğer yüz çevirirseniz, doğrusu ben sizin için büyük bir günün azabından korkarım" (Hud: 11/1-3)
"O halde hep O'na doğrulun ve O'ndan bağışlanma dileyin. (Fussilet: 41/6)
"Bil ki, başka hiç bir ilah yok ancak Allah var. Hem kendi kusurlarından hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların kusur ve günahlarından dolayı bağışlanma dile. Allah, dönüp dolaşacağınız, varıp kalacağınız yeri bilir" (Muhammed: 47/19)
Onun için hadis-i şerifde şöyle gelmiştir:
"Şeytan der ki: Ben insanları günahlarla helak ettim, onlar da beni 'La İlahe İlallah ve istiğfar' ile helak ettiler."
Yunus (a.s.) da şöyle demişti:
Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim, doğrusu ben kendine haksızlık edenlerdenim."
Rasulullah (s.a.v.) bineğine bindiği zaman, Allah'a hamdeder El-hamdü lillah', der sonra üç kere tekbir getirir 'AHahu ekber\ der, bundan sonra da :
"La ilahe ente sübhaneke zalemtü nefsi, fağfirli: Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim; nefsime haksızlık ettim, beni bağışla" derdi.
Biten bir oturumu günahdan arıtıcı (keffaret) dua da şudur:
"Sübhanekellahümme ve bihamdik, eşhedü en la ilahe illa ente estağfiruke ve etubü ileyk: Allah'ım, sana hamdederek seni teşbih ve takdisde bulunurum. Senden başka bir ilah olmadığına şehadet ederim, Senden mağfiret diler, sana tevbe ederim." [5[5]]

Kalp Hastalıkları Ve Tedavisi

[5[5]] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 75-109..

Allah Teala münafıklar hakkında şöyle buyurdu:
Kalplerinde hastalık vardır, Allah da onların hastalığını arttırmıştır. (Bakara: 2/10)
Bu da, şayianın attığı vesveseyi, kalplerinde hastalık bulunanlara ve kalpleri katılaşanlara bir imtihan kılması içindir. (Hacc: 22/53)
"Münafıklar kalplerinde (fitne ve fesat gibi) hastalık bulunanlar ve Medine'de olmadık fena haberleri yayanlar, eğer bu huylarından vazgeçmezlerse, herhalde seni üzerlerine caydırıcı olarak göndeririz, sonra da, Medine'de senin komşuluğunda pek az bir süre kalabilirler" (Ahzab: 33/60)
"... Kendilerine kitap verilenlerle mü'minler şüpheye düşmesin; kalplerinde (inkar ve inad) hastalığı bulunanlarla kafirler de "Allah bundan misal olarak neyi mu-rad etmiştir?" desin için. (Müddesir: 74/31)
"Ey insanlar! Size gerçekten Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdeki (manevi hastalıklara) bir şifa ve mü'min-lere doğru yolu gösteren (bir belge) ve rahmet gelmiştir" (Yunus: 10/57)
"Kur'an'dan mü'minlere şifa ve rahmet olan (parçalar, bölümler) indiririz. Zalimlerin ise ancak ziyanını arttırır" (İsra: 17/82)
"Beden Hastalığı"na gelince, bu, bedenin sıhhat ve düzeninin aksine olan bir durumdur. Hastalık olan bedende idrak ve tabii hareket de bozulur. İdrakin bozulması, ya görme ve işitmeyi gidermek suretiyle olur; ya da eşyayı olduğunun aksine olarak idrak ettirir; o zaman acıyı tatlı anlamaya başlar, eşyanın dışta hiç bir varlığının olmadığını hayal eder.
Tabii hareketin bozukluğu ise, mesela: Hazmı kuvvetinin zayıflaması yahut, ihtiyacı olan gıdalardan hoşlanmaması ve zarar veren şeylerden hoşlanmasıdır ki, bu durumdan dolayı kendisine acılar arız olur; fakat bununla beraber, ölmez ve helak olmaz. Hatta, onda isteğe bağlı hareketi toptan anlama hususunda bir çeşit kuvvet olur. Bu durumdan da, bedence ya miktar ya da nitelik sebebiyle acı ve ızdiraplar meydana gelir:
Birincisi olan "Miktar"; ya madde noksan İlgındandır, o zaman gıda almaya mahtaçtır, ya da maddenin fazlalığın-dandır ki, o zaman fazlalığı çıkarmaya muhtaçtır.
ikincisi olan "Nitelik" ise; normalin haricindeki ısı ve soğukluk kuvvetidir ki, bu tedavi olunur. [6[6]]

Kalp Hastalığı

Kalp hastalığı da, tasavvur ve iradenin bozulmasına sebep olan bir bozukluk ve arızadır. Tasavvur, hakikati göremiyecek yahut olduğundan başka görecek şekilde bir takım şüphelere uğrar. İrade ise, faydalı olan hakdan hoşlanmayacak, zararlı olan batıldan hoşlanacak bir hale gelir. Bundan dolayı, "...Onların kalblerinde hastalık vardır...." ayet-i kelimesindeki, hastalık, Mücahid (r.a.) ve bazı müfes-sirlerce bazan, "Şüphe ve tereddüd " ile açıklanıp manalandırılır.

[6[6]] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 110-111.

Bazen de,
Kalbinde (şehvetten arız) hastalık bulunan kimsede arzu uyanabilir. (Ahzab: 33/32)
ayet-i kerimesi'nin de açıkladığı gibi, zina şehvetiyle tefsir edilir.
Bu sebebledir ki, Haraifi, kalp hastalıklarını anlatan "Kitabu i'tilali'l-kulub" adlı kitabında, kalbin hastalığını şehvet hastalığı olarak belirtmiş; kalp hastasını da, sıhhatli insana zarar vermeyen şeyin zarar verdiği kimse olarak ifade etmiştir; Zira ona sıcaklık, soğukluk, çalışma ve benzeri hastalığın, verdiği takatsizîikden dolayı güç yetiremediği bir takım şeylerin tesiri zarar verir.
Kısaca, hastalık hastayı zayıflatıp güçten düşürür, kuvvetlinin güç yetirdiği şeye güç yetiremez hale getirir. Sıhhat ise, sıhhatin misliyle korunur; zıddıyla bozulur. Hastalık, sebebinin misliyle kuvvetlenir; zıddıyla yok olur. Hastaya, hastalığının sebebinin misli arız olduğu zaman, hastalığı artar; kuvvetsizliği ilerler, Ölüme kadar götürür. Şayet hastaya kuvvetini artıracak ve hastalığını giderecek şey meydana gelecek olursa iyileşip sıhhatine kavuşmaya başlar.
Kalb hastalığı, kalbde öfke gibi manen istilacı bir düşman tarafından meydana getirilen elem ve ızdıraptır. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"...İnanan bir topluluğun yüreklerini ferahlatıp şifa versin, kalblerindeki öfkeyi gidersin..." (Tevbe: 9/14-15)
Kaiblerinde öfke gibi bir düşman bulunan kimselerin şifası ise, kalblerinde mevcut elem ve ızdırabların yok olmasıyla meydana gelir. Mesela: Falan adam öfkeden yüreği soğudu, denilir ki, bu, onun öfke eleminden kurtulup şifaya kavuştuğunu belirtir. Yine, kısas, öldürülen kimsenin yakınlarının bir nevi şifa istemesi ki, bu, üzüntüden, ızdıraptan ve kinden kurtulmak için olan bir şifadır.
Şüphe ve cehalet de böyledir; kalbi eleme sevkeder. Bü hususuta Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Bilmediklerinde sorsalardı ya; zira cahiliğin şifası sormaktır."
Bir şey hakkında şüphe, orada meydana gelen bir bilgi zayıflığı ve tereddüddür ki, bu hal bilgi ve tam kanaat gelinceye kadar kalbe elem verir. Nitekim, gerçeği açıklayan cevabından dolayı bir alim için: Beni, verdiği cevabla şifaya kavuşturdu (tatmin etti) denir.
Hastalık, ölüm değildir. Kalb ise, mutlak cehaletle ölür; cehalet kısımlarından biriyle de hastalanır. Bu bakımdan onun bir ölümü bir de hastalığı olur. Bir hayatı, bir şifası olur. Onun hayatı ve ölümü hastalığı ve şifası; bedenin hayat ve ölümünden, hastalık ve şifasından daha beterdir. Bundan dolayı, kalb hastalığına şüphe yahut şehvet arız olduğu zaman, hastalığı arttırır; hikmet, öğüt gibi söyler yapıldığı zaman, onun düzelmesine ve şifa bulmasına sebeb olur.
Nitekim Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"...Bu da, şeytanın attığı vesveseyi, kalblerinde hastalık bulunanlara ve kalbleri katılaşanlara bir imtihan kılması içindir." (Hacc: 22/53)
Çünkü Allah Teala şeytanın vesvesesini, kalbleri hasta ve katı olanlara, hasta olan o kalberini perişan etmesi için bir şüphe olarak meydana getirmiştir. Zira onların kalbleri hastaydı, onun için de şeytanın attığı vesvese kendilerine bir

fitne, bir imtihan oldu. Yine Allah Teala şöyle buyurur:
"Münafıklar kalblerinde (fitne ve fesat gibi) hastalık bulunanlar ve şehirde olmadık fena haberi yayanlar, eğer huylarından vazgeçmezlerse. (Ahzab: 33/60)
Kalplerinde (inkar ve inad) hastalığı bulunanlarla kafirler de "Allah bununla misal olarak neyi murad etmiştir?" desin diye. (Müddesir: 74/31)
Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin kalpleri, kafir ve münafıkların kalpleri gibi ölmemekle beraber, mü'minlerin kalpleri gibi diri ve sağlam da değildir. Bil'akis, orada şüphe ve nefsani arzu bulunur. Yine,
"... Kalbinde (şehvetten arız) hastalık bulunan kimsede arzu uyanabilir.. (Ahzab: 33/32)
İşte bu şehvet hastalığıdır. Hiç şühesiz, kalbi sıhhatli bir kimseye güzel bir kadın sunulduğunda asla dönüp bakmayacağı halde, kalbi hasta olan kimse bunun tam aksine olarak, kendisine takdim edilen o kadına hemen meyil gösterir; çünkü onun kalbi kuvvetli bir hastalığa yakalanarak zayıflamıştır. Kadın kırıtarak ve cilve yaparak konuştuğu zaman, kalbinde hastalık olan kimsede arzu uyanır.
Kur'an gönüllerdeki manevi hastalıklara bir şifa, kalplerdeki şüphe ve nefsani arzulara da bir devadır. Çünkü onda hakkı batıldan ayıran açıklamalar vardır. İlmi, tasavvuru ve idraki bozan şüphe ve şehvet hastalıklarını, eşyayı ve olayları gerçeğe uygun olarak görebilecek şekilde, yok eder. Onda, insan kalbini okşayacak hikmetler, cennete teşvik edici ve cehennemden korkutucu güzel sözler, kalbin ıslah olmasına sebeb olacak ibretli kıssalar vardır; o bu Özellikleriyle kalbi, kendisine fayda verecek şeye meyi eder, zarar verecek şeyden de uzaklaştırır; böylece kalp, evvelce tam tersi iken, hakkı ve hidayeti seven, batıl ve sapıklığı sevmeyen bir varlık haline gelir.
Kur'an, fıtratı bozan ve iradeyi zaafa uğratan, hastaiıidarı giderip, kalbi düzeltir. İnsanın istek ve arzularını olumlu hale getirir; Bu durumda beden tabii haline döndüğü gibi, kalp de yaratılıştaki ilk temiz haline kavuşur; beden O'nun emirleri doğrultusunda gelişip kuvvet kazandığı gibi, kalp de yine O'nun temiz ve olgun hale getirici nuruyla gerekli iman gıdasını alır. Çünkü kalbin temizliği ile, bedenin gelişmesi birbirine benzeyen İki olgudur.
Zekat'm sözlük anlamı, doğrulukta, düzgünlükte artma ve gelişme, manasınadır. Bu manayı anlatmak için (arab-ça'da): Zeke'ş-şey'ü, denir. İnsanın bedeni nasıl gelişmek için faydalı gıdalara muhtaç ise, kalbi de olgunlaşmak ve ıslah olmak için, gelişip yetişmeye, büyümeye muhtaçtır. Gerek bedenin gerekse kalbin bu hale gelebilmesi için, her ikisine de zarar verecek şeylerden uzak olmaları gerekir. Zira, beden kendisine faydalı şeyleri vermek, zararlı şeylerden uzak kalmakla geliştiği gibi, kalp de aynı şekilde faydalı şeylerin alınması ve zararlı şeylerin atılması ile gelişip büyür ve düzelir. Nitekim, tarım da bu şekilde verimli hale gelir. Sadaka, suyun ateşi döndürdüğü gibi, hataları söndürdü-ğünden, kalp o sadaka sebebiyle üstün bir temizlik elde e-der. Kalbin manen gelişip büyümesi, günahlardan temizlenmesi ve armmasıyla mümkün olur. Nitekim, bu konuda Allah Teala şöyle buyurur: "Onların mallarından zekat al ki, onunla kendilerini temizler ve (günahlarını-kusurlarım) paklarsın.(Tevbe: 9/103)

Kalp, gizli kapalı kötülüklerin terkedilmesiyle de temizlik ve safvete sevkeder. Zira, kalbe göre masiyetler, bedene göre mikroplar mesabesindedir. Bu günahlar, bitkilerdeki zararlı otlar gibidir. Beden, fazla kan gibi, içteki karışımları çıkarıp attığı zaman, tabii kuvvet bulur, sıkıntıdan kurtularak rahata erer. Kalp de öyledir; günahlara tevbe ettiği zaman, varlığındaki bu kötü karışımları dışarı attığı için rahatlar. Kalp günahlara tevbe ettiği zaman, kalp kurtuluşa ererek iyi amelleri ister ve İçinde bulunduğu bozuk hallerden uzaklaşarak huzura kavuşur.
Kalbin temizliği, manen, gelişip olgunlaşmasıyladir. Nitekim Allah Teala şöyle buyurur: "Allah'ın sizin üzerine bol rahmeti ve lütfü olmasaydı, sizden hiç biriniz ebediyyen (günah ve felnalıktan) temize çıkamazdı." (Nur: 24/21)
"... Size, 'geri dönün' denilirse, geri dönün. Bu, sizin için daha temiz (bir hareket)dir. (Nur: 24/28)
"Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu (hareket) onlar için daha temiz (ve yararlı)dır. Şüphesiz Allah, onların her yaptıklarını haber almaktadır" (Nur: 24/30)
"Doğrusu mutluluğa ermiştir (inkar, inad ve kötülüklerden) arınan ve Rabbi'nin adını anıp namaz kılan..."
(A'la: 87/14-15)
"Nefsini temizleyen iflah olmuş, O'nu kirletip örten, ziyana uğramıştır" (Şems: 91/9-10)
"Ne bilirsin belki o temizlenecek ve öğüt alacaktı. (Abese: 80/3)
"O'na de ki: (Nasıl), arınmak ister misin? Sana Rab-bi'ne giden doğru yolu göstereyim de derin bir saygıyla korkup eğilesin" (Naziat: 79/18-19)
Temizlik (tezkiye)'in aslı her ne kadar gelişip büyüme, bereket ve hayır artışı ise de o, ancak şerri gidermekle meydana gelir. Bundan dolayı temizlenme (arınma), şunu bunun içine alır. Yine Allah Teala şöyle buyuruyor: "Vay haline o ortak koşanların! Onlar ki zekatı vermezler; onlar, evet onlar, ahireti de tanımazlar.
(Fussilet: 41/6-7)
Buradaki zekat, (temizlik), kalbin arınacağı tevhid ve imandır. Çünkü, iman ve tevhid, kalben Allah'ın dışındaki bütün sahte ilahların reddini, orada yalnız gerçek İlah olan Allah'ın varlığının hakim olması demektir. Kalbe bu yüce varlığa yer vermede "La İlahe İllallah," cümlesinin yer-leşmesidir tevhid. Bu ise, kendisiyle kalbin arındığı, temizlendiği şeyin aslıdır.
Temizleme (arıtma), bir şeyi (arı), katışıksız hale getirmedir: Bu temizleme işi o şeyin ya zatında olur, ya da inanç ve haberde olur. Mesela: Kendinde yahut insanların inancında bir düzeltme, temizleme (tadilat) yapıldığında, (arabça ifadeyle) "Addeltühü" denir.
Bu hususta Allah Teala şöyle buyurur:
"...Artık kendinizi temize çıkarmaya kalkışmayın. (Necm: 53/32)
Yani, nefsinizin temiz olduğunu bildirmeyin, demektir.
Şu da başka bir yüce sözüdür:

"Nefsini temizleyen, kurtuluşa ermiştir. (Şems: 91/9)
Onun için de yukarıda geçen (Necm: 53/32) ayet-i keri-mesi'nin devamında şöyle buyurmuştur:
"O korkup sakınanları daha iyi bilir" (Necm: 53/32)
Rasulullah'ın (s.a.v.) zamanında bir hanım sahabenin ismi, Berre (iyi, temiz, itaatkar) idi. İnsanlar da onu böyle, nefsini temizlemiş, manasıyla çağırıyorlardı. Bunun üzerine, Rasulullah iyi, temiz manasına gelen bu ismi kaldırarak ona: Zeyneb, adını verdi ve şöyie buyurdu:
"Nefislerinizi temize çıkarıp, kendinize iyi demeyiniz; sizin iyi olanınızı Allah daha iyi bilir."
Allah Teala'nın:
"Görmedin mi, şu kendini temize çıkaranları!? Ama Allah dilediğini temize çıkarır. (Nisa: 4/49)
Yüce sözüne gelince, ayetten de anlaşıldığı gibi Allah bir nefsi isterse temiz kılarsa ve onun temizliğini de haber verir, manası kasdedilmektedir. Tıpkı tezkiyede bulunan kimsenin, şahidleri temize çıkarıp, adil olduklarını bildirdiği gibi.
Adalet, itidal demektir. İtidal ise, kalb düzgünlüğüdür. Nitekim, zulm de, kalbin bozukluğu demektir. Bundan dolayıdır ki, kişi işlediği bütün günahlarla nefsine karşı zalim durumundadır. Zulüm, adaletin zıddıdır; zalim olan kimse nefsine karşı adilane değil, bilakis zalimane davranır. Kalbin ise, düzgünlüğü, iyiliği adalette; bozukluğu, kötülüğü de zulümdedir. Yine bir kimse nefsine zulmettiği zaman, hem zalimdir, hem de zulme uğramıştır; nefsine adil davrandığı zaman da hem adil, hem de adalete uğrayandır. Çünkü, işi yapan odur, işin hayır ve şer, karşılığı da kendine gelir. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"Herkesin kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. (Bakara: 2/289)
Hiç şüphesiz, bir amel dışa tesirini yansıtmadan, iyi veya kötü olan etkisini kalbde gösterir. Onun iyiliği, kendisi için zulümdür. Bundan dolayı Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Kim iyi bir işi yaparsa faydası kendisinedir ve kim kötülük yaparsa zararı kendisinedir" (Fussilet: 41/46) "İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, o da kendi aieyhinizedir" (İsra: 17/7)
Geçmiş salih .zatlardan biri şöyle demiştir: "İyilik (hasene) kalbe nur, bedene kuvvet, yüze aydınlık, rızka genişlik ve halkın kalbine iyilik, sahibi için sevgi verir.
Kötülük (seyyie) kalbe zulmet, bedene zayflık, yüze siyahlık, rızka darlık ve halkın kalbine sahibi için nefret verir."
Nefsin işledikleriyle ilgili olarak yine şöyle buyurulur: "Herkes kendi kazandığına rehindir (bağlıdır)"
(Tur: 52/21) "Herkes elde ettiğine karşılık rehindir. (Müddessir: 74/38)
"Ve Kur'an ile şunu hatırla ki, bir kimse kendi kazan-dığıyla kendini mahvetmeye görsün, (o takdirde) onun için Allah'tan başka ne bir yakın dost ne

de bir şefaatçi vardır. Her türlü fidyeyi (kurtuluş akçesi) de verse, kendinden alınmaz. Kazandıklarına karşılık malı volanlar bunlardır!" (Enam: 6/70)
Beden hastalığından iyileştiği zaman, tabiatı (mizacı) normale döndü, denilir. Hastalık ancak tabiatın, iç karışımlardan kurtulmuş halis itidalle beraber, derece derece, iyiye doğru ilerleyerek içten çıkarılmasıyla yok olur.
İşte, kalbin sıhhati itidali ve düzelmesi de, böyle olur; haktan sapması, zulmü ve temiz yaradılış halini değiştirmesi de bu şekilde meydana gelir. Sırf itidal her şeyde, ilim ve amel yönünden güçtür; ancak bu itidal, derece derece mesafe elde ederek olabilir. Onun için, misal olarak: "Örnek olması gereken ve itidalli olandır, ifadesi kullanılır. Selefin yolu da: "Örnek alınması gereken en adaletli yol, diye ifade edilir. Allah Teala bu manada şöyle buyurur:
"Kadınlar arasında ne kadar adil davranmak isteseniz de elbette (buna) güç yetiremezsiniz." (Nisa: 4/129)
"...ölçü ve tartıyı tam adaletle yapın. Biz kişiye gücünün yettiğinden daha fazlasını teklif etmeyiz..."
(En'am: 6/152)
Hiç şüphesiz, Allah Teala peygamberleri ve Kitapları insanlara adaleti sağlamaları için göndermiştir. En büyük adalet, Tek ve şeriki olmayan Allah'a ibadette bulunmaktır. Sonra, insanların haklarında adalet göstermektir. Sonra da, nefse karşı adil davranmaktır.
Zulüm, üç çeşittir: Her üç çeşidi de kalp hastalıkların-dandır. Bu hastalıkların iyileşmesi ise, adaletle olur. Ahmed b. Hanbel bir şahsa şöyle demiştir:
"Eğer sıhhatli isen, kimseden korkma"
Yani: Eğer insanlardan, Allah'ın yarattıklarından kor-kuyorsan bu, kalbüttfe mevcut şirk ve günah gibi kötülüklerin verdiği hastalıktan ileri gelmektedir.
Kalbin düzelmesi asıl itibariyle mana ve hayat kazanıp nurlanmasıdir. Nitekim, Allah Teala şöyle buyurur:
"Ölü iken dirilttiğimiz, insanlar arasında yürümesi için kendisine bir nur sunduğumuz kimse, karanlıklar içinde kalıp bir türlü çıkamayan kimse gibi midir?" (En'am: 6/122)
Bu öneminden dolayıdır ki, Allah Sübhanehu kalbin hayatiyyetini, nurunu, ölümünü ve zulmetini başka yerde şöyle bildirmiştir:
"Diriyi uyarmak ve kafirler üzerine (azabla ilgili) sözün hak olması içindir (bu Kur'an)" (Yasin: 36/70)
"Ey iman edenler! Allah ve Peygamber'i sizi hayat veren şeye çağırdığında, icabet edin. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer ve sonunda (dirilip) hepiniz O'nun huzurunda biraraya getirilip toplanacaksınız"
(Enfal:8/24)
"O, diriyi ölüden çıkarır; ölüyü de diriden çıkarır" (Rum: 30/19)
Allah Sübhanehu diriyi ölüden, ölüyü de diriden çıkardığı gibi, mü'mİni kafirden, kafiri de mü'minden çıkarır. Bu manada Sahih bir Hadis'de şöyle buyurulur:
"Allah'ın adının anıldığı evle, Allah'ın adının anıl-madığı ev, diri ile ölü gibidir"

Yine bir sahih Hadisde şöyle geçer:
"Bazı namazlarınızı evlerinizde kılın; ve evlerinizi (namaz kılınmayan) kabirler yapmayın"
Yine, Allah Teaia şöyle buyurmuştur:
"Ayetlerimizi yalanlayanlar ise, karanlıklar içinde bir sürü sağırlar ve dilsizlerdir... (En'am: 6/39)
Nurdan ve zulmetten bahseden ayetleri de zikredip şöyle buyurmuştur:
"Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misali, içinde kandil bulunan içe açık bir pencere gibidir. Kandil cam içindedir; cam, pırıl pırıl ışık veren bir yıldıza benzer; ne yalnız doğunun, ne de yalnız batı'nın ürünü olan mübarek zeytin ağacından yakılır. Onun yağı ateş dokunmasa bile, neredeyse ışık verir; nur üstüne nurdur.. (Nur: 24/35) îşte bu anlatılanlar, mü'minlerin kalplerindeki iman nuruna benzer.
Bundan sonra, aynı surede şöyle buyurmuştur:
"Küfre sapanlardan amelleri, alabildiğine düz bir çöldeki serab gibidir; susayan kimse onu su sanır, sonunda ona gelince bir şey bulamaz; orada Allah'ı bulur: O da onun hesabını noksansız görür. Allah hesabı çarçabuk görendir. Veya (küfre sapanların işleri), engin denizdeki karanlıklara benzer; üstüste dalgalar ve onun üstünde birbiri üstüne karanlık bulutlar çökmüş vaziyettedir; elini çıkardığında neredeyse, onu bile göremez. Allah kime nur vermemişse, onun için nur yoktur. (Nur: 24/40-41)
Geçen ayet-i kerime'nin birinci kısmında anlatılan: Bozuk inançlar ve o inançlara tabi olan, onlar ışığında yayılan ameller gibidir ki, sahibi olan kimse o amelleri faydalı olarak kabul eder, amellerini yakın olarak gördüğünde ise hiç de faydalı olmadığını anlar. Allah da onun hesabını o amellere göre öder.
İkinci kısmında anlatılan: Basit cehalet, iman ve ilimsiz-lik gibidir ki, sahibi zulmet yığınları arasında bulunur, iç
gözü hiçbir şey göremez olur. Çünkü iç göz (basiret), iman ve ilim nuruyla görür.
Allah Teala şöyle buyurur:
"Allah'dan korkanlar, kendilerine şeytan'dan gelen bir vesvese dokunduğu zaman (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlarlar, hemen (gerçeği) görürler" (A'raf: 7/201)
"And olsun ki, kadın niyetini bozup onu kastetmişti, eğer Rab hin'den bir burhan (açık bir delil) görmemiş olsaydı o da kadına (yönelmeye) niyetlenmişti" (Yusuf: 12/24)
Yusuf'un (a.s.) gördüğü bildirilen burhan, (apaçık bir delil) O'nun kalbinde meydana gelen iman burhan ve delilidir ki, Allah, o imanın kılavuzluğu ile her ikisini (Yusuf ile Zeliha'yı) bulundukları tehlikeli durumdan çevirdi; Yusuf'a (a.s.) niyetinden dolayı günah yazmadı. Ancak niyetini icra etmediği için hayır yazdı.
Allah Teala yine buyurur:
Bu Kitabı, Rabb'lerinin izniyle, insanları karanlıklardan aydınlığa, yegane üstün

ve övülmeye layık olanın yoluna çıkarman için sana indirdik" (İbrahim: 14/1)
"Allah, iman edenlerin dost ve yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkar edenlerin dost ve yardımcıları, tabutlardır. Onları aydınlık (hâk dinin nurumdan karanlıklara çıkarırlar" (Bakara: 2/257)
"Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının; O'nun peygamberine inanın ki, size rahmetinden iki pay versin; size, aydınlığında yürüyeceğiniz bir nur sağlasın ve sizi bağışlasın. (Hadid: 57/28)
Bütün bu sebeblerden dolayıdır ki, Allah Teala iman için iki "misal" getirdi. Birinci misal, hayatın kendisiyle olduğu ve köpükle beraber bulunan su'dur. İkinci misal, nurun (ışığın) kendisiyle olduğu ve kendisinde yakılarak elde edilen köpük (posa)nın bulunduğu ateşdir.
Bu hususta şöyle buyurmuştur:
"(O) gökten su indirdi de dereler kendi ölçüsünde dolup taştı. Sel, üste çıkan köpüğü yüklenip götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak (başka) bir şey elde etmek amacıyla ateşte ısıtıp erittikleri şeylerden de bunu gibi köpük (posa) meydana gelir. İşte Allah hak ile batıla böyle misal getirir. Köpüğe gelince, uçup gider; insanlara yarar sağlayan şeylere gelince, yerde (dipte) kalır. İşte Allah böylece misaller getirir" (Ra'd: 13/17)
Allah Teala nifak'a da böyle iki misal getirmiş ve münafıklar hakkında şöyle buyurmuştur:
"Onların hali o kimselere benzer ki, bir ateş yakmak isteyip (yakılan) ateş çevrelerini aydınlatınca Allah ışıklarını tutup almış da onları zifiri karanlıklar içinde bırakmıştır. (Böylece onlar) göremez olmuşlardır. (Onlar) sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (doğru yola) dönmezler. Ya da gökten (sağanak halinde) boşanan, içinde karanlıklar, bir gürleme, bir şimşek bulunan şiddetli yağmura (tutulmuş şaşkın kimsenin perişan haline) benzerler kî, yıldırımın (dehşetinden) ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Allah (in kudreti, ilmi ve hükümralığı) kafirleri (her tarafından) kuşatmıştır. Çakan şimşek neredeyse onların gözlerini kapıp alır. Önlerini aydınlatınca da onun ışığında yürürler. Üzerlerine karanlık çöktüğü zaman ise (oldukları yerde) dikilip kalırlar. Allah dileseydi onların işitmelerini de görmelerini de alıverirdi. Şüphesiz ki Allah'ın her şeye gücü yeter." (Bakara: 2/17-20)
Bu ayet-i kerime'de Allah Sübhanehu münafıklar için, bir ateş yakıp da ateş etraflarını aydınlatınca Allah'ın onu söndürdüğü kimselerin halini misal olarak getirmiştir: Bir de ayrıca, karanlıklar içinde, yıldırım ve şimşekler altında, gökten inen yağmura tutulmuş perişan durumdaki kimselerin halini misal olarak vermiştir.
Bu misallerle ilgili olarak başka yerde daha geniş açıklama yapılmıştır.
Getirilen misallerle varılmak istenen sonuç, kalplerin ihya edilerek nurlandınlmasıdır. Nitekim Rasulullah'a (s.a.v.) ait makbul bir duada şöyle zikredilmektedir:
"Allah'ım, Kur'an-ı kalplerimizin bahar yağmuru ve gönüllerimizin nuru kıl"
Bahar yağmuru diye manalandırılan (Rabi) kelimesi, bitkileri canlandırıp

yeşerten feyizli ve bereketli bir yağmurdur, ki Rasulullah (s.a.v.) başka bir hadis-i şerifinde de şöyle buyurmuştur:
"Baharın bitirdiği otlardan (zehirli) bir kısmı vardır ki, o (yiyeni) öldürür, yahut ölüme yaklaştırır"
İlk yağmur mevsimine araplar "Rabi" adını verirler ki, ilk bahar demektir. Çünkü, toprağı ve bitkileri yeşerten yağmur damlaları bu zamanda düşer. Başkaları ise, kışı takib eden mevsime "Rabi" adını verirler ki, ikinci bahar demektir. İlk baharda otlar bitip etraf yeşermeye başlar, İkinci baharda ise, meyveleri dolduracak çiçekler çıkmaya, ağaçlar üzerinde yapraklar açmaya başlar.
Hayat sahibi kalp, nurludur; nur olduğu için de işitir, görür ve düşünür. Ölü kalp ise, nursuz olduğu için işitmez, görmez ve düşünemez. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"İnkara saplanıp kalanların durumu, bağırıp çağırmaktan başka bir şey işitmeyen (ve tıpkı davarlara seslenen çoban) gibidir. Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler; bu yüzden akledip anlayamazlar. (Bakara: 2/171)
"İçlerinden sana kulak verenler eksik değildir. Sen sağırlara-hele bir de akılları ermiyorsa işittirebilirmisin? İçlerinden bir kısmı da sana bakar; sen körlere-hele bir de göremiyorlarsa- yol gösterebilir misin?"
(Yunus: 10/42-43) "Onlardan bir kısmı da sana kulak verip dinlerler,
(inandıkları için dinlemezler, kusur bulmak için kulak verirler). Biz, anlamamaları için kalplerinin üzerine kat kat örtü gerdik; kulaklarına da bir ağırlık koyduk; artık onlar her belge ve mucizeyi de görseler yine inanmazlar. O kadar ki, sana geldiklerinde seninle tartışıp çekişirler; küfredenler, bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir, derler" (En'am: 6/24-25)
Allah Teala, geçen ayet-i kerime'de anlattığı kimselerin, kalplerinin hiçbir şey hissetmediği, kulaklarının işitmediğini ve gördükleri şeyi de kat'iyyen anlamadıklarını bildirmektedir. Onların bu durumları ayet-i kerime'de şöyle ifade edilmektedir.
"Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kılıflıdır; kulaklarımızda ise ağırlık vardır ve bizimle senin, aramızda gerili bir perde bulunmaktadır. (Fussilet: 41/5)
Onlar, kalplerinin hakkı anlamasına, kulaklarının işitmesine ve gözlerinin görmesine engel olan şeyi kendileri anlatmaktadırlar. Bedenleri hayat sahibidir, sesleri işitmektedirler, şahıslan görmektedirler ama kalpleri hayatiyyeti-ni kaybettiği için; hayvanlara benzer bir hale düşmüşlerdir. Görüp işittikleri, yiyip içtikleri ve üreme faaliyetleri yaptıkları halde, onlar gibi kalp hassasiyetinden yoksundurlar. Onun için Allah Teala bu gibiler hakkında şöyle buyurmuştur:
"İnkara saplanıp kalanların durumu, bağırıp çağırmaktan başka bir şey işitmeyen (ve tıpkı davarlara şenlenen çoban) gibidir" (Bakara: 2/171)
Allah Teala onları sadece çobanın bağırıp çağırmasından anlayan davarlara benzetmektedir, ki başka bir ayet-i kerime'de de şöyle buyurmuştur:
"Şanıma andolsun ki, cin ve insandan bir çoğunu cehennem için yarattık; kalpleri vardır, onunla (hakikati) görmezler; kulakları vardır, onunla doğruyu

işitmezler. İşte bunlar (bu şuursuzlar) hayvanlar gibidir, belki daha da sapık ve şaşkındırlar. (Â'raf: 7/179)
"Yoksa sen onların çoğunun işittiğini, düşündüğünü mü sanırsın? Onlar ancak, davarlar gibidirler, hayır onlar hayvanlardan daha da sapıktırlar" (Furkan: 25/44)
Bazı tefsirciler, Allah Teala'nın: "İnsana bir dert ve sıkıntı dokunduğu zaman gerek yan üstü uzanırken, gerek otururken, gerek ayakta dururken bize dua eder. Kendisinden dert ve sıkıntıyı kaldırdığımızda ise, kendisine dokunan dert ve sıkıntıdan (kurtulmak için) bize (hiç) dua etmemiş gibi (eski haline) geçip gider. (Yunus: 10/12)
Gibi ayet-i kerime'lerde ayıplanıp kınadığı insanlarla kafirlerin kastedildiğini, ayetlerin onlar hakkında olduğunu bildirmişler ve demişlerdir ki: Bu ayet-i kerime'leri dinleyenler, Allah Teala'nın yaptığı bu ayıplama ve kınamalarda, İslam'a girdiğini açıklamış kimselerin bir nasibi olmadığını zannediyorlar. Hatta zihinleri Arab'ın, müşrik olduklarını bildirenleriyle, tanıdıkları yahudi ve hıristiyan kafirlerine, Türk ve Hind müşrikleri gibi topluluklarına gidiyorlar... Bu bakımdan Allah Teala'nın indirdiği bu ayetlerinden, hidayetle alakalı kimselerin bir istifadesi mevcut değildir. Bu hususta, şöyle denebilir:
Evvela, İslam'a girdiklerini açıklayanlar içinde mü'min de vardır. Münafık da vardır. Münafıklar her devirde mevcuttur ve onlar Cehennemin en alt noktasında olacaklardır. İkinci olarak, insanın imam da olsa, kendisinde nifak ve küfürden bir şey bulunabilir. Mesela, bu konuyla ilgili olarak Rasulullah (s.a.v.) ittifak ediler bir sahih Hadis'de[7][7]

Şöyle Buyurur:

"Dört huy, her kimde bulunursa (halis) münafık olur. Yahut kendisinde şu dört huydan bir huy bulunursa, onu bırakıncaya kadar, kendisinde münafıklıktan bir haslet mevcut olur: Söz söylerken yalan söylemek, va'det-tiğinde sözünden dönmek, ahdettiğinde ahdini tutmamak, bir çekişme ve tartışmada haktan ayrılmaktır"
Görüldüğü gibi, Rasulullah (s.a.v.) anlatılan bu dört özellikten biri kendisinde bulunanların münafıklıktan bir huy taşıdıklarını bidirmiştir.
Yine, Sahih bir Hadis'de Rasulullah (s.a.v.) Ebu Zer'e (r.a.) hitaben:
"Sen demek ki, kendisinde, henüz cahiliyyet ahlakı kalmış bir kimse imişsin..."
Buyurmuştu. Halbuki, Ebu Zer (r.a.), sahabe-i kiram içerisinde en kuvvetli imana sahip zatlardan biriydi. Bir Sahih Hadi s de de şöyle buyurulmuştur: "Ümmetimde cahiliyyet devrinden kalma dört şey vardır:
1- Soy sopla övünmek,
2- Soy sopa sövmek,
3- Yıldızlardan yağmur ummak,
4- Ölüye ağlamak..."
Başka bir Sahih hadisde yine şöyle buyurulmuştur:

[7][7] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 112-126.

"Muhakkak sizler sizden öncekilerin yoluna kuş yeleğinin oka göre ölçülüp biçilmesi gibi (aynen) uyacaksınız, hem öylesine ki, onlardan biri kertenkele deliğine girerse siz de (oraya) gireceksiniz"
Dediler, Ya Rasulallah, O'nlar: yahudi ve nasara (hıris-tiyanlar) mıdır? Rasulullah (s.a.v.):
"Ya kimler olacak?"
Buyurdu.
Başka bir sahih hadisde de şöyle buyurulur:
"Muhakkak ümmetim kendilerinden önceki ümmetlerin aldıklarını (adetlerini) karış karış, kulaç kulaç alacaktır" Dediler:
"Ya Rasulallah Onlar: Faris ve Rumlar mıdır? Rasuluİ-lah (s.a.v.):
"İnsanların ancak o zümresidir" buyurdu.
Ebu Müleyke (r.a) şöyle der:
Rasulullah'm (s.a.v.) otuz kadar ashabına yetiştim, hepsi de kendileri için nifaktan korkmaktaydılar.
Ali (r.a.) ya da Huzeyfe'den (r.a.) şöyle rivayet edilir:
"Kalpler üç kısımdır:
1- Haset ve kin gibi huylardan arı, iman nuruyla aydın bir kalp; bu, mü'minin kalbidir.
2- Hakkı işitmekten ve kabullenmekten perdeli bir kalp; bu, kafirin kalbidir.
3- Baş aşağı olmuş, tersine çevrilmiş (altı üstü belli olmayan) bir kalp; bu da münafıksın kalbidir. Bu kalp, bîr taraftan imanın, bir taraftan da nifak'ın uzandığı kalpdir. Bu kalp sahibleri, iyi amellerine kötü amellerini de karıştırmış kimselerdir."
Bu duruma göre, anlaşılmaktadır ki, her kul Allah'ın iman konusunda zikrettiği iman kısımlarının Övülmesinden ve küfür kısımlarının kınanmasından faydalanabilir. Yine bazıları,
"Bizi doğru yola ilet" (Fatiha: 1/6)
ayeti ile ilgili olarak derler ki, "Mü'min, doğru yola iletilmiştir, hidayeti istemekte ne fayda vardır?!"
Sonra buna bazısı şu cevabı verir: (Bizi doğru yola ilet) den maksat (Bizi hidayette sabit kıl) demektir. Nitekim Arab'lar, uyuyan kimseye: Ben sana gelinceye kadar uyu derler. Bazısı da şöyle der: Onun manası (kalplerimizi hidayete icbar et demektir, icbar edilecek olan kalp, kaldırılacak zikredilmemiştir.
Başka bir kısım alimler de şöyle der:
Onun manası (bizim hidayetimizi artır) demektir.
Bunların bu soruları ortaya koymalarının sebebi, kulun iletilmesini istediği doğru yolun ne olduğunu düşünmediklerindendir. Zira, doğru yoldan maksat, her konuda Allah'ın emrettiklerini yapmak, yasakladıklarını da yapmamaktır.
Malumdur ki, insan her ne kadar, kısaca Muhammed (s.av.) Allah'ın Rasulü'dür, Kur'an Allah'ın hak kitabıdır, dese, yine de, kendisinin vakıf olmadığı faydalı ve zararlı dini emir ve yasakları, etraflıca bilmek ihtiyacındadır. Böyle kimse ayrıca, bildiğinin ekserisinde bilgisiyle amel etmemektedir. İnsan, bütün emirler

ve yasaklar kendisine Kur'an ve Sünnet'te bildirilmiştir diye düşünecek olsa dahi, şüphesiz Kur'an ve Sünnet'te zikredilenler, külli ve genel mese'elelerdir, herkesin anlayacağı bir özellikte zikredilmiş mes'eleler değildir. Bundan dolayı, insan, bu gibi konularda doğru yola iletilmeyi (hidayeti) istemekle emredilmiştir.
Doğru yola sevkedilmeyi istemek, doğru yolun kapsadığı her şeyi içine alır. Rasulullah'm (s.a.v.) getirdiği şeyleri bütün ayrıntılarıyla kapsar; külli emirlere giren şeylere, ilimle yapılması gereken başlıca vazifelere şamil olur. Çünkü sadece hakkı bilmekle, ilimle amel edilmediği' takdirde, hidayet gerçekleşmez. Bundan dolayı Allah Teala, Rasulü'ne Hudeybiye sulhünden sonra şöyle buyurdu:
"Biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin günahından geçmiş ve gelecek olanı bağışlasın (bütün tasalarını gidersin), sana olan nimetini tamamlasın ve seni doğru bir yola iletsin" (Fetih: 48/1-2)
Musa (a.s.) ve Harun hakkında da şöyle buyurdu:
"O ikisine açık ifadeli Kitabı verdik. Ve onları doğru yola ilettik" (Saffat: 37/117-118)
Müslümanlar Rasulullah'm (s.a.v.) gerçekten peygamber olduğunu, Kur'ari'ın gerçekten Allah'ın Kitabı olduğuna ittifak etmekle birlikte, Allah'ın inanç ve amelle ilgili ilim ve haber mes'elelerine dair dilemesi hakkında ihtilafa düş mü şiardır. Onların herbiri ihtilafa düştükleri şeylerde doğru yola iletilmiş olsalardı, hiç ayrılığa düşmezlerdi. Sonra, Allah'ın emrettiklerini bilenlerin ekserisi O'na isyan etmekte, yoluna uymamaktadır. Şayet bu amellerde doğru yola sevkedilmiş olsalardı, emredileni işlerler, yasaklananı terkederlerdi. Allah'ın bu ümmetten hidayete (doğruya) sevkettikleri ise, O'nun muttaki evliyasından (dostlarından) oldular. Onların bu hale ermelerinin en büyük sebebi de, doğru yola sevkedilmeleri hususunda daima Allah'a muhtaç olduklarını bilmeleriyle birlikte, her namazda Allah'a (İhdinassıratal müstakim: Bizi doğru yola ilet) diye duada bulunmalarıdır.
Onlar devamlı olarak yaptıkları bu (Fatihada söylenen) dua ve Allah'a ihtiyaç arzı ile muttaki evliya zümresinden olma şerefine ermişlerdir.
Sehl b. Abdullah el-Tüsteri bu manada şöyle demiştir: Kul ile Rabbi arasında, kulun O'na ihtiyaç arzetmesin-den daha yakın bir yol yoktur.
Zira, geçmişte hakkında hidayet meydana gelen kimse, gelecekte de hakkında hidayetin gelmesine muhtaçtır. İşte bu, "Bizi hidayette sabit kıl ve onda icbar et" diyenlerin sözlerinin gerçek manasıdır.
"Ya Rabbi, bizim hidayetimizi artır" diyen kimsenin bu sözü ise, geçmişe şamil olur. Fakat bütün bu istenen, doğru yol için gelecekle ilgili bir hidayettir. Çünkü gelecek için i-limle amel etmek, henüz meydana gelmiş, değildir ve kul gelecek hususunda ilimle amel edinceye kadar hidayete (doğru yola) ermiş olmaz. Ayrıca, geleceğe dair ilim gerçekleşmeyebilir, hatta kalpden silinebilir. Şayet kalpden silin-mezse bile o zaman belki, ilim gerçekleşmez. İnsanlar ise, tamamen bu duaya (hidayet isteğine) muhtaçtırlar. Bundan dolayıdır ki, Allah

Teala o duayı her namazda farz kılmıştır. İnsanlar bu duaya olduğu kadar hiç bir şeye muhtaç değillerdir. Doğru yola hidayet meydana gelince de, Allah'ın yardımı nzık ve nefsin mutluluk bakımından istediği diğer şeyler de gerçekleşir. Bu mes'eleleri en doğru bilen Allah Mır.
Şu bilinmelidir ki, kalp ve onun dışındakilerin hayatiyeti, sırf iradeye bağlı his ve hareket, sırf ilim ve kudret değildir. Ancak, Ebu'l-Huseyn el-Basri gibi, Allah'ın ilim ve kudretini düşünen bir kısım kimseler böyle düşünerek şunları söylerler: Kalbin hayatı, bilmesi ve kudretli olması iledir. Çünkü hayat, sıfatlananla var olan bir sıfattır. O sıfat ise ilimde, iradede ve ihtiyari fiillere olan kudrette şarttır. Bu da yukarıda geçtiği gibi hayata lazımdır. Her hayat sahibinin şuuru, İradesi ve kudretle ihtiyari çalışması vardır; her ilmi, iradesi ve ihtiyari ameli olan İse, hayat sahibidir.
Haya da hayattan türemedir; hayatiyeti olan kalbin sahibinin, kendisini kötü şeylerden men eden hayası vardır. Çünkü kalbin hayası, kalbi bozan kötülüklere engel olur. Bundan dolayı, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Haya, imandandır"
"Haya ve sükut, imanın bir şubesidir; hayasızlık ve konuşma serbestliği, nifakın bir şubesidir"
Hayat sahibi, kendisine eziyet edecek şeyi defeder; hayat sahibi olmayan ölü ise, böyle değildir, ona katı ve donuk yüzlü denir ki, bu, hayat sahibinin yumuşaklığının tersidir. Hayat sahibi olmayan katı, kuru, donuk yüzlü olunca kalbinde hayayı (utanmayı) gerektirecek hayat olamaz; tıpkı basılınca üstünde iz meydana gelmeyen sert toprak gibi, çirkinlikten kaçınmaya sevkedecek bir canlılık bulunamaz. Ama, yeşillik ve yumuşak bir toprak ise bunun gibi değildir, onda iz hemen belirir.
Bu bakımdan, hayat sahibi bir kalpde çirkinliğin eseri görüldüğü gibi onu çirkin şeyi işlemekten menedecek irade de mevcuttur. Fakat, ölü ve sert bir bir kalpde, bu çirkinliklerden menedecek bir iman ve haya bulunmaz. Kalp ha-yat sahibi iken, insan ruhu bedeninden ayrılmak suretiyle ölmesi, onun hayatının bizzat gitmesi, yok olması manasıyla Ölmesi demek değildir.
Bu bakımdan Allah Teala şöyle buyurur: "Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin; hayır, onlar dirilerdir, ama siz farkında olmazsınız" (Bakara: 2/154)
"Allah yolunda öldürülenleri "ölüler" sanma; hayır, (onlar) diridirler, Rabb'leri katında rızıklanmaktadırlar"
(Al-iİmran: 3/169)
Bununla beraber onlar, Allah Teala'nın şu yüce sözlerinde bildirdiği anlamıyla, ölüdürler:
"Her nefis ölümü tadacaktır..." (Al-i İmran: 3/185)
"(Ey Peygamber!) Sen de mutlaka öleceksin, onlar da ölecekler" (Zümer: 39/30)
O'dur, sizi dirilten; sonra sizi öldürecek, sonra yine diriltecek de O'dur. (Hacc: 22/66)
Müsbet ölüm, menfi ölümden ayrıdır. Müsbet ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır. Menfi ölüm ise, bütün hayatın ruh ve bedenden ayrılıp yok

olmasıdır.
Bu konu, uyku ölümün kardeşidir, sözünü andırır; her iki halde de hayat mevcut olduğu halde ona hem vefat denir, hem de ölüm denir. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur: "Allah, ölüm anında canları alır. Ölmeyenlerin de uykuda (bedenlerinden alıp kendilerinden geçirerek canlarını alır); sonra ölümüne hükmettiğini alıkor, diğerlerini ise belli bir süreye kadar (bedenlerine) gönderir" (Zümer: 39/42)
Nitekim Rasulullah (s.a.v.) uykularından uyandıklarında şöyle buyururlardı:
"Elhamdü lillahillezi ahyana ba'de ma ematena ve ileyhinnüşur: Bizi uyuduktan sonra uyandıran Allah'a hamdoîsun. Öldükten sonra ise O'nun huzurunda haşrolunacağız"
Başka bir hadisde de şöyle buyurur:
"El hamdü lillahillezi redde aleyye ruhi ve afani fi cesedi ve ezine li bizikrihi ve faddalani ala kesirin mimmen halleka tafdilen: Ruhumu bana tekrar veren, cesedimi sıhhate kavuşturan, kendisini anmayı bana müsaade eden ve beni yarıttıklarının bir çoğuna üstün kılan Allah'a hamdoîsun"
Rasulullah (s.a.v.) yatağına girince de:
"Allah'ım! Nefsimi sen yarattın ve sen vefat ettireceksin. Onun ölümü de hayatı da senindir; onu vefat ettirerek yanında alıkorsan, merhamet buyur; tekrar hayata göndereceksen, iyi kullarım koruduğun şeylerle onu koru"
"Allahumme bi'smike emutü ve ahya: Allah'ım, senin isminle (ismini anarak) uyur ve (senin isminle) uyanırım"8[8]

Hased

Kalp hastalıklarından Haseci, bazılarının tanımladığı gibi, varlıklı kimselerin güzel hallerini bilme sebebine dayanan bir eziyettir ki, erdemli kimsenin hasedci olması mümkün olmaz. Çünkü erdemli kimse, bulunduğu güzel duruma göre hareket eder. Bazı kimselere göre de hased, hased edilen kimsenin elindeki ni'metin (varhğm) benzeri hased edene istenmese de- yok olmasını temenni etmektedir. Gıbta ise böyle değildir, o, bir nimetin, gıbta edilenden yok olmasını istememekle beraber benzerini temenni etmektir.
Gerçek olan şu ki, hased; hased edilen kimsenin sahip olduğu güzel halden hoşnut olmayarak kötü duygu beslemektir. Bu da iki çeşittir:
Birincisi: Hased edilen kimsenin elindeki nimetten (varlıktan) mutlak bir şekilde hoşnut olmamaktır. Bu, sevilmeyen, kötü kabul edilen kimsenin hasedidir. Varlıklı kimsenin elindekine içerlediği zaman bir acı ve eza duyarak kalbi hastalanır; o varlığın yok olmasıyla eline bir fayda geçmese de, kaybıyla sevinir. Fakat, bu kaybın bir faydası olur, çekemediği nimetin yok olmasıyla şahsın içindeki acı bir an için son bulur. Ancak, buna rağmen o acı kendisinden temelli yokolmaz, içinde devam eder; verilen bir ilaçla acısı dindirildiği halde hastalığı iyileşmeyen bir hasta gibidir; çünkü, Allah'ın bir ni'metinin bir kimsenin elinde

8[8] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 126-133.

olmasından dolayı rahatsız olan, hasta demektir. Bazan kaybolan bir nimet, hased edilen kimseye daha çok olarak geri döner; bazan da o nimetin benzeri, hased edilen kimsenin benzeri olan bir başkası için meydana gelir.
Hasedcinin belli bir gayesi yoktur; lakin içi kendi gibi bir insana verilen bir çeşit nimetten hoşnut olmaz. Bu itibarla biri şöyle demiştir:
"Hasedci, nimetin yok olmasını ister. Çünkü, bir başkasının elindeki nimetten hoşnut olmayan, kalbinden, onun yok olmasını temenni eder"
ikincisi: Varlık sahibi olan o şahsın kendinden üstün olmasından hoşlanmamaktır. Ya kendisine eşit, ya da ondan üstün olmasını arzulamaktır. Bu, gıpta denilen bir hased çeşi-tidir.
Bu hased çeşidi ile ilgili olarak Rasulullah (s.a.v.), îbn-i Mes'ud ile İbn-i Ömer'in (r.a.) rivayet ettikleri ittifakla nakledilen bir hadis-i şerifde şöyle buyurur:
"Gıbta ancak iki özellik sahibine olur: Bunlar da, kendisine hikmet (ilim) verilip de onunla amel edip öğreten kimse ile, Allah tarafından kendisine mal verilip de onu Hak yolunda harcamaya nail kılınan kimsedir"
Bu konuda İbn Mes'ud yoluyla gelen rivayet böyledir.
İbn-i Ömer yoluyla gelen rivayet ise aşağıdaki şekildedir:
Allah'ın, kendisine Kur'an okumayı nasib edip de onu gecenin kutlu saatleriyle gündüzün belli zamanlarında okuyan kimse ile, Allah'ın kendisine mal ihsan edip de o malı Hak yolunda harcayan kimse..."
Buhari'nin, Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği lafzın şekli de şöyle:
"Hased (gıbta) ancak iki özellik sahibi için caizdir: Allah'ın kendisine Kur'an okumayı nasib edip de onu gecenin kutlu saatlanyla gündüzün belli zamanlarında okurken komşusu işitip "Keşke komşum falan'a verilen Kur'an nimeti bana da verilseydi ve onun gereğiyle amel ettiği gibi ben de amel etseydim" dediği kimse ile, Allah'ın kendisine mal ihsan edip de onu Hak yolunda harcamaya nail olurken birinin "Keşke şu hayır seven kişiye verilen mal gibi bana da verilse idi de onun hayır işlediği gibi ben de işlemiş olsaydım" diye imrendiği kimsedir."
Hasılı, burada Rasulullah'ıı (s.a.v.) yasaklayıp da ancak iki yerde caiz gördüğü hased, gıbta durumunda olan bir hased cinsidir ki, o, başkasının elindeki bir nimetin benzerinin kendinde olmasını istemek olduğu gibi, o kişide hasletin kendinde bulunandan fazla olmasından da hoşnutsuzluk, duymamaktır.
Biri burada; Madem ki, gıbtadır da, niçin hased olarak ifade edilmiştir? Zira, o kimse, Allah'ın kendisine ihsan etmesini arzu etmektedir, diyecek olursa, deriz ki: Bu arzunun, esası, o kimsenin, Allah'ın başkasına verdiği bir nimet'e bakıp başkasının kendisine üstünlüğünden hoşlanmamasıdır. Şayet o kimse bulunmasaydı, o bunu arzu etmezdi. Gıbtanın esası, başkasının kendisine üstünlüğünden hoşlanmamak olunca, hased olmuş olur; zira o, arzu ve sevginin tabi olduğu bir hoşnutsuzluktur. Fakat, başkasının durumlarına tama etmeden Allah'ın kendisine nimette bulunmasını arzu-larsa, bunda ha«ed denen bir şey mevcut değildir.

Böyle olduğu içindir ki, genellikle insanlar birbirleriyle yarışma demek olan bu ikinci kışıma düşkündürler; makbul ve güzel olan bir şeyde iki kişi ulaşmak maksadıyla aralarında yarış, (rekabet) ederler. Her ikisi de onu elde etmeyi arzular. Bu da herbirinin, diğerinin kendine üstün olmasını istememesindendir. Aynen, yarışan iki kimseden herbirinin, diğerinin kendisini geçmemesini istemesi gibi. Böyle bir yarışma, mutlak olarak kötü değildir. Bil'akis, hayırda olan bir yarışma olursa, güzel ve makbuldür. Bu konu ile ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurur:
"Şüphesiz ki iyiler nimet içindedirler. Tahtlar üzerinde (çevreyi) seyredecekler. Yüzerinde nimetin içinde bulunmanın pırıltısını tanırsın. Ağzı mühürlü safşarab-dan içirilirler ki, sonu misk (gibi)dir. İşte yarışanlar bunun için yarışsınlar" (Mutaffifin: 83/22-26)
İşte görüldüğü gibi, Allah Teala yarışanların, dünyanın geçici nimetleri uğrunda değil de, ahiretin bu gibi nimetleri uğrunda yarışmalarım emretmiştir. Bu, Rasulullah'm (s.a.v.) hadislerinde buyurduklanyla da uygunluk arzeder ki, o, gıbtayı ancak kendisine.ilim verilip de onunla amel edip başkasına da öğreten ile, mal verilip de onu Hak uğrunda harcayan kimseler hakkında müsaade etmişti. Ancak, ilim verilip de amel etmeyen ve başkasına da Öğretmeyen ile, mal veilip de onu Hak uğrunda harcamayan kimseler'e gıbta edilmez ve onun durumu gibi bir durum istenmez. Çünkü o rağbet edilecek bir hayır içinde değildir; bil'akis, o, azaba çevrilidir. Kim bir idarecilik (valilik-hakimlik-amirlik vs.) mevkiine getirilir de, ilim ve adaletle yürütür, emanetleri ehline verir; insanlar arasında Kitap ve Sünnet'e göre hükmederse, bunun derecesi büyüktür; hatta büyük bir cihad içinde bulunmaktadır ki, Allah yolunda cihad eden (müc-ahid) de böyledir.
Rasulullah (s.a.v.) hadislerinde, nefisler büyük meşakkatlere gıpta etmediğinden, Allah yolunda cihad eden kimse, malını Allah yolunda harcayan kimseden daha üstün olmasına rağmen, ondan bahsetmemiştir. Çünkü onun aksine, malını Allah yolunda harcayanda ve ilmini öğretende adet olduğu üzere, dış bir düşman mevcut değildir. Her ne kadar bu ikisi için de bir mücadele unsuru (düşman; şeytan ve nefis gibi) takdir edilebilirse de, Allah yolunda cihad eden (mücahid)in derecesi bunlardan daha üstün ve işleri bun-larınkinden daha çetindir. Bundan dolayı, Rasulullah (s.a.v.) hadisinde namaz kılanı, oruç tutanı ve haccedeni zikret-memiştir. Çünkü bu amellerden, insanları büyültecek, Öğretmek ve yardım etmek suretiyle onlara üstünlük payesi verecek bir fayda, bilindiği gibi, meydana gelmez.
Aslında hased, başkasında bulunan bir üstünlük ve mevkiden dolayı meydana gelir. Amel sahibi bir kimse ise, adet olduğu gibi, yeme, içme ve evlenme işlerine benzer nimeti (refahı) başkasından çok da olsa, hased edilmez. Ancak, yukarıda geçen İki sınıfa çok gıbta edilir. Onun için, kendilerinde bir hased (gıbta) duygusu bulunan ilim sahipleri arasında, öyle olmayan kimseler arasında bulunmayan şeyler bulunur. Aynı şekilde, kendisinde malını Allah yolunda hacaması sebebiyle Hr hased duygusu bulunan kimsede, öyle olmayan kimsede

bulunmayan şey bulunur.
Biri, insanlara kalp azığıyla faydalı olur, Öbürü de beden aziğıyla faydalı olur. İnsanların hepsi kendilerine fayda verecek hem birinci azığa, hem de ikincisine muhtaçtır.
Bu sebeledir ki, Allah Sübhanehu iki misal getirerek, geçen sınıfların her biriyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Allah hiç bir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bîr köle ile; kendine güzel nztk verdiğimiz, o rızık-tan gizli ve açık harcayan kimseyi misal olarak anlattı. Hiç bunlar bir olurlar mı? Hamd Allah'a mahsusutur, fakat çokları bilmezler. Ve Allah şu iki adamı da misal olarak anlattı: Birisi, dilsizdir, hiç bir şey yapamaz, efendisinin üzerine bir yüktür. (Efendisi) onu nereye gönderse bir hayır getirmez (bir iş beceremez). Şimdi bu (adam), doğru yolda giderek adaleti emreden kimse gibi olur mu?" (Nahl: 16/75-76)
Görüldüğü gibi, Allah Sübhanehu kendi kutsal zatı için ve kendisinden başka kulluk yapılanlar için açık misaller vermiştir. Çünkü putlar, ne faydalı bir işe ne de faydalı bir konuşmaya güç yetiremezler. Birinci misal: Diyelim ki, bir tarafda hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı bir köle; diğer tarafda da, Allah'ın kendisine güzel rızık verip de o rızıktan insanlara gizli ve açık olarak harcayan bir şahıs. Şimdi, hiç bir şeye gücü yetmeyen, ihsan yapmaktan aciz bir köle O'na nasıl benzetilip de ortak (şirk) koşulur? İşte bu, Allah'ın kendisine mal verip de ondan gece ve gündüz harcayan kimseye ait bir misaldir.
İkinci misale gelince: İki şahıs farzedelim, bunlardan biri dilsiz, düşünemeyan, konuşamayan ve hiçbir şeye gücü yetmeyen; bununla beraber efendisine yük olan, onu ne tarafa gönderse bir İş yapamayan, kendisinde hiç bir fayda olmayan hatta daha ziyade işini üzerine aldığı kimseye külfet olan kimse kabul edilir; bir de alim, adil, adaletle emreden, adaletle iş yapan ve doğru yolda bulunan kimse kabul edilirse, bu, Allah'ın kendisine hikmet (ilim) verip de hem kendisi amel eden hem de başkasına öğreten kimsenin bir benzeridir.
İşte, Allah Teala bu son kişiyi kendi zatına misal olarak getirmiştir; zira O, Sübhanehu ve Teala alimdir, adildir, kadirdir, adaletle emreder ve doğru yolda adalet ölçülerini ayakta tutar. Nitekim, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:
"Allah, kendinden başka ilah olmadığına s e had ette bulundu. Melekler de şehadette bulundu... İlim sahipleri de adalet ölçülerini ayakta tutarak (O'nun varlığına) şahitlik ettiler. (O), azizdir, hakimdir"
(AI-i İmran: 3/18) Nuh (a.s.) da şöyle demişti:
"... Doğrusu ben, benim de Rabbim, sizin de Rab-biniz olan Allah'a güvenip dayandım. (Hud: 11/56)
Bu sebepledir ki, insanlar Abbas'ın (r.a.) evine saygı gösteriyorlar, oğlu Abdullah onlara İlim öğretiyor, kardeşi de yemek yediriyordu; bu yüzden ta'zimde bulunuyorlardı...
Muaviyye, insanların İbn-i Ömer'e (r.a.) Hac ibadet leriyle ilgili sorular sorup onu da fetva mahiyyetinde cevaplar verirken gördüğünde:

"Bu durum vallahi bir şerefdir..."
Mealinde sözler söylemişti.
Bunun gibi, Ömer b. Hattab (r.a.) da, Allah yolunda mal harcama hususunda Ebu Bekir (r.a.) ile yarışa girmişti.
Sahih bir faadtsde Ömer b. Hattab (r.a.) şöyle anlatır:
"Rasulullah (s.a.v,) bize Allah için sadakada bulunmamızı emretti. Yanımda da o hususta verecek uygun bir mal vardı. Bu gün, eğer geçebilirsem, bir gün olsun Ebu Bekir'i geçeceğim, dedim, malımın yarısını Rasulullah'a (s.a.v.) getirdim. Rasulullah (s.a.v.) bana:
"Ailene ne bıraktın?" Buyurdu. Ben de:
"Onun kadarını bıraktım" cevabını verdim. Ebu Bekir ise, bu arada, bütün malını getirdi. Rasulullah (s.a.v.) ona da: "Ailene ne bıraktın?" Buyurduğunda, Ebu Bekir cevaben:
"Onlara Allah ve Rasulü'nü bıraktım" dedi. Bunun üzerine ben:
"Sen hiçbir şeyde kat'iyyen geçemem, dedim?"
Ömer'in (r.a.) buradaki yaptığı, hayır hususunda olan bir yarış ve mubah olan bir gıbtadır. Fakat, Ebu Bekir Sıd-dık'ın hali, mutlak olarak bir yarıştan ve başkasının haline bakmaktan uzak olduğu için, ondan daha üstündür.
Mi'rac konuşmasında Musa'nın (a.s.) da durumu böyleidi:
Rasulullah (s.a.v.) bazı hususlarda kendisinden öteye geçtiği için, ona bir rekabet ve gıbta hissi doğmuştu, da ağlamıştı. Seni ağlatan nedir? diye sorduklarında da:
"Ağlıyorum; çünkü bir genç benden sonra Peygamber olduğu halde, onun ümmetinden cennete girecek olanlar, benim ümmetimden girecek onlanlardan daha çoktur" cevabını vermişti.
Bu hadis'i Buhari ve Müslim "SahüTlerinde rivayet etmişlerdir.
"SahilTin haricindeki bazı lafızlarda da şöyle rivayet edilir:
"Miraç'da, sesini yükselterek şöyle diyen bir adama uğradık"
"Onu izzetli ve daha üstün kıldın..."
Bunun üzerine kendisine vardık; selam yerdik, selamımıza karşılık verdi ve:
"Senin yanındaki kimdir, ey Cibril?" dedi. Cibril:
"O, İmran oğlu Musa'dır, dedi: Ben:
"Kime karşı böyle sitemli konuşuyor?" dedim. Cibril:
"Rabbına karşı senin hakkında sitem ediyor" dedi. Ben:
"Rabbı huzurunda sesini yükseltiyor, dediğimde, Cibril:
"Allah azze ve celle onun doğruluğunu bilmektedir, cevabını verdi"
Ömer'in (r.a.) hali Musa'nın (a,s.) haline benzemektedir. Rasulullah?ın (s.a.v.) hali de, Musa'nın (r.a.) halinden üstündür. Çünkü, onda, Musa'da (r.a.) olan halde yoktu.
Yine, Ashab-ı Kiram arasında Ebu Ubeyde b. Cerrah gibileri geçen hallerin tümünden uzaktılar; her ne kadar mubah ise de, kendisinde rekabet ve gıbta hali bulunandan derece itibariyle daha üstündüler. Bu sebepledir ki, Ebu Ubeyde Rasulullah (s.a.v.) tarafından "Bu ümmetin emini" medhiyyesine nail olmuştur.

Zira, güvenilen kimsede emanet edilen şeye karşı içten bir zorlama olmadığı zaman emanete, içten zorlanması olduğu hususunda endişe edilenden daha fazla layık olur. Bundan dolayı hadım kimseler kadınlara ve çocuklara karşı koruyucu (emin) olarak bırakılırlar; küçük vilayete, büyük vilayete karşı bir hırsı olmadığı bilinen kimse emin olarak görevlendirilir; mala, ondan birşey alacağına dair bir niyyeti olmadığı bilinen kimse emanetçi bırakılır. İçinde bir hainlik bulunan kimseye bir şey teslim edildiğinde bu, koyunun kurt'a teslim edilmesine benzer ki, onun içinde emanet edilen koyuna karşı bir istek bulunduğundan onu sağlam olarak teslim edemez.
İmam Ahmed'in Müsned'inde rivayet edilen bir hadisde
Enes (r.a.) şöyle der:
"Bir gün Rasulullah'ın (s.a.v.) huzurunda oturuyorduk. Bu arada Rasuluilah (s.a.v.) şöyle buyurdu:
"Şu anda size şu vadiden doğru cennet ehlinden biri çıkageleçek" (Enes):
"Bu esnada Ensar'dan bir adam ayakkabıları sol elinde asılı olduğu vaziyette sakalından abdest suyu damlayarak çikageldi ve selam verdi. Ertesi gün olunca, Rasuluilah (s.a.v.) aynı şeyi gene söyledi; o adam aynı haliye aynı şekilde çıkageldi. Üçüncü gün olunca Rasuluilah (s.a.v.) sözünü yine tekrarladı: Bir müddet sonra Rasuluilah (s.a.v.) kalkınca, Abdullah b. Amr b. el-As (r.a.) o adamı takib etti ve şöyle dedi:
"Ben babamla münakaşa ettim, üç gün onun yanına varmayacağıma dair yeminde bulundum; üç gün geçinceye kadar beni barındıracağını bilirsem, öyle yapacağım. Adam:
"Evet, olur!" dedi. Enes (r.a.):
Abdullah anlatıp diyor ki: Üç gece o adamın yanında kaldım, bu müddet zarfında onun gece ibadetine dair bir şeyi ifa ettiğini görmedim. Ancak, gece uyandığımda yatağında çevrili vaziyette, sabah namazına kadar Allah azze ve cel-le'yi zikreder ve tekbir getirir. (Abdullah): Yine onun sadece hayır söylediğini işittim. Üç günü tamam ettiğimizde, neredeyse onun amelini basit görecektim, dedim ki:
"Ey Abdullah (Ey Allah'ın kulu!) Benimle babam arasında bir kırgınlık ve ayrılık yoktu, lakin Rasuluilah'tan (s.a.v.) üç kere
"Size cennet ehlinden biri çıkageleçek"
diye işitip, ondan sonra da sen çıkagelince, istedim ki, sende kalayım ve ne amel yaptığını göreyim de ona uyayım; fakat seni çok amel yapar olarak görmedim, Rasulullah'ın (s.a.v.) söylediğine seni ulaştıran nedir?
O ise şöyle dedi: Sadece gördüğün; ancak ben hiçbir müslümana, kendisine Allah'ın ihsan ettiğine karşı içimden bir haset ve hıyanet de duymam.
Abdullah b. Amr da bunun üzerine dedi ki:
"Rasulullah'ın (s.a.v.) söylediğine (cennete) seni ulaştıran bu şeylere ise biz güç yetiremeyiz"
Abdullah b. Amr buradaki, Rasulullah'ın (s.a.v.) söylediğine seni ulaştıran bu şeylere ise biz güç yetiremeyiz sözüyle: Onun bütün hased çeşitlerinden ari ve

uzak olduğuna işaret etmektedir.
Onun için Allah Teala Ensar'ı (r.a.) Överek şöyle buyurmuştur:
"Onlara verilen şeylerden dolayı kalplerinde bir ihtiyaç (eğilimi) duymazlar; ihtiyaçları olsa bile onları kendilerine tercih ederler. (Haşr: 59/9)
Ayette, kendilerine verilenlerle kastedilenler, Ensar'ın kardeşleri olan Muhacir (Mekke'den Medine'ye göç eden)lerdir. Müfessirler, kalplerinde-göğüslerînde bir ihtiyaç eğilimi duymamalarından maksat da, muhacir kardeşlerine verilenleri gıbta ve hased etmemeleridir, demişlerdir. Kimisi, bundan maksat, ganimettir, dediği gibi; kimisi de, üstünlük ve önde olmadır, demiştir. Hasılı, Ensar, (Medineli yerli müslümanîar), kardeşleri olan Muhacirlere verilen malı da mevkii de gıbta etme ihtiyacım duymazlar, anlamı çıkmaktadır ki, zaten haset de bundan dolayı meydana gelir.
Evs ve Hazreç kabileleri arasında, Allah'ın dinine karşı gayret hususunda bir yarış olurdu; bunlardan bir gurup Allah ve Rasulü katında üstünlük kazandırıcı bir amel yaptıkları zaman, diğer gurup da onun benzerini İşlemeyi arzulardı. Bu ise, Allah'a yaklaştıracak bir amel hususunda yapılan yarışmadan ibarettir ki, bununla ilgili olarak Allah Teala şöyle buyurur:
"İşte yarışanlar bunun için yarışsınlar" (Mutafifin: 83/26)
Kötü görülen hased'e gelince: Allah Teala bununla ilgili olarak yahudiler hakkında şöyle buyurmuştur:
"Kitap ehlinden çoğu, hak kendilerine apaçık belli olduktan sonra sırf içlerindeki hasetten dolayı sizi imanınızdan sonra küfre döndürmeyi çok arzu ederler. (Bakara: 2/109)
Yahudiler, kendileri hak dinde olmamalarına rağmen, hak dinde olanları kıskanarak onların dinden dönmelerini arzu-luyorlardı. Çünkü onlar müslümanlara olan nimetleri ve kendilerinin de onun benzerinden mahrumiyetlerini görünce müslümanları Kased etmeye başlamışlardır. Bunu başka bir ayet-i kerime şöyle anlatır:
"Yoksa! Allah'tn, insanlara cömertçe sunduğu ni'met ve ihsanına karşı hased mi ediyorlar? Oysa biz İbrahim soyuna da Kitap ve hikmet vermiş ve onlara büyük bir mülk bağışlamıştık. Bu sebeble onlardan kimi iman etti, kimi de yüz çevirdi; öylesine de çılgın alevli cehennem yetti (Nisa: 4/54-55)
Yine, şöyle buyurur:
"De ki: İnsanların Rabbına, insanların (yegane) hükümdarına, insanların ilahına; cinlerden ve insanlardan, insanların kalplerine vesvese verip (Allah anılınca da) sinsice geri çekilen vesvesecinin şerrinden sığınırım." (Nas: 114/1-6)
Bazı müfessirlere göre bu sure, yahudilerin Rasulullah'ı (s.a.v.) kıskanmaları üzerine inmiştir. Hatta, muhterem zatına, yahudi Lebid b. A'sam vasıtasıyla sihir bile yapmışlardı. Halbuki, Allah'ın bir kimseye verdiği ni'metten dolayı kızgınlık ve kıskançlık besleyen kimse, zalim ve tecavüzkar kimsedir. Ayrıca, Allah'ın sevdiğini üstün kılmasını, kendisine benzediğinden dolayı hoşlanmayan da bu gibi hasletten menedilmiştir; ancak bu, onu Allah'a yaklaştıran şeyde olursa, müstesnadır; şayet, Allah'a yaklaştıran şeyle ilgili, verilen özelliğin benzerinin

verilmesini arzu ederse, bir sıkmcası yoktur. Kalbinin, başkasının haline bakmaması itibariyle bundan yüz çevirmesi ise, daha üstündür.
Sonra eğer, şu hasedin sahibi, hasedin gereğiyle amel edecek olursa, tevbe etmemesi halinde cezayı hak edecek zalim ve tecavüzkar bir kimse olur. Hased edilen kimse de, sabır ve takva emredilen mazlum bir kimse olması sebebiyle, hased edenin eziyyetine sabredecek olursa, Allah tarafından affedilip bağışlanır. Bu gerçeği Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Kitap ehlinden çoğu, hak kendilerine apaçık belli olduktan sonra sırf içlerindeki hasedden dolayı sizi imanınızdan küfre döndürmeyi çok arzu ederler. Allah'ın (bu husustaki) emir gelinceye kadar bağışlayıp vazgeçin. (Bakara: 2/109)
Yusuf (a.s.) da, kardeşlerinin hasedine uğramıştı da hakkında şöyle demişlerdi:
"Yusuf ve (Öz) kardeşi (Bünyamin), babamıza bizden daha sevgilidir. Oysa biz cemaatiz. Babamız açık bir yanlışlık içindedir!" (Yusuf: 12/8)
Yusuf ve Bünyamin'i, babalarının daha üstün tutmasından dolayı kardeşleri kıskançlık içinde olduklarından Ya'kub (a.s.), Yusuf'a (a.s.) şöyle demişti:
"Yavrum, rüyanı kardeşlerine anlatma sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insana apaçık bir düşmandır! (Yusuf: 12/5)
Sonra kardeşleri ona, öldürülmesini, kuyuya atılmasını, kafir ülkesine götüreceklere köle olarak satılmasını düşünmek suretiyle de zulmettiler; öyle de oldu, sattılar, böylece bir kafir topluluğuna köle oldu. Sonra, başka zulme de duçar oldu: Biri onu kendine arzulayarak zina'ya da'vet etti, o ise iffet gösterip kaçınarak, kötülüğü işlemeye karşı zindanı tercih etti. Allah'ın gazabına karşı dünya azabını seçti. Böylece, kendisini nefsani arzularına ve bozuk niyyet-lerine alet etmek isteyen kimse (kadın) tarafından mazlum durumuna düşürdü.
İşte bu sevgi, sevgilisinin isteğine bağlı olarak ve her ikisinin şifasının da kendisinin ona uymasıyla gerçekleşebileceği bir sevgiydi. Diğer taraftan ona kızanlar ise, onu, isteği olmadan kuyuya attıracak ve esir bir köle yaptıracak kadar katı bir duyguyla kızmışlar, mutlak bir hürriyetten, isteği dışında olarak, anlamsız bir köleliğe itmişlerdi. Yine, Allah sevgisi onu kendi isteğiyle bir zindan mahkumu olmayı kabule sevketmişti, ki bu mihnetlerin en büyüğü idi... Onun bütün bunlardaki sabrı, takva'ya bağlı ve kendi isteği dahilinde olan bir sabır mahiyetindeydi. Ancak, kardeşlerinin, sadece iyilerin sabredeceği, sabretmeyenlerin ise İnsan dışı mahluklar gibi bir rahatlığa kavuşacağı musibet cinsinden olan zulumlarma sabır ise böyle değildir. İşte takva'ya (Allah korkusuna) bağlı olan ikinci sabır, şu geçen diğer sabırdan daha üstündür. Onun için Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Doğrusu, kim (Allah'dan) korkup sakınır ve sabrederse, şühesiz Allah iyilerin ecrini zayi etmez" (Yusuf: 12/90)
İşte bunun gibi, bir mü'min imanından dolayı eziyet görür, küfrü, fışkı ve isyanı kabullenmesi kandisinden istenir, yapmadığı takdirde eza ve cefa yapılır da, o eza ve cefa'yi dininden ayrılmaya tercih ederse, onun için hapis ve hicret vardır. Mekke'li müslüman muhacirler de aynen vatanlarından ayrılmayı dinlerinden ayrılmaya tercih etmişlerdi ki, dinlerinden ayrılmayı kabul etmedikleri için

İslam düşmanları tarafından kendilerine çeşitli işkence ve azab reva görülmüştü. Rasulullah ta (s.a.v.) müşrikler tarafından türlü eziyetler gördüğünde kendisine yapılanlara karşı isteğiyle sabretmekteydi. Çünkü o, isteyerek yaptığı şeyi bırakması, yapmaması için eziyyet görmekteydi. Bu ise, Yusuf'un (s.a.v.) sabrından daha büyüktü. Çünkü, Yusuf dan (a.s.) nefsani kötülüğü kabullenmesi istenmiş, kabul etmeyince de, hapis ile cezalandırılmıştı. Rasulullah (s.a.v.) ve Ashab'mdan da küfrü kabullenmeleri istendiğinde, kabullenmedikleri için, ölümden başka bir şeyle cezalandırmak istememişlerdi. Hapis ise, cezaların en hafifidir, çünkü müşrikler onları ve Beni Haşim'i "Şi'b" mahallesinde bir müddet mahsur bırakmışlardı, sonra Ebu Talib ölünce, düşmanlıklarını daha da katılaşırdılar. Ensar'ın Rasulullah'a (s.a.v.) herhalü karda itaat ve yardımda bulunacaklarını ifade eden "Biaf'lannı öğrendikleri zaman da Hicretlerini bile engellemek istemişler, Ömer b. Hattab ve benzeri bazı kişiler müstesna olmak üzere herkes bu yüzden gizlice çıkıp gitmişlerdi. Öz yurtlarını terketmekten başka bir çarelerinin kalmadığı bu sırada, müşrikler yine onlardan bazılarını hicretten engelleyip hapsetmişlerdi.
Müslüman'ların başlarına gelen eza ve musibetler, sırf Allah'a ve Rasulü'ne itaat sebebiyle İsteğe bağlı olarak meydana gelmekteydi. Dolayısıyla Yusuf'un (a.s.) başına gelen cinsten, kula istemeden gelen semavi eza ve musibetlerden değildi. Yine, Yusuf (a.s.) ile babası arasındaki ayrılığa benzer cinsten bir musibet değildi. Rasulullah'ın (s.a.v.) ve Ashab'mın başlarına gelenler, iki sabır cinsinin en şereflisi, en büyüğü idi; o sabır sahipleri olan zatlar da derece itibariyle daha üstün kişilerdi. -Her ne kadar bu musibet sahipleri sabırlarından, rızalı hallerinden dolayı mükafat görecekler ve o musibetler de günahları için bir keffaret olacak ise de- Çünkü Allah ve Rasulü'ne itaati tercih ettiği için musibete uğrayıp, eza görene, musibetin kendisinden dolayı mükafat verilir, ayrıca o sebeple bir iyi amel yazılır. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"... Bu böyledir; çünkü onlara Allah yolunda bir susuzluk, veya bir yorgunluk ya da bir açlık sıkıntısı; kafirlerin öfkesini kabartacak bir yere ayak basmaları ve düşmana karşı bir başarıya nail olmaları karşılığında mutlaka kendilerine iyi-yararlı bir amel yazılır. Şüphesiz ki, Allah iyilerin mükafatını zayi etmez" (Tevbe: 9/120)
Ancak, kulun isteği ve iradesi dışında gelen hastalık, güç ölüm ve malın çalınması gibi musibetler böyle değildir; çünkü onlara sabırdan dolayı sevap ve mükafat verilir, onlardan meydana gelen şeyin kendisine verilmez. Zira musi-, betler sebebiyle günahlar keffarete (afva) uğrar, sevap ise isteyerek yapılan ve ondan meydana gelen amellerde olur. İmanları uğrunda, Allah ve Rasulü'ne taatleri uğrunda, eza görüp de o sebeple başlarına sıkıntı, hastalık, hapis, yurdundan ayrılık, mal ve ailesinin kaybı; dövme, sövme, mevki ve makam kaybetme gibi musibetler gelenler bu halleriyle Rasulullah'ın (s.a.v.) ve onların tabüerininilk muhacir zatlar gibi- yolunda bulunmaktadırlar, gördükleri eza'dan dolayı kendilerine sevap verilir ve bir iyi amel yazılır; aynen mücahidin açlık, susuzluk, yorgunluk ve kafirlere olan kızgılığından dolayı sevap gördüğü gibi;

zira bunlar her ne kadar bizzat işlenmiş amellerin eserleri değilse de, istekle yapılan hareketin sebebidir ki, adına "Netice: İstekle yapılan hareketlerden doğan durum" denir. İslam alimleri bu mevzuda ihtilafa düşerek: Bu neticeye, sebebin işleyicisinin bir fiili denebilir mi? Yoksa o Allah'ın mıdır? Veya işleyicisi yokmudur? şeklinde bir takım görüşler üzerinde durmuşlardır. Doğru olan, o neticenin sebebin işleyicisiyle, diğer sebepler arasında ortak olduğudur. Bu bakımdan, kula o sebeple bir iyi amel yazılır. Hased çok az insanın ondan kurtülabildiği, nefsin önemli hastalıklarından biridir. Onun için şöyle denmiştir:
"Hiç bir cesed uzak değildir hasedden,
Onu açıklayan kötü, iyi de gizlenen..."
Hasan-i Basri'ye:
"Mü'min hased eder mi? dendiğinde şu cevabı vermiştir:
"Yusuf Peygamber'in kardeşlerini nasıl unutuyorsun, babasız kalası! Lakin o senin göğsünde gizli şekilde bulunmaktadır, onu eline ve diline çıkarmadığın müddetçe sana zarar vermez"
İçinde bir başkasına karşı hased olan kimse, bu duygusunun yanında takva ve sabırla hareket ederse, onu içinden hoş görmez. Çoğu insanlar, hased edilen kimseye haksızlıkta bulunmadıkları gibi ona zulmedene yardım da etmezler. Fakat, aynı şekilde, onun hakkı olan şeyi de yerine getirmezler; hatta, bir kimse onu kötülese ona katılmadıkları gibi iyiliğinden de bahsetmezler; biri onu övecek olursa da susarlar. İşte bunlar o kimse hakkında emredileni ter-kettiklerinden; aşırı gidip haksızlık etmemekle beraber onu ihmal ettiklerinden, ceza göreceklerdir. Ceza olarak onlara hakları eksik olarak verilir, bazı yerlerde kendilerine adaletle muamele edilmez, kendilerine zulmedene karşı, aynen kendilerinin hased ettiklerine yardım etmedikleri gib, yardım edilmezler. Fakat, haset ettiğine sözle ya da filen haksızlık eden evvelkisinden değişik şekilde ceza görür.
Kim Allah'dan korkar (takva sahibi olur) da sabrederek zalimler zümresine girmez ise, Allah onu takva'sı sebebiyle mükafatlandırır. Nitekim, böyle bir durum Rasulullah'ın (s.a.v.) temiz zevcelerinden, Zeyneb (r.a.) binti Cahş için mevcuttur. O, Aişe (r.a.) ile zikredilen hususta yarış yapardı.
Kadınların birbirlerine olan kıskançlıkları gayet sıkça meydana gelen bir olaydır. Bilhassa böyle bir durum, bir erkeğin nikahında olan bir kaç kadın arasında çok olur.
Çünkü kadın kocasını, onda nasibi olduğu için kıskanır; halbuki kendisine bir ortak olacak olursa o nasibinin elinden kaçacağını düşünür.
İşte hased, çok kere bir başkanlık vs. gibi mevkide, bir mal ve mülkte ortak olan kimselerde meydana gelir; onlardan biri hisse alacak olsa diğeri kaybeder. Yine, Yusuf'un (a.s.) kardeşlerinin hasedi gibi, Adem'in (a.s.) oğullarının diğer kardeşini hasedi gibi, eşit ve aynı durumda olanlar arasında, birinin diğerinden üstün olması istenmediği için olur. Çünkü Adem'in (r.a.) oğullarından Kabil kardeşi Ha-bil'i, Allah'ın onun kurbanını kabul edip kendisininkini kabul etmediği, onu kendisine iman ve takva'ca üstün kıldığı için hased etmişti.-

Yahudilerin müslamanları hased ettikleri gibi- Bu sebeple kardeşi Habil'i öldürmüştü. Onun için denir ki: Allah'a kendileriyle isyan edilen ilk günah üçtür: Hırs, kibir ve hased.. Hırs, Adem'den (a.s.); Kibir, İblis'den; hased de, kardeşi Habil'i öldürdüğü için Kabil'den meydana gelmiştir.
Hadis'de (îbn-i Ebu'd-dünya, Ebu Hüreyre'den rivayetle) şöyle buyurulur:
"Üç şey vardır ki, ondan hiç kimse kurtulamaz: Hased, kötü zan ve uğursuzluk sayma. Bunlardan nasıl çıkılacağını size anlatacağım: Hased ettiğin zaman, nefret besleme; kötü zanda bulunduğun zaman, gerçekleştirme; uğursuzluk gördüğün zaman, durmayıp geç."
Ahmed b. Hanbel'in Sünen'inde ve diğerlerinde de şöyle buyurulur:
"Size sizden öncekilerin şu hastalıkları sirayet etti: Hased ve kin. Kin tıraş edicidir; saç tıraş edicisi değil, din tıraş (helak) edicisîdir."
Rasulullah'ın (s.a.v.) hased'i burada, cimriliği "Cimrilikten daha büyük hastalık hangisidir?" sözünde hastalık olarak buyurduğu gibi-bir hastalık şeklinde nitelendirmesinden anlaşılmaktadır ki, hased hakikaten bir hastalıktır.
Başka bir hadis'de de şöyle geçer:
"Allah'ım, çirkin huylardan, kötü ve ihlassız amellerden, zararlı heveslerden ve kötü hastalıklardan sana sığınırım"
Görüldüğü gibi Rasulullah (s.a.v.) aslı (Da') olan hastalıkları kötü huylara ve zararlı heveslere atfederek onlarla bir saymıştır. Şüphesiz huy (ahlak) nefsin, adeti ve seciyyesi değildir. Allah Teala şöyle buyurur:
"Ve sen büyük bir ahlak üzeresin" (Kalem: 68/4)
İbn-i Abbas, İbn-i Uyeyne ve Ahmed b. Hanbel (r.a.), ayet-i kerimede geçen (büyük ahlak) ifadesini, "büyük bir din" olarak tefsir etmişlerdir. îbn-i Abbas'ın tefsirindeki ifadesi, "İslam Dini" şeklindedir. Aişe (r.a.) validemiz de: "Rasulullah'm ahlakı Kur'an'dı", demiştir. Hasan-ı Basri ise: "Kur'an edebi, büyük bir ahlaktır", demiştir.
Heves (Heva)ya gelince: Bu, arizi şekilde bazan olur. Hastalık (Da') ise, bir hastalıktır. O hastalık, kalbin elemi ve fesadı'dır. Geçen bir evvelki hadisde hased kinle yanyana zikredilmiştir. Çünkü hased eden kimse evvela, Allah'ın başkasına olan Iutuf ve ihsanını hoş görmez, sonra da o kimseye kin duymaya başlar. Zira, gerekli olana kin, gerekli görülen'e kin'i gerektirir; Allah'ın nimeti gerekli olduğu zaman hased eden onun yok olmasını isterse, o nimet ancak nimet sahibi kimsenin ortadan kalkmasıyla yok olur; zira hased eden ona kin besler ve yok olmasını ister...
Hased, tecavüz ve haksızlığı gerektirir Allah Teala bizden önceki ümmetlerin halinden haber vererek şöyle buyurmuştur:
"Kendilerine ilim geldikten sonra sırf aralarındaki ihtiras (çekememezlik) yüzünden aralarında ayrılığa düştüler. (Al-i İmram 3/19)
İhtilafları ilimsizliklerinden dolayı değildi, aksine hakkı bilmekteydiler, fakat birbirlerine ihtirasla haksızlık yapmışlardı. Aynen hased eden'in hesed edilene kıskançlıkla haksızlıkta bulunduğu gibi...
Buhari ve Müslim'in, Enes İbn-i Malik'den (r.a.) rivayet ettiği hadis-i şerifde

Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Ashabım! Birbirinize kindar olmayınız, birbirinize hased etmeyiniz, birbirinize sırt çevirmeyiniz, birbiriniz-le ilginizi kesmeyiniz. Ey, Allah'ın kulları! Birbirinizle kardeş olunuz. Bir müslüman'ın din kardeşini üç günden fazla küs bırakması helal değildir. Öyle bir küslük ki, iki mü'm in birbirlerine kavuştukları zaman birisi yüzünü şu tarafa çevirir, öbürüsü de öte tarafa çevirir. Halbuki iki mü'minin hayırlısı, şu önce selam vermeye başlayandır"
Sıhhatinde ittifak edilen bir hadis-i şerifde Enes İbn-i Malik Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet eder:
"Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizin biriniz kendisi için sevdiğini mü'min kardeşi için de sevinceye kadar tam mü'min olamaz" Allah Teala da şöyle buyurur:
"İçinizden bir kısmı var ki, pek ağır davranır. Eğer size bir felaket erişirse; "Allah bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım" der"
"Eğer AHah'dan size bir ni'met erişirse, sizinle kendisi arasında hiç sevgi yokmuş gibi "Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarı kazansaydım!" der" (Nisa: 4/72-73)
Ayet-i kerimede geçen, ağır davrananlar: Mü'min kardeşlerini kendi nefislerini sevdikleri gibi sevmeyip bil'akis bir musibet özellikle onlara eriştiği zaman da üzülen, hatta o nimetten kendilerinin de payı olmasını arzulayan kimselerdir. Onlar ancak dünyanın ni'metini kendilerine gelmesi ve dünyanın şerrinin îde kendilerinden gitmesiyle sevinirler. Halbuki, onlar Allah'ı, Rasulü'nü ve ahireti sevmedikleri zaman o şekilde olsalar dahi kardeşlerini severler, onlara erişen bir nimet'ten hoşnud olurlar, erişen bir musibetten de acı duyarlar; çünkü mü'minlerin sevinmesiyle sevinmeyen, üzülmesiyle de üzülmeyen onlardan değildir.
Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde Amir, Nu'man b. Beşif'i şöyle hitab edip konuşurken işittim der:
"Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyururken işittim:
"Birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamet etmekte, birbirlerine şefkat göstermekte mü'minler, tıpkı tek azası rahatsızlandığında, tümü uyumayan ve acı içinde kıvranan cesed gibidir"
Yine "Sahihayn" de Ebu Musa eî-Eş'ari, Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"(İslam camiasında) mü'minin mü'mine bağlılığı, parçaları birbirine bağlayıp kuvvetlendiren yekpare bina gibidir" Buyurdu. Bu bağlılığı göstermek için iki elinin parmaklarını birbirine geçirdi.
Lüzumsuz tutumluluk bir hastalıktır, cimrilik bir hastalıktır, kıskançlık (hased) de cimriliğin kötü yönlerinden biridir. Nitekim, Ebu Davud'un Rasulullah'tan (s.a.v.) rivayet ettiği bir hadis'de Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Hased, iyilikleri ateşin odunu yiyip tükettiği gibi yiyip tüketir; sadaka da kötülükleri, suyun ateşi söndürdüğü gibi söndürür."
Bunun sebebi ise, cimrinin nefsini düşünmesi ve koruması, kıskancın da Allah'ın

kullan üzerindeki ni'metinden hoşlanmamasıdır. Fakat, insanda bazan menfaatleri hususunda kendisine yardım eden için ve eş durumda olanlara kıskançlık icabı bir iyilik yapma hali olabilir; bazan da başkasına kıskançlık duymadan bir cimrilik bulunabilir ki, hadisde "Şuh" ile ifade buyuruian tutumluluk işte budur.
Allah Teala bu "Şuh" la ifade edilen cimrilik hakkında şöyle buyurur:
"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar umduklarına erenlerdir. (Haşr: 59/9)
Buharı ve Müslim'in "Sahih"inde rivayet edilen bir hadis'de de Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:
"Cimrilikten uzak durun; sizden öncekiler bu yüzden helak oldular. (Şeytan) onlara cimriliği emretti, cimrilik ettiler; akrabadan ilgilerini kesmelerini emretti, akrabadan ilgiyi kestiler; onlara facirliği (zinayı) tavsiye etti, fıs-ku fücur (zina)da bulundular"
Abdurrahman b. Avf (r.a.) tavafı esnasında şu şekildeki bir duayı çok yapardı:
"Allah'ım Beni nefsimin cimriliğinden koru"
Bir ara ona adamın biri:
"Bu duayı ne de çok yapıyorsun!" dediğinde şu cevabı vermiştir:
"Nefsimin cimriliğinden korunursam, cimrilikten, zulümden ve akraba ile ilgiyi kesmekten de korunmuş olurum"
Aynen bunun gibi hased de, normal sonucu zulme ulaşan bir duygudur. 9[9]

İlahi Aşk

Cimrilik ve kıskançlık (hased), nefsin kendisine fayda verecek şeydan nefret etmesi, zarar verecek şeyi de sevme-sidir. Bundan dolayıdır ki, kıskançlık kin ve öfkeyle birlikte zikredilmiştir. Şehvet ve aşk hastalığı ise, nefsin kendisine zarar verecek şeyi sevmesidir. Bazan bununla birlikte kendisine fayda verecek şeye nefret de meydana gelebilir. Aşk ise, nefse ait bir hastalıktır, bedende tesiri kuvvetlendiği zaman bedeni bir hastalık halini alır. Bu ya dimağ hastalıklarından kara sevda (kuruntu-Melankoli) hastalığı olur; bundan dolayı onda, melankoli hali vardır, denilir. Ya da beden hastalıklarından zayıflık, güçsüzlük, halsizlik ve benzeri sonuçlar doğurur.
Burada kastedilen "Kalp hastahğı"dır. Bunun aslı, nefsin kendisine zarar verecek şeye sevgi duymasıdır. Bu aynen, kendisine zarar verecek şeyi arzulayıp da yedirilmeyin-ce sızlanan, yedirilince de hastalığı şiddetlenip artan bir bedeni hastalığı bulunan kişinin haline benzer.
Aşık da böyledir; sevdiğini görmek, ona dokunmak ve onu dinlemek suretiyle birlikte olması ona zarar verir. Hatta arzu duyarak onu düşünmesi ve hayallemesi dahi zarar verir. Sevdiği verilmediği zaman acı duyup azap çeker, verildiği zaman da hastalığı şiddetlenir, ızdırabınm artmasına sebep olur.
Hadis-i şerifde şöyle geçer:

9[9] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 134-154.

"Allah, mü'min kulunu dünyadan, sizden birinizin hastasını yemek ve içmekten koruduğu gibi korur"
İmam Ahmed'in "Kitabü'z-zühd"ünde Vehb'den nakledilen, Hz. Musa'ya ait münacatta şöyle geçer:
"(Hadis-i Kudsi'de) Allah Teala buyuruyor ki:
"Ben veli (dost) kullarımı dünyanın nimetlerinden ve refahından, şefkatli bir çobanın develerini tehlikeli yerlerden koruduğu gibi korurum. Onları dünyaya yerleşme ve orada güzel yaşama duygusundan, şefkatli bir çobanın develerini gaflet yerlerinden uzaklaştırdığı gibi uzaklaştırırım. Bunu böyle yapışım onların benim nazarımda hakir ve önemsiz olmalarından değil, ancak benim ikram ve ihsanımdan nasiblerini salim bir şekilde, bolca, dünya o nasibi zedeleyip heves söndürmeden tam olarak almaları içindir" Şüphesiz ki, hastanın şifası hastalığın yok olmasıyla hatta o kötü sevginin kalbinden gitmesiyledir.
İlim adamları aşk hususunda iki görüşe sahiptirler; Bazıları, aşkın irade (istekler) kısmından olduğu görüşündedirler ki, meşhur olan bu görüştür.
Bazıları da, tasavvur (düşünceler) kıstnındandır, derler. Bu görüşe göre o, sevilen (ma'şuk)in bulunduğu duruma nis-betie düşünülmesi bakımından hayalde meydana gelen bir bozukluktur.
Bunlara göre; işte bu sebepten dolayı Allah Teala'ya aşk tabiri isnad edilmez; ma'şuk da denmez, aşık da; O bunların hepsinden uzaktır ve O'nun hakkında böyle düşüncede bulunan kimse de Övülmez.
Birinci görüş sahiplerinin; Allah aşk tabiri ile zikredilebilir, zira aşk tam bir sevgidir ve Allah hem sever, hem de sevilir. Abdülvahid b. Zeyd'in rivayet ettiği bir eser (hadisle, Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Kulum bana yaklaşmaya devam edince o bana aşık olur, ben ona aşık olurum" sözlerine gelince:
Evvela, bu hadis olarak nakledilen söz, Sufilerin sözüdür. Ayrıca: İslam alimlerinin büyük çoğunluğu aşk kelimesini Allah için söylemezler. Çünkü, aşk gereken ölçünün üstünde fazla, aşın bir sevgidir. Allah Teala'nm sevgisinin ise, sonu yoktur, aşmayı gerektirmeyen bir sınıra varmaz.
Bunlar demişlerdir ki: Aşk ne Halik hakkında ne de mahluk hakkında güzel görülmeyecek mutlak olarak kötü bir
şeydir. Çünkü o, makbul bir sinirin ötesinde aşırı bir sevgidir. Yine, aşk kelimesi gelenekte bir kadın ya da çocuk sevgisi için kullanılır; aile, mal, vatan, şöhret sevgisi; peygamberler ve salih zatlar sevgisi gibi sevgiler için kullanılmaz. Bu kelime daha ziyade haram bir işle ilgili olarak kullanılır; o da yalancı bir kadın sevgisi yahut çocuk sevgisi gibidir. Hasılı haram bir bakış, haram bir dokunma ve buna benzer haram fiiller bu kelimeyle birlikte kastedilir.
Bir-kimsenin karısına ya da cariyesine olan aşırı sevgisi ise çok defa olduğu gibi, helal olmayan bir şeyi işlemesi ve vacib olan bir şeyi de terketmesi bakımından adaletten ayırır. Hatta, yenisine sevgisinden dolayı eski karısının çocuğuna zulmeder, o karısının meşru olmayan istekleri sebebiyle dinîne ve dünyasına zarar veren şeyleri işler, mesela; O'na hak etmediği mirası verir, yahut

velayet ve Al-lah'm hududunu aşacak derecede mal bağışlar, yahut 0,'nu dinine ve dünyasına zararlı olacak bir takım şeylere sahip kılar... Bütün bu dinen haram şeyler, temasta bulunması mubah ve caiz olan bir kimsenin aşkı uğrunda işlenir.
Bu böyle olunca, ya yabancı (mahrem olmayan) kadın ve erkeklerin namına duyulan aşklar nasıl olurki?!! Bunda ise ancak Allah'ın bilebileceği çok fesat ve fitne vardır; aşk sahibinin dinini ve iffetini harab edecek, aklını ve vücudunu çürütecek nice hastalıklar meydana gelir. Bu manada AİIah Teala şöyle buyurur:
"... Sözü yumuşak (tatlı bir eda ile) söylemeyin ki, kalbinde hastalık bulunan kimsede tama (arzu) uyanabilir..."
(Ahzab: 33/32)
Kalbinde şehvet ve şeklen istek hastalığı olan kimseye arzu ettiği, boyun eğidiğinde tam duymaya başlar; tama da arzuyu ve o husustaki hastalığı artırır. Ama o hasta kalpli kimse arzu ettiğinden ümitsiz olduğu zaman böyle olmaz; çünkü ümitsizlik tama'ı giderir, istek zayıflar, ardından da sevgi zayıflar. Zira insan ümitsiz olduğu şeyi istemekle meşgul olmaz ve istemekle de amel (iş) asla meydana gelmez, bil'akis nefis konuşur. Ancak onun beraberinde bir konuşma, bir bakış ve benzeri şey bulunur ki, bununla da o kimse günahkar olur.
Fakat aşka tutulur da iffetini muhafaza eder ve bu uğurda günaha girmeyerek sabırda bulunursa, Allah azze ve celleye olan korku ve saygısından dolayı sevap elde eder. Bu konuda hadis'de de şöyle geçmiştir:
"Aşık olup da iffetini koruyan, aynı zamanda gizleyip sabreden ve sonra (o hal üzere) ölen kimse, şehid olmuştur"
Bu, Yahya el-Katad'ın Mücahid'den onun da İbn-i Ab-bas'dan merfu olarak zikrettiği meşhur bir hadisdir. Bunda ihtilaf vardır ve bu hususta delil getirilemez.
Ancak, şer'i delillerden anlaşılmaktadır ki, aşık olan kimse gözle, sözle ve hareketle haramlardan iffetini muhafaza ederse, onu kimseye açmaz ve harama kaçacak şekilde konuşmazsa; ya insanlar dert yanmak, ya çirkin ve aşırı bir hareket yapmak, ya sevdiğini istemek nev'in'den bir şeyde bulunmazsa; Allah'a itaat etmede sabır ve sebat gösterirse, isyandan kaçınırsa, bir felakete uğrayanın o felaketin acısına sabretmesi gibi kendisi de kalbindeki sevgi ve aşkın izdırabma sabrederse, böyle kimse Allah'dan korkup da sabredenlerden olur ki, Allah Teala şöyle buyurur: "... Kim (Allah'dan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah iyilik edenlerin ecrini zayi etmez" (Yusuf: 12/90) İşte hased hastalığı ve onun benzeri nefis hastalıkları da böyledir; şayet nefis Allah'ın buğzettiği bir şeyi ister de kişi Allah'dan korkarak onu reddederse, Allah Teala'nın şu yüce sözüne giren kimselerden olur:
"Ama kim Rabbı'nm makamından, (O'nun huzurunda duracağı demden) korkar ve nefsini kötü heveslerden
menederse, (Onun için) gidilecek yer cennettir" (Naziat: 79/40-41)
Nefis bir şeyi sevdiği zaman var gücüyle onu gerçekleştirmeye çalışır, hatta o gaye uğrunda bir çok şeyler peşine düşer. Bu durumda kim kötü bir sevgi benimser yahut kötü bir nefret besler de onları işlerse, günahkar olur. Mesela,

bir kimseye hasedinden dolayı kızar da, onunla ilgili olarak-hak-lanm vermemek, veya düşmanlık beslemek gibi şeylerden dolayı- eziyette bulunursa, yahut, nefsani bir isteğinden dolayı onu sever de o yüzden haram bir şeyi işlerse nefsani arzusu için yaparsa, bunlar ve benzeri davranışların tümü, İnsan nefsinde hastalıkların varlığının işaretidir... insan bazan bir şeye kızar sadece o kızgınlığı sebebiyle vehim ve hayal eseri olarak haksızlıkla daha birçok şeye de kızar. Aynen, bazan bir şeyi de sevince o yüzden sırf vehim ve hayalin tesiri altında daha başka şeyi de sevdiği gibi.
Şair de bu konuda şöyle demiş:
"Onun sevgisinin tesiriyle siyahileri seviyorum.
Hatta o sevgi sebebiyle siyah köpekleri bile seviyorum"
Evet, siyah birini sevmiş yahut kara sevdaya tutulmuş, o yüzden her kara şeyi hatta kara köpeği bile sever olmuş... Bütün bunlar kalpdeki düşünce ve istekle ilgili bir hastalıktır.
Allah Teala'dan her hastalık hakkında kalplerimize şifa vermesini dileriz. Çirkin huylardan, kötü ve ihlassız amellerden, zararlı heveslerden ve hastalıklardan Allah'a sığınırız.
Şu insan kalbi ve Allah'ın kullarım ona göre yarattığı fıtrat "Allah sevgisi" için yaratılmıştır. Bu hakikati Rasulul-lah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Her doğan çocuk muhakkak İslam fıtratı üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu yahudi, yahut hiris-tiyan, yahut mecusi yaparlar. Nasıl ki, her hayvanın yavrusu tam azali olarak doğar, ki o yavrunun burnunda, kulağında eksik ve kesik bir şey görülür mü?"
Sonra Ebu Hüreyre (r.a.) isterseniz. "Allah'ın yaratma kânununa (uygun olan dine dön) ki, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması dağiştirüemez..." (Rum: 30) ayetini okuyunuz, demiştir.
Hadis-i şerifden ds anlaşılmaktadır ki, AUah Sübhanehu kullarını sırf kend' sevgisi ve sadece kendisine ibadet için yaratmıştır. Fıtrat, bozulmadan korunduğu zaman kalp sadece Allah'ı öilir ve sırf O'na ibadet eder. Fakat doğan çocuğu anne babasının yahudi veya hıristiyan ya da mecusi yapması gibi bir hastalıktan dolayı aslı, yaratılışı demek olan fıtratı bozulur.. Bütün bunlar Allah'ın kaza ve kaderiyle de olsa-burun, kulak ve dudak gibi azanın kesilmesi nasıl bedenin görünüşünü değiştiriyorsa- kalbin, üzerine yaratıldığı fıtratı değiştirip bozar. Ancak sonra Allah Teala, o fıtrata dönme gayreti gösterenleri dönmeye muvaffak kılar ve o kimse de asli fıtrat haline döner.
Rasulullah (s.a.v.) bu fıtratı insanlara anlatmak ve tamamlamak için gönderilmişlerdir, onu değiştirip bozmak için gelmemişlerdir. Kalp sadece Allah'ı sever ve dini O'nun için halis kılarsa, kendini asla başkasının sevgisine kaptırmadığı gibi sözü edilen aşk'a da tutulmaz. Aşk'a tutulması itibariyle de onun sevgisinin sırf Allah için olduğunu söyleriz.
İşte, Yusuf (a.s.) Allah'ı sevdiği ve dini O'na halis kıldığı için kendine kötülüğü teklif edenle ilgilenmemişti. Hatta, Allah Teala O'nun hakkında şöyle buyurmuştur: Böylece biz kötülüğü ve fuhuşu ondan çevirmek istedik; çünkü o,

ihlas'a erdirilmiş (seçkin) kullarımız dandır. (Yusuf: 12/24)
Vezir'in karısı ise, o ve kavmi Allah'a şirk koşanlardandı. Onun için aşk'a tutulmuştu. Aşk'a mübtela olan birine ise tevhid ehli oluşunu ve imanını hatırlatırız. Aksi halde, Allah'a yönelik ve O'ndan korkan bir kalpde onu aşktan çevirici iki etken vardır:
Birincisi: O'nun Allah'a yönelmesi, Allah'ı sevmesidir. Çünkü bu, her şeydan daha tatlı, daha hoştur. Bu durumda onda Allah sevgisi ile beraber hiçbir mahlukun zorlayıcı sevgisi olmaz.
ikincisi: Allah'dan korkmasıdır. Çünkü aşk'a zıd olan korku onu engelleyip çevirir. Bir şeyi aşk'la ya da aşk'sız seven kimse ise, ondan daha sevgili bir şeyin sevgisi ile-O'nu zorladığı zaman- o sevgiden çevrilir; o sevgiyi terketmek-ten daha kötü bir zararın meydana gelmesi korkusuyla o sevgiden döner. Allah bir kula her şeyden daha sevgili, nazarında korkmaya en layık biri olduğu zaman kendisinde ne aşk ve ne de bununla ilgili bir gaflet ya da bazı vacibleri terk ve bazı haramları işlemek- bu sevgi ve korkunun zayıflaması halinin dışında duygusu olmaz.
Şüphesiz iman, Allah'a taatlerle kuvvetlenir, masiyetler-le zayıflar. Kul taatleri Allah'ı sevdiği ve O'ndan korktuğu için işler ve yine masiyetleri de O'nu sevdiği ve O'ndan korktuğu için terkederse, O'na sevgisi ve korkusu kuvvetlenir; kalbindeki başkasına ait sevgi ve korku yok olur.
Beden hastalıkları da böyledir. Sağlık benzeriyle korunur, hastalık da zıddıyla yok olur. Kalbin iman sıhhati de aynen benzeriyle korunur ki o da, kalbin faydalı ilimden ve güzel amelden sağladığı şeylerdir; bunlar onun gıdalarıdır. Rasulullah ta (s.a.v.), İbn-i Me'ud'un merfu' ve mevkuf olarak rivayet ettiği bir hadisinde şöyle buyurur:
"Ziyafet veren (değerli) her kişi, davet ettiği kimselerin ziyafetine gelmesini elbette ister. Allah'ın ziyafeti ise, Kur'an-ı Kerim (in okunup dinlenmesi) dir. O halde O'nu terketmeyiniz"
Allah'ın kuluna ziyafet verdiği zamanlar: Gecenin son kısmı, ezan ve ikamet sıraları, secde halleri, namaz sonraları ve istiğfar durumlarıdır. Allah'a istiğfar edip (mağfiret dileyip), tevbede bulunanı Allah belirli bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır.
Kul Allah'ın af ve mağfiret sofrasından istifade etmek için gündüzleri ve uyukuya yatma vakitlerinde bazı zikirleri yapmayı adet haline getirmelidir. Ayrıca başına gelen hadiselere ve önüne çıkan engellere sabretmelidir. O zaman çok geçmeden Allah onu manevi yardımı ile destekler ve kalbine imanı nakşeder.
Yine, beş vakit farz namazları dış ve iç şartlarına riayet ederek tam bir şekilde yerine getirmelidir, çünkü onlar dinin direkleridir. La havle vela kuvvete illa billah'ı da okumayı adet edinmelidir. Çünkü onunla manevi ağırlıklara tahammül edilir, tehlikelere göğüs gerilir ve üstün hallere erilir.
Allah'a dua ve O'ndan istemekden de usanmamalıdır. Çünkü kul acele etmediği takdirde duası kabul olunur. Halbuki, kul; dua ettim, ettim de kabul olunmadı,

der; bilmelidir ki, Allah'ın yardımı sabırladır, ferahlığı zorlukladır, kolaylığı da güçlükledir. Hiç kimse hiçbir şeyin hayırlı sonucuna sabırdan başka bir şeyle varmamıştır.
Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsusutur. îslam ve din yolundan dolayı, görünürdeki ve görünmeyen nimetlerine karşı gelecek şekilde bütün hamd ve nimet Allah'ındır. Yine, cemalinin keremine ve celalinin izzetine layık şekilde har türlü sena O'na aittir.
Allah Rasulullah'a, aline, ashabına, mü'minlerin anneleri olan zevcelerine ve geçen o zatlara güzel bir şekilde tabi olan tüm mü'minlere (tabilere) çokça salat ve selam etsin. [10[10]]

Kalp Hastalıkları Ve Şifası

Daha önceki bölümlerde; insanın halinin düzelmesi adaletten, bozulması da zulümdendir, demiştik. Çünkü Allah Sübhanehu yaratırken ona düzen vermiş, ölçülü bir biçime getirmiştir. Bedenin sıhhat ve afiyeti de iç organların, azasının itidal (biçim) li hale gelmesi ve sağlam halden vazgeçme hastalığından dönmesi ve düzgünlüğe ulaş-masiyladir.
Beden gibi kalbin de doğru olması, biçimli hal alması, sağlamlık ve olgunluğa kavuşması gerekir.
Kalp hastalıkları ve şifasiyla ilgili olarak Allah Teala yüce Kitab'ının bir çok yerinde bahsettiği gibi, Rasulullah'ın (s.a.v.) da bîr çok hadislerinden zikredilmiştir. Bu konuda Allah Teala şöyle buyurur:
"Kalplerinde hastalık vardır, Allah da onların hastalığını arttırmıştır. (Bakara: 2/10)
"Kalplerinde hastalık bulunanların onların arasına koştuklarını görürsün. (Maide: 5/52)
İnanan bir topluluğun yüreklerini ferahlatıp şifa versin, kalplerindeki öfkeyi gidersin..."(Tevbe: 9/14-15)
"Ey insanlar! Size gerçekten Rabbiniz'den bir öğüt, gönüllerdeki (manevi hastalıklara) şifa ve mü'minlere doğru yolu gösteren (bir belge) ve rahmet gelmiştir" (Yunus: 10/57)
"De ki: "O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuz ve (göğüslerindeki hastalıklara) şifadır.
(Fussilet: 41/44)
Kalbinde (şehvetten arız) hastalık bulunan kimsede arzu uyanabilir. (Ahzab: 33/32)
"Münafıklar kalplerinde (fitne ve fesat gibi) hastalık bulunanlar ve Medine'de olmadık fena haberleri yayanlar, eğer bu huylarından vazgeçmezlerse, herhalde seni üzerlerine caydırıcı olarak göndeririz, sonra da Medine'de senin komşuluğunda pek az bir süre kalabilirler" (Ahzab: 33/60)
"Münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler: "Allah ve Rasulü, bize

[10[10]] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 155-162.

sadece boş vaidlerde bulundu" diyorlardı" (Ahzab: 33/12)
Rasulullah (s.a.v.) da şöyle buyurmuşlardır:
"Bilmediklerinde sorsalardı ya; zira cahilliğin şifası sormaktır"
Abbasi Halifesi Harunürreşid, İmam Maîik'e, bir meseleden dolayı:
"İşte şimdi bana şifa verdin, ey Malik!" demişti.
Buhari'nin "Sahih"inde geçen bir Hadis-i şerif de de, İb-ni Mes'ud (r.a.), Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet eder:
"Bir kimse, Allah'dan korktuğu (takva üzere olduğu)' müddetçe, daima hayırdadır. Bir şeyin manasında şüpheye düşer de bir adama sorarsa, ona şifa verir"
Allah Sübhanehu'nun burada kalp hastalıkları ve şifasına dair zikrettikleri onun ölümü, hayatı işitmesi, görmesi, düşünmesi, sağırlığı, dilsizliği ve körlüğüne dair zikredilenler mesabesindedir.
Fakat burada kastedilen, kalbin hastalığını bilmektir. Bu hastalık da iki çeşittir:
1- Duyunun bozukluğu,
2- Tabii hareket ve ona bağlı iradi hareketin bozukluğudur. Bu iki şeyin kaybolmasıyla elem ve ızdırap meydana gelir. Nitekim duyunun sağlamlığı ve tabii, iradi hareketin sağlamlığıyla, ferahlık ve nimet meydana geldiği gibi, bozuk olmasıyla da elem ve ızdırap oluşur. Bundan dolayı ni'met naim kelimesinden türemiştir. Manası, Allah'ın kullarına ihsan ettiği kendisinde lezzet bulunan şey demektir. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"Sonra o gün (size verilen) nimetten sorulacaksınız" (Tekasür: 102/8)
Yani: Size verilen o nimetlerin şükrünü yerine getirip getirmediğinizden sorulacak, hesab vereceksiniz, demektir.
Lezzetin sebebi, ferahlatıcı ve uygun hissin duyurmasıdır; elemin sebebi ise, rahatsız edici ve uygun olmayan bir duygunun hissedilmesidir. Lezzet ve elem hissetme ve idrakin kendisi değildir; ancak neticesi, semeresi ve amacıdır. Her hastalığın, her ne kadar bazan onu giderici bir şeyden dolayı salim olursa da, mutlaka elemi vardır. O elemin gereği de en küçük bir sesle heyecanlandıracak bir amilin bulunuşudur. Hastalıkta da bir elem sebebinin bulunması gerekir; çünkü elem kendisinden üstün ve kendisine zıt bir şeyin varlığıyla yok olur.
Kalbin lezzet ve elemi, cismin lezzet ve eleminden daha büyüktür. Kalbin lezzet ve elemiyle burada, nefsani duyguları ve lezzeti kastetmekteyiz. Her ne kadar onda bazan cismani hastalık sebebiyle bedenin diğer yerlerinde oluşan cinsden bir elem meydana gelirse de o başka bir şeydir.
Bu sebepledir ki, kalbin hastalığı ve şifası, bedenin hastalık ve şifasından daha önemlidir. Bazan bu hastalık, şu ayet-i kerimede anlatıldığı gibi, şehvet şeklinde belirir.
Kalbinde (şehvetten arız) hastalık bulunan kimsede arzu uyanabilir.. (Ahzab: 33/32)
Nitekim bu konuda Harati "Kitabu i'tilali'l Kulub bi'l-ehva" adlı bir kitap da yazmıştır. Münafıkların kalplerinde ise hem yukarıda beİirtilen yönden, hem de, itikat ve irade yönünden hastalık vardır.

Mazlum (zulüm görmüş), kalbinde başkasının zulmü sebebiyle elem hastalığı bulunan kimsedir. Hakkını tam olarak aldığı zaman kalbi şifa bulur. Bu manada Allah Teala şöyle buyurur:
"İnanan bir topluluğun yüreklerini ferahlatıp şifa versin, kalplerindeki öfkeyi gidersin..."(Tevbe: 9/14-15)
Çünkü kalbin öfkesi, kendisinden eziyyet ve elemi uzaklaştırmak içindir. Eziyyet kendisinden yok olup da hakkını tam olarak alınca, öfkesi gider.
Nitekim, insan kulaklarıyla işitmediği, gözleriyle görmediği, diliyle konuşmadığı zaman bu, kendisi için bir takım faydalara ulaşmasını engelleyen ve hatta onu zararlara uğratan elem verici bir hastalık olursa; iş dünyasından işitmediği, görmediği, kalbiyle hakkı ve batılı bilmediği, hayır ile şerri ayırdetmediği, doğrulukla sapıklığı farkedemediği zaman da, bu durum o insan için kalp hastalıklarının ve elemlerinin en şiddetlisini oluşturur. Yine, aşırı derecede ve kendisine zarar verebilecek şeyleri yemek konusundaki arzu ve ısrarı da elem verici bir hastalıkla sonuçlanır. Bu aşırı yeme zevkinden vazgeçinceye kadar o insanın ızdırabi dinmez. Öyle ki, yeyince de elem duyar, yemeyince de elem duyar. Yine, gerek şeklen, gerek başkanlık, gerekse mal gibi şeyden dolayı olsun aşk ve benzeri kendisine fayda vermeyen bir sevgiye tutulunca da böyledir. Şayet o sevdiği ve arzuladığı gerçekleşmediği durumda elemli ve sakim bir hastadır; sevdiği gerçekleşirse de gayet sakim ve elemli bir hastadır. Bu durum muhtaç olduğu yiyecek ve içiceğe nefret duyunca kederlenen, elem duyan bir hastanın hali gibidir. Bu durumun devamı hastanın eleminin artmasına sebep olur. Hatta Allah şifa vermezse onu Ölüme götürür.
Hasedci kimsenin hased edilene Allah'ın üzerindeki nimetinden dolayı kızması, bir hastanın sıhhatlilerin yiyip içtiklerine, onları görmeyi arzu etmeyecek kadar kızması gibidir. Yine hased edilenin hakkını yerine getirmekten nefret etmesi ise, hastanın kendine yarayışlı yiyecek ve içecekten nefret etmesi gibidir. Nefsin itidal ve sıhhatinin dışındaki sevgi ve kızma, cismin itidal ve sıhhatinin dışındaki arzu ve nefret gibidir. Kalbin hakikatleri görme ve faydasına dilsizliği, bedenin belirli bir takım şeyleri görme ve faydasına olanla, zararına olanları söyleyebilme konusunda kör ve dilsiz oluşu gibidir. Gözden mahrum bir kimse, görme imkanına kavuşup rahat, afiyet ve sevincin büyük bir nimet olduğunu anlayınca, kalp de görmeye başlar. Kalp ile normal göz arasındaki hakikatleri anlama ilişkisi, sayısını ancak Allah'ın bileceği nisbette çeşitlidir. Burada anlatılandan maksat ise, iki hastalıktan birini diğerine benzetmedir, zira dinlere ait tıp, bedenlerle ilgili tıbba benzer.
Süleyman b. Abdülmelik, Ebü'd-Derda (r.a.) ya bir yazı göndererek:
"Sonra, bana haber erişti ki, sen tabib olarak bulunuyor-muşsun; öldürülmeden sakın, halbuki Allah Kitabını kalplere şifa olarak göndermiştir"
Bu manada Allah Teala şöyle buyurmuştur:
"Biz Kur'an'dan, mü'minlere şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz. Zalimlere ise ziyan artırmaktan başka katkıda bulunmaz. (İsra: 17/82)
Kastedilen bu şifa ise ancak deva isteyen kimseler için meydana gelir, ki onlar

da Kur'an-ı kalplerinin hastalıklarına deva olarak tatbik eden mü'minlerdir.
Bedenin hastalığı tabii arzu ve nefretin itidalden çıkmasıyla meydana gelir ki o da; ya erişilemeyen bir arzudur; veya faydalı arzuyu kaybedip, onunla yarayışlı olandan nefret eden, zarar verene de nefri kaybeden bir idrak ve hareket zayıflığıdır.
Kalbin hastalığı da böyle itidalden (ölçüden) çıkan sevgi ve nefretten meydana gelir. Ve Allah o hastalık hakkında şu hükmü vermektedir.
"Allah'tan bir yol gösterici olmadan, yalnız kendi nevasına uyandan daha sapık kim olabilir?" (Kasas: 28/50)
"Hayır, zulmedenler bilgisizce nevalarına uydular. (Rum: 30/29)
Yine, insan, nasıl vücudun istediğim doktorun görüşü olmadan verdiğinde itidalden çıkarsa, Kur'an'a yönelmeyen kalbin idraki ve kuvveti de kendisine faydalı ve yarayışlı olanı bilemeyecek kadar zayıflar. Nitekim cahil hastalar canlarının çektiklerini alırlar, kötü ilaçları bünyesinde acil bir rahatlık ve tat verdiğinden dolayı sabredemiyerek hiç önem vermeden kullanırlar. Lakin bunları kullanmaları onları büyük bir ızdıraba götürür yahut Ölümlerini çabuklaşürır.
Nefislerine zulmeden cahil kimseler de işte böyledir. Biri, tadını almakta ve nefsinin kendisine elverişli olmayan şeylerden hoşlanmadığını terketmekte acele eder, sonra da onu elemler, ızdıraplar takib eder; kendisine ya dünyada ya da ahirette büyük çapta azab ve ceza getirir.
Takva, kişinin faydalı bir işle zarar veren şeyden korunmasıdır. Çünkü zarar veren şeydan korunma, faydalı şeyle amel etmeyi gerektirir. Fakat, faydalı bir şeyi yaparken birlikte zararlı olan yapılırsa, o kişi takva sahibi olamaz.
Ancak, faydalı ve zararlı olan şeyi beraberce terketmek de olmaz. Çünkü bir kimse normal gıda almaktan aciz olunca yanındaki zararlı maddeleri alarak ölüme gider. Bundan dolayı güzel akibet takva sahibi kimselerindir, muttakilerindir. Zira onlar, sadece kendilerine zarar veren şeylerden korunurlar, onun için de akibetleri İslam ve izzettir. Her ne kadar kendilerini manen iyileştirmek için kötü amellerden korunurken başlangıçta acı çekerlerse de güzel bir sona, izzet ve ikbale nail olurlar. Bu hususta Allah Teala şöyle buyurur:
"Gerçi hoşunuza gitmez ama, size savaş yazıldı (farz kılındı) Bazan hoşunuza gitmeyen bir şey, hakkınızda iyi olabilir ve hoşunuza giden bir şey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz. (Bakara: 2/217)
Arzu ve istek duyulan faydasız bir çok. ameller hakkında da Allah Teala şöyle buyurur:
"Ama kim Rabbinin makamından, (O'nun huzurunda duracağı demden) korkar ve nefsi, kötü heveslerden men'ederse, (O'nun için) gidilecek yer cennettir."(Naziat: 40-41)
"... Siz ise, kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyor (ona galip gelmek diliyordunuz.. (Enfal: 8/7)
Daha önce önemli bir kaide olarak şöyle demiştik; iyilikler (hasenat) kötülükler (seyyiat)den daha faydalıdır, nasıl ki gıda almak, almamaktan daha yararlı ise.

Yine, izah etmiştik ki, bundan kendi nefsi kastedilir, öbüründen de, başkasıyla birleştiğinden dolayı başkası kastedilir. Yine, gerekli olan korunma hastalığın meydana gelmesinden önce yapılmalıdır. Meydana geldikten sonra ise, onu gidermek gerekir. Kalp hastalıklarında da başlangıçta sıhhatin ko-runmasına-hastalığa tutulması sebebiyle- sıhhatinin daima iadesine ihtiyaç duyulur. Bilindiği gibi, sıhhat misliyle korunur, hastalık zıddıyla yok olur. Kalbin sıhhati, kendisinde fıtri duyguların varlığıyla korunur; yahut, ilmin ve imanın zikir, tefekkür ve ibadet gibi meşru emirleriyle kuvvetlenmesi suretiyle korunur ve zıddıyla da yok olur. Nitekim, şüpheler, deliller (şahitler) le giderilir, faydasız sevgi de ona nefret besleme ve yerine Hakkı sevme ile yok edilir.
Bu bakımdan, Yahya b. Ammar şöyle demiştir:
"İlim beş kısımdır:
1- Tevhid ilmi olan dünya hayatı ilmidir.
2- Kur'an ve Hadis'in manalarını düşünme ilmi olan, dini gıda ilmidir.
3- Fetva ilmi olan dini deva ilmidir. Zira insanın başına bir şiddet hali ve sıkıntı geldiği zaman derdine derman olacak, müşküllerini halledecek birine ihtiyaç duyar. İbn-i Mes'ud (r.a.) da bu mevzuda aynı şeyi söylemiştir:
4- Uydurma konuşmayı içine alan dini hastalık ilmidir.
5- Sihir ve benzeri şeylerin ilmi olan dini helak ilmidir. Evet, tabii vücud hastalığında olduğu gibi dini nefsani
kalp hastalığında da sıhhat misliyle korunur; hastalık zıddıyla yok olur Rasulullah (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmuştur:
"Her doğan çocuk muhakkak İslam fıtratı üzere doğar. Sonra anasıyla babası onu yahudi yahut Hıristiyan, yahut mecusi yaparlar. Nasıl ki, her hayvanın yavrusu tam azalı olarak doğar, hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik ve kesik bir şey görülür mü?"
Sonra Ebu Hüreyre (r.a.),
"İsterseniz Allah'ın yaratma kanununa (uygun olan dine dön) ki, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez..." (Rum, 39) ayetini okuyunuz, demiştir.
Bu hadisi Buhari ve Müslim "Sahih"lerinde zikretmişlerdir.
Allah Teala da şöyle buyurur:
"Göklerde ve yerde bulunan (her şey) O'nundur. Hepsi O'na itaat etmektedirler. Mahlukatı önce yaratıp sonra (kıyamette) onu diriltecek olan O'dur ki bu O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce misaller, en ebedi sıfatlar O'nundur. O, çok güçlüdür, çok üstündür ve hikmet sahibidir. Size kendinizden bir misal verdi: (Bakın) size verdiğimiz rızıklarda; sizin ellerinizin altında biriniz(in hakkına dokunmak)dan çekindiğiniz ortaklar var mı? (ki tutup kendi mülkümüzde, saltanatımızda bize ortaklar atfediyorsunuz, kendi kullarımızı, yarattıklarımızı bize eş koşuyorsunuz)? İşte biz, aklını kullanan bir toplum için ayetleri böyle açıklıyoruz. Hayır, zulmedenler, bilgisizce keyiflerine uydular. Allah'ın saptırdığını, (Allah'ın gönderdiği hidayete uymadığı için düştüğü sapık-lığında terkettiği kimseyi) kim yola getirebilir? Onların hiçbir yardımcıları

yoktur. Sen yüzünü, Allah'ı birleyici olarak doğruca dine çevir: Allah'ın yaratma kanununa (uygun olan dine dön)ki, insanları ona göre yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez. İşte doğru din odur. Fakat insanların çoğu bilmezler" (Rum: 30/26-30)
Allah Teala geçen yüce sözlerinde bildirmektedir ki: O, kullarını, yönlerini (yüzlerini) doğru dine çevirmeleri için yaratmıştır. O doğrudan da maksat, sadece hiç bir ortağı olmayan Allah'a ibadet etmektir. Bu ibadet (kulluk) kalp için mu'tedil, dosdoğru, tabii ve fıtri bir harekettir. Onu terket-mek büyük bir zulümdür, terkeden ilimsiz olarak heva ve keyfine uymuş demektir. Bu fıtrat ve yaradılış için-ki o yaradılışın sıhhatidir- kendisinde mevcut ilim ve amelce üzerine yaratıldığı bir benzeriyle yardım edeceği bir azık ve gıda gereklidir. Onun için dinin tamamlığı, İlahi şeriatın idaresinde olgunluğa ermiş fıtratla olur. O da, Rasulul-lah'ın (s.a.v.), İbn-i Mes'ud'dan (r.a.) rivayet ettiği hadis-de buyurduğu gibi, Allah'ın ziyafetidir:
"Ziyafet veren (değerli) her kişi, da'vet ettiği kimselerin ziyafetine gelmesini elbette ister. Allah'ın ziyafeti ise, Kur'an-ı kerim (in okunup dinlenmesi) dir. O halde onu terketmeyiniz"
Bu aynen, Kitap ve sünnette örnek verilen, Allah'ın gökten indirdiği su gibidir. İlahi fıtratı hastalıklı hale getiren insanlardır, Allah Teala da Kitabını bu İnsanların kalplerine şifa vermesi için indirmiştir.
Bu dünyada mü'minin başına gelen musibetler, vücuda isabet eden ve onu sıhhatli hale getirip fasit iç karışımları gideren elem mesabesindedir. Bununla ilgili olarak Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:
"Mü'mine erişen fenalık, hastalık, keder, hüzün, eza ve iç sıkıntısı, hatta vücuduna batırılan bir diken sebebiyle Allah Teala onun suçlarını ve günahlarını örtüp mağfiret eder"
Bu hakikat şu İlahi kelamda da ifadesini bulur:
Kim bir kötülük işlerse onunla cezalanır. (Nisa: 4/123)
Bu hastalıklardan dünyada temizlenemeyen kimse, gerçek şekilde tevbe eder; aksi takdirde onlardan ahirette temizlenmeye mecbur kalır ve Allah kendisine azab eder. Bu kimse aynen, iç karışımları kendinde toplanıp da onu hafifletmek için ilaç kullanmayarak o yüzden ölüme giden kimse gibidir Onun için hadisde şöyle denmiştir:
"Hastaya: Allah'ım, ona acı! dendiği zaman, Allah Teala:
"Zaten acıdığım bir şeyden dolayı ona nasıl acıyayım buyurur"
Rasulullah (s.a.v.) da şöyle buyurur:
"Hastalık öyle bir haslettir ki, sahibinin hatalarını kuru ağacın yapraklarını döktüğü gibi döker"
Beden hastalıklarının bazısında ölen kimse şehid olur. Mesela: Veba, kam ağrısı, suda boğulma, yanma, enkaz altında kalma, ateşli hastalıklar, ciğer hastalıkları, baş ağrıları v.s. gibi.
Nefsani hastalıklara tutulup da, Allah'dan korkarak sabreden ve ardından ölen kimse şehid olur. Mesela, korkak bir kimse harbde Allah'a saygısından ve

takvasından dolayı sabrederek savaşır ve ölürse... Çünkü cimrilik ve korkaklık nefisle ilgili hastalıklardandır. Şayet bir kimse onlara itaat ederse, elemlenir; isyan ederse, nefis beden hastalıklarındaki gibi elem duyar.

Aşk da böyledir. Nitekim bu hususta hadisde şöyle gelmiştir:

"Aşık olup da iffetini koruyan, aynı zamanda gizleyip sabreden ve sonra (o hal üzere) ölen kimse, şehid olmuştur"

Çünkü aşk da nefsani bir hastalıktır ve hastayı kendisine zarar veren şeye çağırdığı gibi, nefse zarar veren şeyi çağırır. Şayet hevasına uyarsa, cezası dünyada ve ahirette büyük olur. Yok, iffetini koruyup onu gizlerse, nefsinde elem ve hastalık meydana gelir, eğer o hastalıktan ölürse şehid olur.

Bu hastalıklarla beraber insanda iman ve takva bulunacak olursa, Rasulullah'ın (s.a.v.) şu buyurduğu hadisine hayrolur.

"Allah'ın mü'mine takdir ettiği hüküm onun için hayırdır; genişlik isabet eder de şükrederse kendisine hayır olur, darlık isabet eder de sabrederse yine kendisine hayrolur"

Hamd, alemlerin Rabbi Allah'adır. Allah, Rasulullah'a (s.a.v.) aline ve bütün ashabına salat ve selam etsin. [11[11]]

[11[11]] İmam İbn Teymiyye, Takva Risalesi, Tevhid Yayınları: 163-173.